

Konstytucja w orzecznictwie Sądu Najwyższego.
Kwestie karnoprosesowe

Mateusz Wiktor Golak

Maciej Pająk

© Copyright by Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ISBN: 978-83-65599-15-5

Poznań 2018

Recenzent:

dr Beata Baran

Autorzy:

Mateusz Golak

Maciej Pająk

Wydawca:

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,
ul. Wieniawskiego 1, 61-712 Poznań

publikat@amu.edu.pl

Spis treści

Wykaz skrótów.....	6
Wstęp.....	8
Rozdział I.	
Konstytucja oraz Sąd Najwyższy.....	10
1. Konstytucja RP i jej rola w procesie karnym.....	10
2. Sąd Najwyższy w ujęciu historyczno-prawnym.....	13
3. Orzecznictwo oraz pozycja ustrojowa Sądu Najwyższego.....	17
Rozdział II.	
Rola Sądu Najwyższego w procesie karnym.....	21
1. Rozpoznawanie kasacji karnych przez Sąd Najwyższy.....	21
1.1. Postanowienia wstępne dotyczące obowiązującego modelu postępowania kasacyjnego.....	21
1.2. Prawo do kasacji w świetle unormowań konstytucyjnych.....	23
1.3. Zakres kontroli kasacyjnej.....	26
2. Orzekanie w kwestii wznowienia postępowania karnego.....	32
2.1. Podstawy wznowienia postępowania karnego.....	32
2.2. Postępowanie w przedmiocie wznowienia postępowania karnego..	39
3. Przekazywanie sprawy do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości.....	41
4. Udzielanie wykładni prawnej przez Sąd Najwyższy.....	43
4.1. Odpowiedzi na pytania prawne sądów drugiej instancji dotyczące zagadnień wymagających zasadniczej wykładni.....	43
4.2. Podejmowanie uchwał w celu wyjaśnienia przepisów prawnych budzących wątpliwości w praktyce lub których stosowanie wywołało rozbieżność w orzecznictwie.....	46

4.3. Podsumowanie.....	47
------------------------	----

Rozdział III.

Konstytucyjne prawo do sądu w wybranych orzeczeniach Sądu Najwyższego.....	48
1. Prawo do sądu w świetle Konstytucji.....	48
2. Prawo do sądu jako organu bezstronnego, właściwego, niezależnego oraz niezawisłego.....	53
3. Rozpoznawanie sprawy bez zbędnej zwłoki.....	64
4. Jawność postępowania karnego.....	67

Rozdział IV.

Konstytucyjne aspekty domniemania niewinności i prawa do obrony w wybranych orzeczeniach Sądu Najwyższego.....	71
1. Domniemanie niewinności.....	71
1.1. Domniemanie niewinności jako zasada określona w Konstytucji, k.p.k. oraz międzynarodowych aktach prawnych.....	71
1.2. Konsekwencje zasady domniemania niewinności.....	74
2. Prawo do obrony.....	79
2.1. Podstawy konstytucyjne.....	79
2.2. Prawo do obrony jako podstawowa zasada polskiego procesu karnego.....	80
2.2.1. Aspekt materialny prawa do obrony.....	81
2.2.2. Aspekt formalny prawa do obrony.....	86

Rozdział V.

Konstytucyjne gwarancje związane z zatrzymaniem i tymczasowym aresztowaniem w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego.....	90
1. Aksjologiczne podstawy ograniczania wolności człowieka.....	90
2. Zatrzymanie.....	93
3. Tymczasowe aresztowanie.....	97
3.1. Postanowienia wstępne.....	97

3.2. Podstawy tymczasowego aresztowania.....	100
3.3. Niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie.....	104
Zakończenie.....	107
Bibliografia.....	109

Wykaz skrótów

źródła prawa:

- EKPC – Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku, zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. Z 1993 roku, nr 61, poz. 284 ze zm.)
- k.k. - ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, ze zm.)
- k.p.c. - ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 ze zm.)
- k.p.k. - ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.)
- k.p.k. z 1969 roku – ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 13, poz. 96 ze zm.)
- Konstytucja (albo Konstytucja RP) – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)
- ustawa o SN – Ustawa z dnia 23 listopada 2002 roku o Sądzie Najwyższym, Dz. U. Nr 240, poz. 2052, ze zm.

publikatory:

- Biul. PK – Biuletyn Prawa Karnego
- OSN – Orzecznictwo Sądu Najwyższego
- OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego - Izba Cywilna
- OSNKW - Orzecznictwo Sądu Najwyższego - Izba Karna i Wojskowa
- OSNP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Izba Pracy, Ubezpieczeń Społecznych i Spraw Publicznych
- OSNPG - Orzecznictwo Sądu Najwyższego, wyd. Prokuratury Generalnej

- OSNwSK - Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych. Pełny Zbiór Orzeczeń Izby Karnej i Wojskowej Sądu Najwyższego
- OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
- OTK-A – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, zbiór urzędowy, Seria A
- PiP – Państwo i Prawo
- Prok. i Pr. - Prokuratura i Prawo
- PS – Przegląd Sądowy

Wstęp

Korzystanie przez Sąd Najwyższy z przepisów konstytucyjnych dotyczących praw i wolności jednostki w procesie karnym jest zagadnieniem ciekawym¹, aczkolwiek nieoczywistym. Nie ulega bowiem wątpliwości, że na podstawie przepisu art. 8 ust. 1 Konstytucji ustanawiającego Konstytucję najwyższym prawem Rzeczypospolitej oraz w związku z przepisem art. 7 Konstytucji obligującym organy władzy publicznej do działania na podstawie i w granicach prawa, Sąd Najwyższy przy wypełnianiu swoich ustawowych funkcji musi zważać na przepisy rangi konstytucyjnej. Jednak w tym miejscu pojawia się pytanie - czy mając na uwadze art. 8 ust. 2 Konstytucji, Sąd Najwyższy stosuje jej przepisy bezpośrednio? A przy ewentualnej pozytywnej odpowiedzi na tak postawione pytanie, należałoby także zastanowić się nad kwestią jak przepisy Konstytucji dotyczące praw i wolności jednostki w procesie karnym są przez Sąd Najwyższy interpretowane. Co więcej, należałoby zbadać czy przepisy rangi konstytucyjnej stanowią zasadniczą podstawę rozstrzygnięcia czy zostały przywołane tylko w celu podbudowania argumentacji zawartej w uzasadnieniu orzeczenia.

Celem publikacji, z uwagi na jej syntetyczną formę, nie jest ocena wszystkich przepisów Konstytucji RP dotyczących procesu karnego. Przede wszystkim w pierwszej kolejności skupić należało się w pierwszej kolejności na przepisach dotyczących podstawowych praw i wolności człowieka. Począwszy od roli Konstytucji i Sądu Najwyższego w procesie karnym, zbadane zostaną wybrane orzeczenia Izby Karnej oraz Izby Wojskowej SN dotyczące prawa do sądu, domniemania niewinności, prawa do obrony oraz zatrzymania i tymczasowego aresztowania. Dobór tematyki podyktowany jest faktem ścisłego związku między wartościami i zasadami konstytucyjnymi a wskazanymi pryncypiami procesu karnego. Zasadnicza część badanego orzecznictwa Sądu Najwyższego została wydana już po wejściu w życie Konstytucji RP z 1997 roku, jednakże, ze względu na uniwersalność niektórych

¹ Tak też Wiliński P., *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 81.

poglądów SN wyrażonych w orzeczeniach wydanych w latach wcześniejszych istotnym wydaje się ich przywołanie i omówienie.

Słusznie podnosi się w doktrynie, że nazwa *Konstytucja* oprócz tego, że indywidualizuje przedmiotowy akt prawny, to ma również wyróżniać, a nie tylko odróżniać go od innych aktów². W celu uniknięcia powtórzeń wyrażenia *Konstytucja*, będzie zamiennie stosowany zwrot zaczerpnięty od prof. Wiktora Osiatyńskiego³ - *przepisy o prawach*. Znajduje on swoje usprawiedliwienie w kontekście praw człowieka, które przecież także są przedmiotem niniejszej pracy. Natomiast często stosowane w literaturze wyrażenie - *ustawa zasadnicza*, nie przystaje do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku, ze względu na art. 8 ust. 1 Konstytucji, w którym sama siebie nazywa *Konstytucją*⁴.

Praca stanowi poszerzoną i zaktualizowaną przez mgr-a Macieja Pająka wersję pracy magisterskiej mgr-a Mateusza Wiktora Golaka pt. „Konstytucja w orzecznictwie Sądu Najwyższego w sprawach karnych” napisanej pod opieką naukową prof. zw. dr. hab. Pawła Wilińskiego i obronionej na Wydziale Prawa i Administracji UAM w 2012 roku, któremu autorzy dziękują za ówczesne wsparcie merytoryczne i organizacyjne.

Publikacja uwzględnia stan prawny na 1 lutego 2018 r.

² Gwiżdż A., *Konstytucja jako ustawa zasadnicza* [w:] *Konstytucyjne podstawy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (materiały z konferencji naukowej)*, Kraków 16-18.06.1988 / Uniwersytet Jagielloński. Katedra Postępowania Karnego i Instytut Badania Prawa Sądowego, Warszawa 1989, s. 5.

³ Osiatyński W., *Prawa człowieka i ich granice*, Kraków 2011.

⁴ Odmienne np. Ustawa Zasadnicza Republiki Federalnej Niemiec z 23 maja 1949 roku – zob. przykład polski – Schwierskott-Matheson E., <http://www.de-iure.pl/org/gesetze/recht/verfassung/text/1,1,741,DE,PL,.html> z dnia 25 kwietnia 2012 roku.

Rozdział I. Konstytucja oraz Sąd Najwyższy

1. Konstytucja RP i jej rola w procesie karnym

Nie ulega wątpliwości, że proces karny, z racji swojego ogromnego wpływu na wolności oraz prawa jednostki, jest wyjątkowo silnie zakorzeniony w Konstytucji. Dlatego też wyrażone w niej wartości, a także zawarte normy, tworzą zasady prawa, którym ma podporządkować się procedura karna⁵. Słusznie stwierdza się w doktrynie, że wiążące wskazania dotyczące sytuacji oskarżonego w procesie karnym wynikają właśnie z norm konstytucyjnych, zwłaszcza zakodowanych w przepisach jej rozdziału II zatytułowanego *Wolności, prawa i obowiązki człowieka i obywatela*⁶. Bez wątpienia Konstytucja jest źródłem obowiązującego prawa karnego procesowego⁷, dlatego też analizując orzecznictwo wydawane przez Sąd Najwyższy w sprawach karnych istotnym wydaje się zbadanie zakresu bezpośredniego korzystania przez Sąd Najwyższy z wzorców konstytucyjnych i samodzielnej ich interpretacji⁸, zwłaszcza jeśli za bezpośrednie źródło polskiego prawa procesowego nie uważa się wykładni sądowej, w tym udzielanej przez Sąd Najwyższy⁹.

Już w preambule do Konstytucji, uchwalonej przez Zgromadzenie Narodowe 2 kwietnia 1997 roku, ustrojodawca, podkreślił, że ustanawia Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej jako prawo podstawowe dla Państwa opartego o poszanowanie wolności i sprawiedliwości, współdziałaniu władz, dialogu społecznym oraz na zasadzie pomocniczości umacniającej uprawnienia obywateli i ich wspólnot¹⁰. Pomimo faktu, że niewiele postulatów wyrażonych w preambule ma charakter normatywny, przywołane zasady wyprowadzane są zarówno z art. 2 Konstytucji oraz art. 8 ust. 1, który stanowi, że to Konstytucja jest najwyższym prawem

⁵ Szerzej na temat konstytucjonalizacji procesu karnego por.: Wiliński P., *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 20-21.

⁶ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, s. 66.

⁷ *Ibidem*, s. 73.

⁸ Sygnalizuje to P. Wiliński [w:] *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 81.

⁹ Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008, s. 34.

¹⁰ Preambuła do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. nr 78 z 16 lipca 1997 r.

Rzeczypospolitej Polskiej¹¹. Z kolei z treści przepisu art. 8 ust. 2 wynika, że o ile Konstytucja nie stanowi inaczej, to przepisy w niej zawarte stosuje się bezpośrednio. Jak wskazuje doktryna prawa konstytucyjnego¹², a także teorii i filozofii prawa wciąż brak rozwiązania problemu, czy przy analizie przepisów rangi ustawowej Konstytucję należy traktować jako prawo spełniające swoiście metaprawną funkcję (bacząc na treść przepisu art. 8 ust. 1 Konstytucji), czy też uznać normy konstytucyjne za standardową podstawę prawną orzeczeń wydawanych przez polskie sądy, w tym wypadku w sprawach karnych (co z kolei wyrażać ma art. 8 ust. 2). Te zagadnienia są ściśle powiązane z tematem niniejszej pracy, bowiem stosowanie prawa przez sądy, w tym przede wszystkim przez Sąd Najwyższy, wiąże się z zasadami wyrażonymi w art. 8 ust. 1 i 2 Konstytucji. Jak podkreśla P. Tuleja to zwłaszcza sądy realizują i gwarantują realizację funkcji ochronnej praw człowieka, a po drugie to właśnie sądowe stosowanie prawa łączy się przede wszystkim z pojęciem bezpośredniego stosowania Konstytucji oraz pojęciem związania Konstytucją, o czym świadczy treść art. 176 ust. 1 Konstytucji¹³.

Istnieje szereg przepisów konstytucyjnych, które dotyczą pośrednio, bądź bezpośrednio procedury karnej. Jednakże na tym etapie badań należy wskazać podstawowe przepisy konstytucyjne, na których skupiona zostanie szczególna uwaga, bowiem to głównie praw i wolności w nich wyrażonych najczęściej dotyka orzecznictwo Sądu Najwyższego. W pierwszej grupie wyraźne i bezpośrednie odniesienie do procesu karnego mają przepisy: art. 42 ust. 2 Konstytucji stanowiący o prawie do obrony, art. 42 ust. 3 Konstytucji proklamujący domniemanie niewinności, art. 45 ust. 1 i 2 Konstytucji, który określa prawo do sądu i jawności postępowania oraz art. 78 Konstytucji odnoszący się do prawa do zaskarżania orzeczeń czy art. 176 ust. 1 Konstytucji ustanawiający postępowanie sądowe co najmniej dwuinstancyjnym. Natomiast do drugiej grupy, pośrednio w swojej treści odnoszącej się do procesu

¹¹ Na temat charakteru normatywnego preambuły - Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne*, Warszawa 2005, s. 44.

¹² Bator A., *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, PiP 2006, z. 10, s. 1, zob. też Działocha K. [red.], *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2005, s. 15-24.

¹³ Tuleja P., *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności (wybrane problemy)*, Kraków 2003, s. 284.

karnego, należy zaliczyć art. 2 proklamujący zasadę demokratycznego państwa prawnego, art. 32 podkreślający zasadę równości oraz art. 77 ust. 2 zakazujący zamykania drogi sądowej do dochodzenia praw i wolności¹⁴.

Konstytucja, poza tym, że sama mianuje się najwyższym prawem Rzeczypospolitej, spełnia kilka istotnych funkcji w procesie karnym. Jak wskazuje P. Wiliński te funkcje to: proklamująca, gwarancyjna, stymulująca i hamująca¹⁵. Ostatnie dwie wymienione funkcje – tj. stymulująca i hamująca mogą być brane pod uwagę przy rozważaniach na temat rozwoju procesu karnego. Natomiast funkcja proklamująca sprowadza się jedynie do potwierdzenia i utrwalenia w Konstytucji najważniejszych gwarancji o charakterze karnoprosesowym, jak np. ochrona wolności jednostki, prawo do obrony czy domniemanie niewinności. Z kolei mówiąc o funkcji gwarancyjnej Konstytucji w stosunku do procesu karnego należy dostrzec jej co najmniej dwa znaczenia tj. gwarancji stabilności systemu społecznego, a także gwarancji ochrony praw jednostki. Mając na uwadze treść przepisu art. 31 ust. 3 Konstytucji ogólną rolę konstytucji z punktu widzenia procesu karnego jest także określenie granic korzystania z praw i wolności ze względu na kolizję interesów różnych uczestników postępowania karnego¹⁶.

Pomimo, że Konstytucja ustanawia swój prymat prawny, a jej przepisy powinny być, jak już wskazano powyżej, stosowane bezpośrednio, często w praktyce pojawia się problem, czy sąd, w tym Sąd Najwyższy, dostrzegając niezgodność prawa powszechnie obowiązującego z normami rangi konstytucyjnej może odmówić zastosowania prawa rangi ustawowej. Zgodnie z art. 188 Konstytucji, orzekanie w sprawach zgodności ustawy z Konstytucją należy do wyłącznej kompetencji Trybunału Konstytucyjnego, a sędzia jest związany obowiązującą ustawą do czasu, aż domniemanie o zgodności ustawy z Konstytucją nie zostanie obalone orzeczeniem Trybunału¹⁷. Mimo cytowanego wyroku Sądu Najwyższego, problem ten szczególnie wyraźnie pojawia się w relacji pomiędzy Trybunałem Konstytucyjnym a Sądem Najwyższym, chociażby

¹⁴ Kompletnie wyliczenie przepisów Konstytucji, które mają wpływ na proces karny przedstawia P. Wiliński, *Proces karny...*, s. 22-23.

¹⁵ Por. Wiliński P., *Proces karny...*, s. 23-25.

¹⁶ Por. Wiliński P., *Proces karny...*, s. 23-25.

¹⁷ Wyrok SN z dnia 30 października 2002 r. – V CKN 1456/00, LEX nr 57237.

dlatego, że Trybunał Konstytucyjny, jak sam podkreśla w swoich orzeczeniach, kieruje się regułą respektowania jednolitej wykładni utrwalonej w orzecznictwie Sądu Najwyższego, to jednak czasem dokonuje analizy konstytucyjności wykładni określonego przepisu¹⁸. Spór ten jest na tyle istotny, że był już przedmiotem opracowań, choćby dotyczących tzw. orzeczeń interpretacyjnych¹⁹.

2. Sąd Najwyższy w ujęciu historyczno-prawnym

Historycznie, to król był najwyższym sędzią, czyli można powiedzieć, że sprawował funkcję dzisiejszego Sądu Najwyższego. Jednak, zazwyczaj osobiście nie uczestniczył w procesie sądenia, bowiem czynili to dygnitarze królewscy w jego imieniu. Taki stan rzeczy miał miejsce do roku 1578, kiedy to Sejm obradujący w Warszawie powołał najwyższą instancję sądową pod nazwą Trybunału Głównego Koronnego²⁰. Jak wskazuje się w literaturze, był to bezpośredni *protoplasta* dzisiejszego Sądu Najwyższego, który, co prawda, osłabiał pozycję monarchy w strukturze wymiaru sprawiedliwości, ale był jednocześnie wyrazem postępu w sądownictwie polskim, bowiem działał jako instytucja stała, według nowych zasad porządku prawnego, zajmująca się tylko sądownictwem, a oddzielona od administracji²¹. Pomimo tego Trybunał Koronny nie przyczynił się do rozwoju polskiego procesu karnego z kilku względów. Po pierwsze mimo powołania go przez króla, panującego wówczas Stefana Batorego, nie był sądem królewskim, lecz szlacheckim, czyli sądem tylko jednego stanu, suwerennego politycznie w Rzeczypospolitej szlacheckiej, a u schyłku swojego istnienia podupadł i stał się

¹⁸ Por. Wyrok TK z dnia 27 października 2010 roku, K 10/08, OTK-A 2010, nr 8, poz. 81.

¹⁹ Zob. Jaskiernia J., *Spór między Trybunałem Konstytucyjnym a Sądem Najwyższym w kwestii znaczenia tzw. orzeczeń interpretacyjnych Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Księga XXV-lecia Trybunału Konstytucyjnego. Ewolucja funkcji i zadań Trybunału Konstytucyjnego – założenia a ich praktyczna realizacja*, pod red. K. Budziło, Warszawa 2010, s. 243-257; Gutowski M., Kardas P., *Wykładnia i stosowanie prawa w procesie opartym na Konstytucji*, Warszawa 2017.

²⁰ Malec J., *Od Trybunału Koronnego do Sądu Najwyższego. Z dziejów wymiaru sprawiedliwości ostatniej instancji w Polsce.*, [w:] *Przez tysiąclecia: państwo - prawo - jednostka. Materiały ogólnopolskiej konferencji historyków prawa. Ustroń 17-20 września 2000.*, pod red. A. Lityński i M. Mikołajczyk, Tom 1, Katowice 2001, s. 24 i 25

²¹ Malec J., *Od Trybunału Koronnego do Sądu Najwyższego...*, s. 24-25.

narzędziem w rękach oligarchii magnackiej²². Po wtóre zaś, próby reform ustrojowych podjęte w drugiej połowie XVIII wieku, a dotyczące także Trybunału Koronnego, zostały ostatecznie zaprzepaszczone zawieszeniem obrad Sejmu, w związku z toczącymi się wojnami i kolejnymi rozbiorami, a co za tym idzie niechybnym upadkiem państwa polskiego²³. W związku z tym, ustawodawstwo obowiązujące na ziemiach polskich po uzyskaniu niepodległości w 1918 roku nie stanowi kontynuacji dawnego prawa polskiego²⁴.

Sąd Najwyższy po okresie zaborów rozpoczął swoją działalność, ponad rok przed faktycznym odzyskaniem niepodległości przez Polskę w 1918 roku, tj. 1 września 1917 roku na podstawie przepisów o urządzeniu sądownictwa polskiego uchwalonych przez Tymczasową Radę Stanu parę miesięcy wcześniej²⁵. Natomiast po faktycznym i formalnym odzyskaniu niepodległości kompetencje i organizację Sądu Najwyższego regulował Dekret w przedmiocie ustroju Sądu Najwyższego z 8 lutego 1919 roku²⁶. W polskich rozwiązaniach prawnych wzorowano się na podobnych sądach w Niemczech i Austrii, a po uchwaleniu konstytucji marcowej, to właśnie w Konstytucji, a nie ustawie zwykłej znalazły swe uregulowania dotyczące Sądu Najwyższego. W późniejszych latach II Rzeczypospolitej nie uległ znaczącym reformom, zachowując swoją nadrzędną pozycję²⁷.

Sąd Najwyższy w okresie międzywojennym był sądem kasacyjnym, rozpoznającym sprawy w III instancji oraz w II instancji w sprawach orzekanych z udziałem przysięgłych²⁸. Poza tym do najważniejszych zadań Sądu Najwyższego można zaliczyć sprawowanie nadzoru nad orzecnictwem sądowym, w celu zapewnienia jednolitości stosowania prawa²⁹. Nadzór ten był realizowany w trakcie postępowania kasacyjnego w sprawach karnych i cywilnych, a także przy dokonywaniu

²² Szmulik B., *Sąd Najwyższy* [w:] *Ustrój organów ochrony prawnej*, pod red. B. Szmulik i M. Żmigrodzkiego, Lublin 2005, s. 93.

²³ Malec J., *Od Trybunału Koronnego do Sądu Najwyższego...*, s. 28.

²⁴ Por. Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008, s. 442-443.

²⁵ Dziennik Urzędowy Tymczasowej Rady Stanu Królestwa Polskiego, nr 1, z dnia 19 sierpnia 1917 roku.

²⁶ Dziennik Praw Państwa Polskiego z 1919 nr 15, poz. 199.

²⁷ Szmulik B., *Sąd Najwyższy...*, s. 94.

²⁸ Marszał K., *Proces...*, s. 443.

²⁹ Malec J., *Od Trybunału Koronnego do Sądu Najwyższego...*, s. 34.

prawidłowej wykładni obowiązujących przepisów prawa. Zasady prawne ustalane przez Sąd Najwyższy odegrały znaczącą rolę przy modelowaniu się orzecznictwa sądowego, zwłaszcza tuż po powstaniu II Rzeczypospolitej, gdyż do czasu unifikacji prawa obowiązywało dawne prawo trzech państw zaborczych. Poza tym Sąd Najwyższy pełnił funkcje dyscyplinarne oraz orzekał o ważności wyborów do Sejmu i Senatu³⁰.

Po II wojnie światowej, wobec braku odpowiedniej siedziby w zniszczonej przez Hitlerowców Warszawie, obie ówczesne Izby Sądu Najwyższego – Cywilna i Karna zostały na mocy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 3 marca 1945 roku³¹ przeniesione do Łodzi³². Okres urzędowania Sądu Najwyższego w Łodzi zakończył się w 1950 roku, kiedy to Sąd Najwyższy powrócił do Warszawy, uzyskując siedzibę w gmachu przy ul. Ogrodowej³³ (obecnie Sąd Najwyższy ma siedzibę w okazałym gmachu przy placu Krasińskich w Warszawie, oddanym do użytku pod koniec lat '90 XX wieku).

Pierwsza poważna powojenna reforma sądownictwa, w tym także Sądu Najwyższego, przeprowadzona przez ówczesne, komunistyczne, władze nastąpiła dopiero w latach 1949-1950. Wtedy to znacząco rozszerzono zakres kontroli sprawowanej przez Sąd Najwyższy nad orzecznictwem sądów niższych instancji w zakresie wszystkich spraw należących do właściwości sądów powszechnych³⁴. Później, wskutek zmiany procedury karnej u schyłku ery stalinowskiej, Sąd Najwyższy przestał być sądem kasacyjnym, stając się zwykłym sądem odwoławczym od wyroków sądów wojewódzkich, orzekających jako sądy I instancji w sprawach o większym ciężarze gatunkowym. Struktura sądów w omawianym zakresie przedstawiała się następująco – Sąd Najwyższy, sądy wojewódzkie, sądy powiatowe³⁵.

Podkreślenia wymaga fakt, że w latach 1945-1989 Sąd Najwyższy był organem faktycznie (ale nie prawnie) podporządkowanym władzom partyjnym, a znakomita

³⁰ Pietrzak M., *Sąd Najwyższy w II Rzeczypospolitej*, Czasopismo Prawno-Historyczne, 1981, T. 33, z. 1, s. 6.

³¹ Dz.U. 1945 nr 7 poz. 35.

³² Rybicki M., *Geneza i ewolucja Sądu Najwyższego w Polsce* [w:] Garlicki L., Resich Z., Rybicki M., Włodyka S., *Sąd Najwyższy w PRL*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1983, s. 23.

³³ Rybicki M., *Geneza...*, s. 23.

³⁴ Rybicki M., *Geneza...*, s. 30.

³⁵ Szmulik B., *Sąd Najwyższy...*, s. 96.

większość sędziów należała do PZPR (wcześniej PPR)³⁶. Co więcej, symptomatycznym odstępstwem od regulacji przedwojennych na rzecz systemu radzieckiego było powoływanie, na podstawie przepisów Konstytucji PRL z 22 lipca 1952 roku³⁷, sędziów Sądu Najwyższego na pięcioletnie kadencje³⁸. Stanowiło to bezpośrednio i poważne naruszenie sędziowskich zasad niezawisłości i niezależności. Poza wskazanymi wyżej kompetencjami związanymi z wyrokowaniem jako sąd II instancji, Sąd Najwyższy wykonywał nadzór judykacyjny poprzez rozpoznawanie rewizji nadzwyczajnych od prawomocnych orzeczeń, ustalanie wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej, podejmowanie uchwał zawierających odpowiedzi na pytania prawne oraz rozpoznawanie innych spraw należących do jego właściwości na mocy przepisów postępowania sądowego lub ustaw szczególnych³⁹. Jednakże w doktrynie brak wspólnej i jednoznacznie negatywnej oceny wytycznych wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej. Z jednej strony wskazuje się, że stanowiły powszechnie obowiązującą wykładnię prawa, naruszając tym samym niezawisłości sędziów sądów powszechnych (powoływanych w przeciwieństwie do sędziów SN na czas nieokreślony), naruszenie *wytycznych* bowiem stanowiło podstawę do uchylecia lub zmiany wyroku⁴⁰. Z drugiej zaś strony, zbyt pochopna byłaby jednoznacznie negatywna ocena opisywanej kompetencji, albowiem często wytyczne po prostu ułatwiały pracę sędziom, usuwały wątpliwości, poprawiały źle zredagowane przepisy⁴¹.

Po odzyskaniu przez Polskę suwerenności w 1989 roku oraz po odpowiedniej zmianie konstytucji, ustawą z 20 grudnia 1989 r.⁴² zlikwidowano pięcioletnią kadencję, wprowadzając nieusuwalność sędziów Sądu Najwyższego. Tym samym aktem zlikwidowano instytucję wytycznych, a wkrótce Sąd Najwyższy uchwałą izb

³⁶ Malec J. *Od Trybunału Koronnego do Sądu Najwyższego...*, s. 35.

³⁷ Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej uchwalona przez Sejm Ustawodawczy w dniu 22 lipca 1952 r. Dz.U. 1952 nr 33 poz. 232.

³⁸ Por. Kotowski S., *Siedemdziesięciolecie Sądu Najwyższego*, Nowe Prawo 1989, r. 45, z. 4, s. 16.

³⁹ Malec J. *Od Trybunału Koronnego do Sądu Najwyższego...*, s. 36.

⁴⁰ Malec J., *Od Trybunału Koronnego do Sądu Najwyższego...*, s. 36.

⁴¹ Por. Szmulik B., *Sąd Najwyższy [w:] Ustrój organów ochrony prawnej*, pod red. B. Szmulik i M. Żmigrodzkiego, Lublin 2005, s. 97.

⁴² Ustawa z dnia 20 grudnia 1989 r. o zmianie ustaw - Prawo o ustroju sądów powszechnych, o Sądzie Najwyższym, o Naczelnym Sądzie Administracyjnym, o Trybunale Konstytucyjnym, o ustroju sądów wojskowych i Prawo o notariacie, Dz. U. nr 73 poz. 436.

połączonych przesądził o utracie mocy wiążącej wszystkich poprzednio uchwalonych wytycznych.⁴³ Przy czym zasadnicze znaczenie przy kształtowaniu jego personalnego oblicza miała Krajowa Rada Sądownictwa, stanowiąca nowy, bo utworzony w 1990 roku, nieznanym w poprzednim ustroju organ, w dużej mierze mający cechy instytucji samorządowej⁴⁴.

Obecnie Sąd Najwyższy funkcjonuje na podstawie przepisów Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 roku⁴⁵ (art. 173-175, 178-181 i 183 Konstytucji RP) oraz ustawy z dnia 23 listopada 2002 roku o Sądzie Najwyższym, która obowiązuje od 1 stycznia 2003 roku⁴⁶. Jego główną funkcją jest sprawowanie nadzoru judykacyjnego, czyli nadzoru nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania. Nadzór judykacyjny funkcjonuje jako nadzór instancyjny i nadzór pozainstancyjny⁴⁷.

3. Orzecznictwo oraz pozycja ustrojowa Sądu Najwyższego

Na wstępie wyjaśnienia również wymaga pojęcie zawarte w tytule niniejszej pracy – orzecznictwo Sądu Najwyższego, gdyż nie jest to, jakby się mogło wydawać, pojęcie jednoznaczne. Właściwość funkcjonalną, rozumianą jako uprawnienie sądu do dokonywania określonych czynności postępowania karnego⁴⁸, Sąd Najwyższy wypełnia, zgodnie z przepisami k.p.k., poprzez następujące czynności procesowe: rozpoznawanie kasacji, zażaleń, skargi na orzeczenie sądu odwoławczego przekazującego sprawę do ponownego rozpoznania sądowi I instancji, orzekanie o wznowieniu postępowania, przekazanie sprawy do rozpoznania sądowi równorzędnemu ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości oraz rozstrzyganie o rozbieżności w wykładni prawa. W przypadku orzecznictwa, nie chodzi o wszystkie czynności procesowe, które mają charakter decyzji procesowych jako oświadczeń woli organu prowadzącego proces, a tylko takie, które uważa się za najważniejsze oświadczenia

⁴³ Lityński A., *Historia Sądu Najwyższego*, <http://www.sn.pl/historia/index.html> z dnia 13 grudnia 2011 roku.

⁴⁴ Sanetra W., *Sąd Najwyższy w systemie wymiaru sprawiedliwości*, *Przegląd Sądowy* 1999, nr 7-8, s. 3.

⁴⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

⁴⁶ Ustawa z dnia 23 listopada 2002 roku o Sądzie Najwyższym, tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 1254 ze zm.

⁴⁷ Bodio J., Borkowski G., Demendecki T., *Ustrój organów ochrony prawnej. Część szczegółowa*, Warszawa 2011.

⁴⁸ Por. Grzegorzyc T., Tylman J., *Polskie...*, Warszawa 2011, s. 225.

organów procesowych - rozstrzygające w zakresie przedmiotu procesu karnego⁴⁹. W procesie karnym sąd rozstrzyga właśnie poprzez orzeczenia – wyroki, bądź postanowienia, a w przypadku Sądu Najwyższego także poprzez uchwały. W związku z tym mówiąc o orzecznictwie Sądu Najwyższego nie należy brać pod uwagę, jak wskazuje W. Sanetra, całej działalności Sądu Najwyższego, w tym np. poglądów prezentowanych przez sędziów w sprawie bezpośredniego stosowania konstytucji na dorocznych czy innych sesjach i naradach⁵⁰, ale także zarządzeń sędziów i Prezesa Sądu Najwyższego. Dlatego też przedmiotem badań niniejszej pracy będą wybrane, albowiem odnoszące się do Konstytucji, wyroki, postanowienia oraz uchwały Sądu Najwyższego w sprawach karnych, wydawane zgodnie z właściwością funkcjonalną tegoż sądu.

Również odpowiedź na pytanie dotyczące pozycji ustrojowej Sądu Najwyższego w Rzeczypospolitej Polskiej nie jest oczywista, bowiem brak jednolitego stanowiska w doktrynie czy Sąd Najwyższy jest naczelnym organem władzy sądowniczej w Polsce. Zgodnie z nieobowiązującą już ustawą z dnia 20 września 1984 roku o Sądzie Najwyższym⁵¹, a dokładnie jej art. 1 ust. 1, Sąd Najwyższy był naczelnym organem sądowym w Polsce. Natomiast po wejściu w życie Konstytucji z 2 kwietnia 1997 roku zaistniała rozbieżność w kwestii statusu Sądu Najwyższego pomiędzy przepisami nowej Konstytucji a przepisami wyżej wymienionej ustawy. Tak jak powiedziano, nieobowiązująca już ustawa statuowała Sąd Najwyższy jako naczelnny organ sądowy Rzeczypospolitej Polskiej, tymczasem nie czyni tego Konstytucja w żadnym ze swoich przepisów. W świetle art. 176 Konstytucji Sąd Najwyższy jest organem wymiaru sprawiedliwości, obok sądów powszechnych, administracyjnych i wojskowych, a zgodnie z art. 183 pełni nadzór judykacyjny nad orzecznictwem sądów powszechnych i wojskowych. Natomiast jak podkreśla B. Szmulik wbrew oczekiwaniom ani przepisy konstytucyjne ani też przepisy nowej (obecnie obowiązującej ustawy z dnia 23 listopada 2002 roku) nie ustanowiły Sądu Najwyższego naczelnym organem sądowym

⁴⁹ Por. Marszał K., *Proces karny zagadnienia ogólne*, Katowice 2008, s. 256-257.

⁵⁰ Sanetra W., *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. K. Działochy, Warszawa 2005, s. 54.

⁵¹ Dz. U. z 2002 roku, nr 101, poz. 924 j.t.

Rzeczypospolitej Polskiej, czego wyrazem może być między innymi brak kompetencji w zakresie nadzoru judykacyjnego nad sądami administracyjnymi⁵². Najnowsze opracowania podręcznikowe dotyczące procesu karnego nadal jednak nazywają Sąd Najwyższy naczelnym organem sądowym w Polsce⁵³.

W świetle przepisów obecnie obowiązującej ustawy o SN do kompetencji Sądu Najwyższego, dotyczących w szczególności procesu karnego, należy zaliczyć przede wszystkim sprawowanie wymiaru sprawiedliwości poprzez 3 funkcje. Po pierwsze, zgodnie z przepisem art. 1 pkt 1 lit. a) ustawy o SN, poprzez zapewnienie w ramach nadzoru zgodności z prawem oraz jednolitości orzecznictwa sądów powszechnych i wojskowych przez rozpoznawanie kasacji oraz innych środków odwoławczych. Po wtóre, zgodnie z przepisem art. 1 pkt 3 ustawy o SN przez wydawanie opinii na temat projektowanych ustaw oraz innych aktów prawnych, na podstawie których orzekają i funkcjonują sądy, a także innych ustaw w zakresie, w którym uzna to za celowe. Po trzecie, zgodnie z przepisem art. 1 pkt 1 lit. b) ustawy o SN zaś poprzez podejmowanie uchwał rozstrzygających zagadnienia prawne oraz innych spraw określonych w ustawach. Sąd Najwyższy podejmuje uchwały zawierające wykładnię przepisów oraz wyjaśniające wątpliwości związane z rozpoznawaniem zagadnień prawnych na wniosek Pierwszego Prezesa Sądu Najwyższego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Prokuratora Generalnego oraz, w zakresie swojej właściwości, Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznika Praw Dziecka, Przewodniczącego Rady Dialogu Społecznego, Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego i Rzecznika Finansowego⁵⁴. Artykuł 60 §2 ustawy o Sądzie Najwyższym został znowelizowany w taki sposób, że inicjatywa ta przysługuje Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej oraz Przewodniczącemu Rady Dialogu społecznego od 1 stycznia 2017 r., kiedy weszły w życie przepisy ustawy nowelizującej⁵⁵. W przeciwieństwie do rozwiązań stosowanych w okresie obowiązywania poprzednich ustaw wykładnia Sądu

⁵² Por. Szmulik B., *Sąd Najwyższy* [w:] *Ustrój organów ochrony prawnej*, pod red. B. Szmulik i M. Żmigrodzkiego, Lublin 2005, s. 98 i 107.

⁵³ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, s. 222.

⁵⁴ Art. 60 § 1 i 2 Ustawy z dnia 23 listopada 2002 roku o Sądzie Najwyższym, Dz. U. Nr 240, poz. 2052, ze zm.

⁵⁵ Art. 60 §2 ustawy o Sądzie Najwyższym został zmieniony przez art. 114 pkt 2 ustawy z dnia 15 grudnia 2016 r. o Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2016 r. poz. 2261).

Najwyższego nie ma charakteru powszechnie obowiązującego, lecz stanowi jedynie pomoc dla sądów niższych instancji w interpretacji przepisów. Nie godzi tym samym w podstawy niezawisłości sędziowskiej⁵⁶. Należy jednak pamiętać, że zgodnie z art. 61 § 6 ustawy o Sądzie Najwyższym, uchwały pełnego składu Sądu Najwyższego, składu połączonych izb oraz składu całej izby z chwilą ich podjęcia uzyskują moc zasad prawnych, zaś skład siedmiu sędziów SN może postanowić o nadaniu jego uchwale mocy zasady prawnej. Jak twierdzi W. Sanetra, przyjęty w Konstytucji RP ustrojowy model Sądu Najwyższego ma charakter mieszany – na pierwszym miejscu postawione zostały mu zadania jako organu sprawującego nadzór nad orzecznictwem w celu jego ujednolicania. Natomiast sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, realizowanego za pośrednictwem kasacji, ma charakter instrumentalny w tym znaczeniu, że rozpoznawanie skarg kasacyjnych ma umożliwiać realne wpływanie na kształtowanie kierunków orzecznictwa sądów niższych instancji i jest uzasadnione, jeśli temu celowi służy. Polski Sąd Najwyższy nie jest typowym sądem kasacyjnym, ale nie jest także sądem, którego działalność jest zasadniczo oderwana od bezpośredniego sprawowania wymiaru sprawiedliwości i ograniczona jedynie do zajmowania się wybranymi przezeń – w sposób arbitralny – sprawami⁵⁷. Co więcej, w obecnie obowiązującej ustawie nie ma wątpliwości, że ustawodawca traktuje wykonywanie przez Sąd Najwyższy nadzoru judykacyjnego jako formę sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Teraz jest jasne, że obie podstawowe formy działalności judykacyjnej Sądu Najwyższego, tj. rozpoznawanie kasacji oraz rozstrzyganie zagadnień prawnych, tworzą jedną kategorię - wymierzania sprawiedliwości⁵⁸.

⁵⁶ Malec J., *Od Trybunału Koronnego do Sądu Najwyższego. Z dziejów wymiaru sprawiedliwości ostatniej instancji w Polsce.*, [w:] *Przez tysiąclecia: państwo - prawo - jednostka. Materiały ogólnopolskiej konferencji historyków prawa. Ustroń 17-20 września 2000*, pod red. A. Lityńskiego i M. Mikołajczyka, Tom 1, Katowice 2001, s. 37.

⁵⁷ Sanetra W., *Sąd Najwyższy w systemie wymiaru sprawiedliwości*, *Przegląd Sądowy* 1999, nr 7-8, s. 11.

⁵⁸ Górski A., *Uwagi o sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości przez Sąd Najwyższy* [w:] *Aurea Praxis Aurea Theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, pod red. J. Gudowskiego i K. Weitza, t. II, Warszawa 2011, s. 2810.

Rozdział II. Rola Sądu Najwyższego w procesie karnym

1. Rozpoznawanie kasacji karnych przez Sąd Najwyższy

1.1. Postanowienia wstępne dotyczące obowiązującego modelu postępowania kasacyjnego

W polskim postępowaniu karnym, z racji obowiązywania zasady *ne bis in idem* wyrażonej w przepisie art. 17 § 1 pkt 7 k.p.k., sprawa karna jest już formalnie zakończona, gdy nie przysługuje od niej zwykły środek odwoławczy. Kasacja, obok wniosku o wznowienia postępowania, jest jednym z prawnie przewidzianych wyjątków od tej zasady. Wprowadzona do postępowania karnego w 1996 roku kasacja, której przywrócenie nastąpiło w imię idei poszerzenia i umocnienia sądowej ochrony praw obywateli, czego nie można kwestionować⁵⁹, nie miała wówczas (art. 463 § 1 k.p.k. z 1969 roku) i nie ma obecnie (art. 519 i 521 k.p.k.) charakteru środka odwoławczego, służy bowiem od wyroków (orzeczeń) prawomocnych. Kasacja jest więc nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia⁶⁰.

Nie wchodząc w szczegóły, należy na wstępie niniejszego rozdziału, przywołać niektóre wątpliwości doktryny dotyczące aktualnie obowiązującego modelu postępowania kasacyjnego. Otóż, jak twierdzi W. Sanetra, zarówno na gruncie procedury cywilnej i karnej, zmiana nadzwyczajnego środka zaskarżenia z rewizji nadzwyczajnej na kasację oznaczała, że Sąd Najwyższy w zasadzie głównie stał się sądem kasacyjnym, tym bardziej, kiedy przywrócenie kasacji (bowiem ta instytucja istniała w okresie międzywojennym) oznaczało, że postępowanie sądowe z postępowania dwuinstancyjnego stało się postępowaniem trójinstancyjnym⁶¹, co znacząco wydłużyło czas jego trwania. Gwałtowny wzrost spraw (w porównaniu z latami, kiedy obowiązywały przepisy dotyczące rewizji nadzwyczajnej) wpływających do Sądu Najwyższego, zwłaszcza jego Izby Karnej spowodował, że w krótkim czasie powstały

⁵⁹ Sanetra W., *Sąd Najwyższy w systemie wymiaru sprawiedliwości*, Przegląd Sądowy 1999, nr 7-8, s. 5.

⁶⁰ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 962.

⁶¹ Taki pogląd na gruncie procesu karnego nie jest wiodący, co zostanie w dalszej części niniejszej pracy szerzej przedstawione.

w nim wieloletnie zaległości⁶². Ponadto, mankamentem istnienia postępowania kasacyjnego, nawet posiadającego liczne ograniczenia i stosowanego nadzwyczajnie, jest fakt, że zgodnie z art. 519 k.p.k. kasacja może być wniesiona od każdego prawomocnego wyroku sądu odwoławczego kończącego postępowanie. Na marginesie warto zaznaczyć, że nowelizacja z 27 września 2013 r.⁶³ umożliwiła wniesienia kasacji także od postanowienia sądu odwoławczego o umorzeniu postępowania i zastosowaniu środka zabezpieczającego określonego w art. 93 a k.k.⁶⁴. Kasacja w tej formie pozwala na wzruszenie prawomocnego materialnie wyroku sądu okręgowego lub apelacyjnego, a następnie ponowne skazanie oskarżonego. W związku z takim uregulowaniem instytucji kasacji podnoszone są wątpliwości co do samej instytucji prawomocności, jeżeli prawomocnym orzeczeniem jest decyzja, którą strona w określonym terminie może zaskarżyć *zwykłym w swej istocie środkiem odwoławczym*, jakim jest kasacja⁶⁵. Co więcej, art. 523 § 2 k.p.k., ściśle reglamentujący możliwość wniesienia kasacji na korzyść oskarżonego do wypadków skazania go na karę pozbawienia wolności bez warunkowego zawieszenia jej wykonania, zdaje się pozostawać w sprzeczności co najmniej z zasadą równości wobec prawa⁶⁶. Wynika to z tego, że podstawa kasacji – uchybienia określone w art. 439 k.p.k., oraz inne rażące naruszenie prawa, jeżeli mogło mieć ono istotny wpływ na treść orzeczenia, jest uznawana za stworzoną przez ustawodawcę *sui generis* fikcją prawną, bowiem wynika z niej, że rażące naruszenie prawa tylko wówczas może mieć istotny wpływ na treść orzeczenia, jeśli orzeczona zostanie bezwzględna kara pozbawienia wolności. Założenie to należy uznać za wysoce błędne, gdyż to rodzaj orzeczonej kary decyduje o skutkach naruszenie przepisów ustawy, a ciężar gatunkowy samego naruszenia⁶⁷.

⁶² Sanetra W., *Sąd Najwyższy w systemie wymiaru sprawiedliwości*, Przegląd Sądowy 1999, nr 7-8, s. 4-5. Zob. też Grzeszczyk W., *Postępowanie kasacyjne po nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, Prokuratura i Prawo 2000, nr 11, s. 53.

⁶³ Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego raz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2013 r. poz. 1247.

⁶⁴ Świecki D., *Komentarz do art. 519*, w: Skorupka J (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 1221.

⁶⁵ Por. Rogalski M., *Przesłanka powagi rzeczy osądzonej w procesie karnym*, Kraków 2005, s. 382.

⁶⁶ Szerzej na ten temat zob. Głowacki M., *Przesłanki dopuszczalności kasacji a konstytucyjna zasada równości wobec prawa*, *Palestra* 2001, nr 11-12, s. 34-42.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 35.

Jeśli zaś chodzi o zasadniczą rolę Sądu Najwyższego w procesie karnym – tj. zapewnienie jednolitości orzecznictwa⁶⁸, to należy przywołać pogląd Z. Dody, który stwierdził, analizując rolę Sądu Najwyższego w świetle k.p.k., że pryncypialne i wielorakie znaczenie tej funkcji oraz właściwa ocena roli orzecznictwa SN w tym zakresie uzasadniają w pełni stanowisko, wedle którego radykalna reforma instytucji kasacji stanowiłaby znakomitą pomoc dla Sądu Najwyższego w wypełnianiu tejże roli. Chodzi w tym wypadku zarówno o zasadnicze ograniczenie możliwości wnoszenia kasacji przez strony, jak i dalsze uproszczenie trybu jej rozpoznawania⁶⁹.

1.2. Prawo do kasacji w świetle unormowań konstytucyjnych

Można usłyszeć głosy w doktrynie, że w związku z tym, że kasacja przysługuje tylko od prawomocnych orzeczeń sądowych, zobowiązuje to strony do zachowania dużego umiaru w zaskarżaniu orzeczeń i ich uchylaniu przez sąd kasacyjny⁷⁰. Ustawodawca ma dawać temu wyraz w art. 523 k.p.k., gdzie wskazuje, że podstawą kasacji mogą być tylko takie naruszenia prawa, które mają charakter rażący oraz jeżeli mogły mieć wpływ na treść prawomocnego orzeczenia, a sama kasacja nie może stanowić w praktyce trzeciej instancji postępowania sądowego⁷¹. Co więcej - na tle regulacji natury konstytucyjnej nie ma wymogu, aby stanowiła ową trzecią instancję⁷². Dopuszczenie kasacji w poszczególnych typach spraw, czyli swoiście reglamentowanej przez ustawodawcę, leży tylko w jego gestii i nigdy nie jest wymogiem konstytucyjnym, bowiem Konstytucja nie ustanawia modelu trójinstancyjności postępowania sądowego⁷³. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę, na różnicę w obowiązujących w naszym kraju procedurach, bowiem obecny polski proces cywilny

⁶⁸ Por. Waltoś S., *Wprowadzenie i próba podsumowania [w:] Jednolitość orzecznictwa w sprawach karnych*, pod red. S. Waltosia, Kraków 1998, s. 25

⁶⁹ Doda Z., *Rola Sądu Najwyższego w świetle nowego kodeksu postępowania karnego*, PiP 1998, nr 9-10, s. 152.

⁷⁰ Rogalski M., *Przesłanka powagi rzeczy osądzonej w procesie karnym*, Kraków 2005, s. 376

⁷¹ *Ibidem*, s. 376 oraz literatura tam wskazana.

⁷² Por. art. 176 ust. 1 Konstytucji oraz Wiliński P., *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011, s. 154-166.

⁷³ Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne*, Warszawa 2005, s. 371.

jest przecież trójinstancyjny⁷⁴, co nie jest niezgodne z przepisem art. 176 ust. 1 Konstytucji. Skoro zgodnie z przywołanym przepisem art. 176 ust. 1 Konstytucji postępowanie sądowe jest co najmniej dwuinstancyjne to ten wymóg minimalny, na który wskazuje wyrażenie *co najmniej*, dotyka także procesu karnego na etapie postępowania sądowego. Polski proces karny oparty jest na zasadzie dwuinstancyjności⁷⁵, a kształt polskiego postępowania karnego wyznaczony normami Kodeksu postępowania karnego jako dwuinstancyjny tok procesu (*arg. ex art. 423 § 1 i art. 426 § 1 k.p.k.*) podporządkowuje się zasadzie wyrażonej w art. 176 ust. 1 Konstytucji. W związku z tym należy dojść do wniosku, że wymóg minimalny dotyczący „co najmniej dwuinstancyjności” zostaje spełniony w polskim procesie karnym⁷⁶.

Z powyższego wynika, że nie istnieje w polskim porządku prawnym konstytucyjne prawo do kasacji karnej. Należy w tym miejscu jednak przywołać wyrok Trybunału Konstytucyjnego SK 12/99, który co prawda, dotyczył kwestii zgodności przepisów Kodeksu postępowania cywilnego dotyczących skargi kasacyjnej z art. 176 ust. 1 w zw. z art. 78 Konstytucji, jednak na gruncie procesu karnego ten pogląd wydaje się również aktualny. Trybunał orzekł, że przepisy Konstytucji dają ustawodawcy zwykłemu swobodę kreowania środków zaskarżenia orzeczeń zapadłych w drugiej instancji, który wprowadzając je do procedury cywilnej mógł dowolnie ukształtować zakres ich dopuszczalności. Trybunał stwierdził ponadto, że gdyby Kodeks postępowania cywilnego w ogóle nie przewidywał kontroli orzeczeń w trzeciej instancji, jego regulacja też mieściłaby się w ramach konstytucyjnego modelu prawa do

⁷⁴ Zwraca na to uwagę Izydorczyk J., *Zasada dwuinstancyjności polskiego postępowania karnego a europejskie standardy ochrony praw człowieka – uwagi na tle art. 426 k.p.k.* [w:] *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, pod red. E. Dyni, C.P. Kłaka, Rzeszów 2005, s. 369.

⁷⁵ Tak też Marszał K. [red.], *Proces karny. Przebieg postępowania*, Katowice 2008, s. 189 oraz Zabłocki S., *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w procesie karnym*, Warszawa 1999, s. 10 oraz Murzynowski A., *Prawomocność orzeczeń sądowych jako przesłanka kasacji* [w:] *Środki zaskarżenia w procesie karnym. Księga ku czci prof. Zbigniewa Dody*, pod red. S. Waltosia i A. Gaberle, Kraków 2005, s. 191.

⁷⁶ Por. Kwiatkowski Z., *Uzasadnienie orzeczenia o oddaleniu kasacji jako oczywiście bezzasadnej w procesie karnym*, [w:] *Problemy sądowego stosowania prawa*, pod red. I. Nowikowskiego, Lublin 2007, s. 367, oraz Wiliński P., *Dwuinstancyjność postępowania karnego w świetle Konstytucji*, [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, pod red. T. Grzegorzcyka, Warszawa 2011, s. 566.

sądu⁷⁷. Jak wskazuje P. Wiliński, zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, mimo iż wprowadzenie samej kasacji jest *niekonieczne* z punktu widzenia wymagań konstytucyjnego prawa do sądu, to w wypadku, gdy tego dokonano w ustawodawstwie zwykłym, rzetelność wykreowanej w ten sposób procedury – podlega ocenie jej konstytucyjności, poprzez odwołanie się do wzorca art. 2 Konstytucji⁷⁸.

A już ściśle na gruncie procesu karnego, Trybunał Konstytucyjny, który w swoim wyroku SK 30/05 uznał za niekonstytucyjny przepis k.p.k. (art. 535 § 2, stracił moc obowiązującą) dający Sądowi Najwyższemu możliwość oddalenia kasacji jako oczywiście bezzasadnej bez sporządzania uzasadnienia, że prawo do sprawiedliwej procedury sądowej (przynależne każdemu), czyli takiej, która została unormowana w zgodzie z normami, zasadami i wartościami konstytucyjnymi, jest czym innym niż prawo do kasacji. Prawo do sprawiedliwej procedury sądowej, także na etapie kasacyjnym, jak wyżej wskazywano niekoniecznym z punktu widzenia art. 176 ust. 1 Konstytucji, jest konstrukcyjnym elementem prawa do sądu wyrażonego przede wszystkim w art. 45 i art. 77 ust. 2 Konstytucji⁷⁹. Co więcej, polskie postępowanie karne nie tylko wypełnia standardy nałożone przez obowiązujące regulacje europejskie w zakresie praw człowieka, ale je jeszcze uzupełnia i poszerza. W kontekście zasady dwuinstancyjności procesu karnego (a co za tym idzie prawa do kasacji) należy przywołać twierdzenie, że wymóg minimalny wyrażony w art. 13 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności⁸⁰ (mający swoje odzwierciedlenie w przepisach Konstytucji RP) jest spełniony w obowiązującym modelu postępowania kasacyjnego⁸¹.

⁷⁷ Wyrok TK z dnia 10 lipca 2000 roku, SK 12/99, OTK 2000 nr 5 poz. 143.

⁷⁸ Wiliński P., *Proces...*, s. 144

⁷⁹ Wyrok TK z dnia 16 stycznia 2006 roku, SK 30/05, OTK-A 2006, nr 1, poz. 2.

⁸⁰ Art. 13 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2. (Dz.U.1993 nr 61 poz. 284): *Każdy, czyje prawa i wolności zawarte w niniejszej konwencji zostały naruszone, ma prawo do skutecznego środka odwoławczego do właściwego organu państwowego także wówczas, gdy naruszenia dokonały osoby wykonujące swoje funkcje urzędowe.*

⁸¹ Izydorczyk J., *Zasada dwuinstancyjności...*, s. 373-374.

1.3. Zakres kontroli kasacyjnej

Kasację strona może wnieść tylko z powodu uchybień zaistniałych w toku procesu, i to uchybień szczególnie ważkich lub poważnie rzutujących na treść orzeczenia⁸². Do wniesienia kasacji, zgodnie z przepisem art. 520 § 1 i 2 w zw. z art. 519 k.p.k., uprawniona jest tylko ta strona, która skarżyła wyrok sądu I instancji, chyba, że sąd odwoławczy zmienił na jej niekorzyść orzeczenie sądu I instancji (nie dotyczy to w ogóle uchybień określanych jako bezwzględne przyczyny odwoławcze z art. 439 k.p.k.)⁸³.

Na podstawie przepisu art. 655 § 1 k.p.k. oprócz Izby Karnej SN również Izba Wojskowa rozpoznaje kasacje karne, a także środki odwoławcze od orzeczeń i zarządzeń wydanych w I instancji przez wojskowy sąd okręgowy⁸⁴.

Od kasacji stron należy odróżnić kasację z art. 521, czyli tzw. kasację podmiotów specjalnych. Prokurator Generalny i Rzecznik Praw Obywatelskich, a także Rzecznik Praw Dziecka (jeśli przez wydanie orzeczenia doszło do naruszenia praw dziecka) którzy⁸⁵, są uprawnieni do wniesienia kasacji od każdego prawomocnego orzeczenia, w tym postanowienia, sądu kończącego postępowanie (niekoniecznie sądowe), czyli także od orzeczenia niezaskarżonego do sądu II instancji⁸⁶. Przykładem jest możliwość wniesienia kasacji na postanowienie sądu o nieuwzględnieniu zażalenia na odmowę wszczęcia śledztwa lub dochodzenia. W takiej sytuacji osoba pokrzywdzona traci możliwość dochodzenia swoich praw w sprawie karnej, zaś jedyną możliwością wydaje się być wniesienie „kasacji nadzwyczajnej” przez Ministra Sprawiedliwości-Prokuratora Generalnego, Rzecznika Praw Obywatelskich lub pod ww. warunkami Rzecznika Praw Dziecka⁸⁷.

⁸² Grzegorzyc T., Tylman J., *Polskie...*, Warszawa 2011, s. 966.

⁸³ Por. Grzeszczyk W., *Kasacja w sprawach karnych. Komentarze, piśmiennictwo, orzecznictwo, wzory pism*, Warszawa 2001, s. 40.

⁸⁴ Grzegorzyc T., Tylman J., *Polskie...*, s. 231.

⁸⁵ A w ograniczonym zakresie także Rzecznik Praw Dziecka.

⁸⁶ Artymiuk T., *Formalne powody odmowy przyjęcia kasacji w procedurze karnej (art. 530 § 2 k.p.k.)* [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, tom II, pod red. K. Ślebzaka i W. Wróbla, Warszawa 2008, s. 191.

⁸⁷ Por. Postanowienie SN z dnia 10 czerwca 2014 r., sygn. III KZ 32/14.

Podstawy kasacji to uchybienia wymienione w art. 439 k.p.k. lub inne rażące naruszenie prawa, jeżeli mogły mieć, a posiłkując się wnioskowaniem według reguł inferencyjnych określanych jako *argumenta a fortiori*⁸⁸ - jeśli tym bardziej miały, istotny wpływ na treść orzeczenia. Oznacza to, że popełnienie mniej rażących uchybień w postępowaniu apelacyjnym nie podlega już żadnej korekturze⁸⁹. Dodać należy, że zgodnie z przepisem art. 523 § 1 *in fine* k.p.k., kasacja nie może być wniesiona wyłącznie z powodu niewspółmierności kary⁹⁰. Wyjątek stanowi norma wyrażona w art. 523 § 1a, która przyznaje kompetencje do wniesienia takiej kasacji przez Ministra Sprawiedliwości-Prokuratora Generalnego w sprawach o zbrodnie. Ponadto, jak zgodnie wskazuje się w doktrynie⁹¹ i orzecznictwie⁹² podstawą kasacji nie może być błędna ocena okoliczności faktycznych. Znamieniem tego było określenie, zarówno w poprzednim jak i obecnie obowiązującym modelu postępowania zainicjowanego nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, sądu kasacyjnego jako *sądu nad wyrokiem a nie sądu nad sprawą*⁹³. Wyrażona wyżej zasada zakazująca wnoszenia kasacji na podstawie błędu w ustaleniach faktycznych doznaje jednak istotnego wyjątku, gdy takie uchybienie będzie następstwem naruszenia prawa procesowego⁹⁴.

Niekiedy nawet uzasadnienie wyroku może nosić znamiona rażącego naruszenia prawa procesowego, które mogło mieć istotny wpływ na treść orzeczenia (art. 457 §3 w zw. z art. 523 §1 k.p.k.). Sąd Najwyższy powołując się na art. 45 Konstytucji orzekł, że „w postępowaniu kasacyjnym uzasadnienie wyroku sądu *ad quem* jest bowiem jedynym sposobem sprawdzenia, czy sąd ten należycie rozważył wszystkie zarzuty podniesione w środку odwoławczym, a przeprowadzona kontrola odwoławcza była właściwa, tj.

⁸⁸ Por. Wronkowska S., *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Poznań 2005, s. 96-97.

⁸⁹ Kmiecik R., *Warunki formalne kasacji a zarzuty kasacyjne w nowym kodeksie postępowania karnego*, Prokuratura i Prawo 1998, nr 9, s. 7.

⁹⁰ Zabłocki S. *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w procesie karnym*, Warszawa 1999, s. 232. Wspomnieć należy o orzeczeniu Sądu Najwyższego w sprawie IV KK 31/03, w którym to SN wskazał, że zarzuty naruszenia przepisów o prawach (art. 32 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Konstytucji) nie mogą stanowić podstawy do, *de facto*, ominięcia zakazu wyrażonego w przepisie art. 523 § 1 *in fine* k.p.k., wyrok SN z dnia 1 kwietnia 2003 roku, IV KK 31/03, OSNwSK 2003 nr 1, poz. 676.

⁹¹ Doda Z., Grajewski J., Murzynowski A., *Kasacja w postępowaniu karnym. Komentarz*, Warszawa 1996, s. 30.

⁹² Wyrok SN z dnia 21 maja 1996 roku, IV KKN 4/96, niepubl.

⁹³ Por. Czajka M., *Granice ustaleń faktycznych w postępowaniu kasacyjnym*, PiP 1997, nr 8, s. 78.

⁹⁴ Tamże, oraz Marszał K. [red.], *Proces karny. Przebieg postępowania*, Katowice 2008, s. 243.

odpowiadała standardom sprawiedliwego (art 45 Konstytucji RP) i rzetelnego procesu (fair trial - art. 6 EKPC⁹⁵)⁹⁶. Zdaniem sądu chodzi tu bowiem o prawo oskarżonego do odwołania się od orzeczenia sądu pierwszej instancji „które związane jest ze sprawiedliwością proceduralną, która należy do istoty prawa do sądu, zawarowanego w art. 45 ust. 1 Konstytucji”. W innym z orzeczeń SN wypowiedzi się, że sprawiedliwość proceduralna jest zachowana, gdy sąd w sposób czytelny ujawnia motywy rozstrzygnięcia, w stopniu umożliwiającym weryfikację toku myślenia, „nawet jeśli samo rozstrzygnięcie jest niezaskarżalne (tzw. legitymizacja przez przejrzystość)”⁹⁷. Sąd odwoławczy zobowiązany jest zatem, choćby zbiorczo odwołać się przez odpowiednie argumentacje do trafności ocen, ustaleń lub poglądów zawartych w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia⁹⁸.

Kasacja strony jako dotycząca wyroku sądu odwoławczego kończącego postępowanie może i powinna podnosić zarzuty jedynie wobec tego orzeczenia, a nie wyroku sądu I instancji⁹⁹. Skoro kasacja może zostać wniesiona przez stronę tylko od wyroku sądu odwoławczego (art. 519 k.p.k.) i co do zasady tylko w razie wyczerpania toku instancji (art. 520 § 2 k.p.k.), to niedopuszczalne jest kwestionowanie kasacją kwestii, które pozostawały poza kognicją sądu odwoławczego. Innymi słowy, kasacja może dotyczyć tylko tego, o czym orzekł (lub powinien był orzec) sąd odwoławczy¹⁰⁰. I tak, jak słusznie wskazał Sąd Najwyższy w sprawie II KK 197/07, dotyczącej wysokości zadośćuczynienia z tytułu niewątpliwie niesłusznego aresztowania, w ramach kontroli kasacyjnej nie jest możliwe wkraczanie w sferę swobodnego uznania sędziowskiego¹⁰¹. Tak więc kasacji podlegać będą przede wszystkim prawomocne orzeczenia sądów odwoławczych o charakterze merytorycznym (tj. rozstrzygające co do

⁹⁵ Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku, zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. Z 1993 roku, nr 61, poz. 284 ze zm.).

⁹⁶ Wyrok SN z dnia 30 czerwca 2016 r., sygn. II KK 47/16; <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczenia3/ii%20kk%2047-16-1.pdf>.

⁹⁷ Wyrok SN z dnia 10 kwietnia 2014 r., sygn. III KK 385/13; <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczenia3/iii%20kk%20385-13.pdf>.

⁹⁸ Świecki D., Komentarz do art. 523, w: D. Świecki, B. Augustyniak, K. Eichstaedt, M. Kurowski, Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz, t. II, Warszawa 2017, s.505.

⁹⁹ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, Warszawa 2011, s. 967.

¹⁰⁰ Steinborn S., *Prawomocność części orzeczenia w procesie karnym*, Warszawa 2011, s. 651.

¹⁰¹ Postanowienie SN z dnia 8 listopada 2007 roku, II KK 197/07, OSNwSK 2007 nr 1, poz. 2500.

istoty sprawy), czyli wyroki skazujące i uniewinniające, oraz wyroki, którymi – w razie stwierdzenia po rozpoczęciu przewodu sądowego okoliczności przemawiających za takim rozstrzygnięciem – warunkowo umarzające postępowanie, a ponadto wyroki, którymi umorzone postępowanie w sytuacji określonej w art. 414 k.p.k., nie zaś wszystkie prawomocne orzeczenia sądów odwoławczych, niejednokrotnie o charakterze czysto formalnym, kończące postępowanie sądowe¹⁰².

Sąd Najwyższy, zgodnie z art. 536 k.p.k., rozpoznaje kasację w granicach zaskarżenia i podniesionych zarzutów, a w zakresie szerszym – tylko w wypadkach określonych w art. 435, 439 i 455 k.p.k.. Wskazane granice kontroli kasacyjnej powodują, że istotnego znaczenia nabiera wskazanie i precyzyjne oraz trafne sformułowanie, zarzutów kasacyjnych przez podmioty wnoszące kasację. Upraszczając, stwierdzić należy, że sąd kasacyjny rozważa to, co podniesiono w skardze kasacyjnej.¹⁰³ Przepis art. 526 § 1 k.p.k. zobowiązuje stronę wnoszącą kasację do określenia na czym polega zarzucane uchybienie, bowiem brak takiego określenia można by uznać za wadę kasacji jako pisma procesowego, które wskutek tego braku nie odpowiada wymogom przewidzianym w przepisach szczególnych, tj. art. 120 § 1 k.p.k.¹⁰⁴. Jednakże samo wskazanie przepisu prawa, który zdaniem strony został naruszony przez sąd II instancji nie jest wystarczające, bowiem zgodnie z słusznym poglądem Sądu Najwyższego, konieczne jest ponadto osadzenie zarzutu obrazy przepisu prawa w realiach konkretnej sprawy i podanie, dlaczego - zdaniem skazanego – sąd, postępując w taki, a nie inny sposób, obraził wskazany przepis, a więc na czym polega zarzucane uchybienie sądu odwoławczego¹⁰⁵. Jak istotna jest kwestia właściwego sformułowania zarzutów pokazuje przykład orzeczenia Sądu Najwyższego III KK 161/08, w którym to sąd ten wskazał, że wprawdzie zgodnie z art. 440 k.p.k., niezależnie od granic zaskarżenia i podniesionych zarzutów, uchyleniu podlega orzeczenie, którego utrzymanie w mocy

¹⁰² Zabłocki S., *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w procesie karnym*, Warszawa 1999, s. 206.

¹⁰³ Por. Grajewski J., *Komentarz aktualizowany do art. 536 kodeksu postępowania karnego* [w:] *Komentarz aktualizowany do art. 425-673 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U.97.89.555)* pod red. J. Grajewskiego, LEX/el., 2011, nr 116032.

¹⁰⁴ Kmiecik R., *Warunki formalne kasacji a zarzuty kasacyjne w nowym kodeksie postępowania karnego*, Prokuratura i Prawo 1998, nr 9, s. 8.

¹⁰⁵ Postanowienie SN z dnia 4 stycznia 2007 roku, IV KK 414/06, OSNwSK 2007 nr 1 poz. 44.

byłoby rażąco niesprawiedliwe, to przepis ten nie znajduje zastosowania w postępowaniu kasacyjnym (art. 536 k.p.k.). Oznacza to, że Sąd Najwyższy, w ramach tego postępowania, nie bada z urzędu czy zaskarżone orzeczenie dotknięte jest rażąco niesprawiedliwością. Sąd Najwyższy byłby zobligowany do rozważenia tej kwestii, gdyby stosowny zarzut naruszenia art. 440 k.p.k. przez sąd odwoławczy został podniesiony w kasacji¹⁰⁶.

Przekroczenie granic kontroli kasacyjnej, ponad zarzuty sformułowane przez stronę wnoszącą, zgodnie z słusznym poglądem Sądu Najwyższego może nastąpić ze względu na przepisy rangi konstytucyjnej. W wyroku III KK 299/06¹⁰⁷ Sąd Najwyższy uchylając wyroki wydane jeszcze za czasów obowiązywania poprzedniego Kodeksu karnego, świadomie przekroczył granice podniesionych przez Prokuratora Generalnego zarzutów kasacyjnych, pomimo przeszkody w postaci obowiązywania art. 536 k.p.k., albowiem związanie sądu tym przepisem nie dało się pogodzić z nakazem uczciwego sądenia¹⁰⁸. Co więcej, Sąd Najwyższy mając za pewne na uwadze dyrektywę z przepisu art. 8 ust. 2 Konstytucji o jej bezpośrednim stosowaniu¹⁰⁹ oraz powołując się na klauzulę demokratycznego państwa prawnego z art. 2 Konstytucji¹¹⁰, stwierdził, że nie może pozwolić na to, by w obrocie prawnym pozostało orzeczenie w sposób jawny z zasadami tego państwa sprzeczne, a takim z pewnością jest wyrok skazujący za zachowanie, które nie wyczerpuje znamion przestępstwa¹¹¹. Pogląd ten jest także zgodny z innym, już wcześniej wydanym wyrokiem, w którym Sąd Najwyższy również

¹⁰⁶ Wyrok SN z dnia 7 stycznia 2009 roku, III KK 161/08, Biul.PK 2009 nr 2, poz. 7.; Świecki D., Komentarz aktualizowany do art. 440 Kodeksu postępowania karnego, w: tenże, *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2017 [dostęp: 13.01.2018].

¹⁰⁷ Wyrok SN z dnia 27 października 2006 r., sygn. III KK 299/06, OSNwSK 2006/1/2059.

¹⁰⁸ Omawiając przedmiotowe orzeczenie A. Błachnio-Parzych i J. Kosonoga stwierdzają, że „uczciwe sądenie” jest pojęciem zbliżonym do pojęcia “rzetelny proces”, a odniesione zostało przez Sąd Najwyższy do uchybienia o charakterze materialnoprawnym, które jednak było konsekwencją stwierdzenia uchybień wymogów rzetelnego procesu, Błachnio-Parzych A., Kosonoga J., *Rzetelny proces karny w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*, pod red. P. Wilińskiego, Warszawa 2009, s. 291-292.

¹⁰⁹ Szerzej na temat bezpośredniego stosowania Konstytucji zob. Sanetra W., *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej* pod red. K. Działochy, Warszawa 2005, s. 52-84.

¹¹⁰ Rozważania na temat art. 2 Konstytucji w kontekście jej bezpośredniego stosowania przez SN zob. Tuleja P., *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności (wybrane problemy)*, Kraków 2003, s. 328-329.

¹¹¹ Wyrok SN z dnia 27 października 2006 roku, III KK 299/06, OSNwSK 2006 nr 1 poz. 2059.

przekroczył granice podniesionych zarzutów sformułowanych przez obrońcę. Skazanie oskarżonych za przypisany im czyn jawiło się, w ocenie Sądu Najwyższego, jako sprzeczne z przepisami Konstytucji oraz z elementarnymi wymogami praworządności. Podstawą do przekroczenia granic kasacji i uwzględnienia rażącej obrazu przepisu art. 1 § 1 k.k.¹¹² w tym wypadku także była treść przepisów konstytucyjnych, a w szczególności art. 2, art. 8 ust. 2 i art. 183 ust. 1 Konstytucji RP. W myśl tych przepisów Sąd Najwyższy, sprawując nadzór nad działalnością sądów powszechnych i wojskowych w zakresie orzekania i stosując bezpośrednio przepisy Konstytucji, jest uprawniony do korektury orzeczeń sprzecznych z wymogami praworządności i sprawiedliwości społecznej. Powołane reguły upoważniają przeto do stwierdzenia, że w postępowaniu kasacyjnym dopuszczalne jest wydanie orzeczenia na korzyść oskarżonego także wówczas, gdy Sąd Najwyższy stwierdzi niewymienione w art. 435, 439 i 455 k.p.k. i niepodniesione w kasacji takie rażące naruszenie prawa, z powodu którego zaskarżone orzeczenie jest sprzeczne z zasadami odpowiedzialności karnej lub z zasadami procesu karnego obowiązującymi w demokratycznym państwie prawnym, jakim na mocy art. 2 Konstytucji jest Rzeczypospolita Polska¹¹³. Dokonanie przez Sąd Najwyższy samodzielnej oceny zgodności z Konstytucją przepisu art. 536 k.p.k. w skarżonym zakresie zamiast skorzystania z budzącej mniej wątpliwości, acz dłuższej drogi przedstawienia pytania prawnego Trybunałowi Konstytucyjnemu, zdaniem T. Woźnego znajduje usprawiedliwienie w zasadzie szybkości procesu wyrażonej w art. 54 ust. 1 Konstytucji RP oraz art. § 1 pkt 4 k.p.k.¹¹⁴. Autor przytoczonej glosy zastrzegł jednak, że wkraczanie przez Sąd Najwyższy w kompetencje Trybunału powinno być zarezerwowane wyłącznie dla tak nadzwyczajnych przypadków, jak ten zarysowany w stanie faktycznym omawianego orzeczenia.

¹¹² Art. 1 § 1 Ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 553 ze zm.): *Odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia.*

¹¹³ Wyrok SN z dnia 9 października 2001 roku, IV KKN 328/97, OSNKW 2002 nr 3-4, poz. 24.

¹¹⁴ T. Woźny, *Glosa do wyroku SN z dnia 27 października 2006 r., III KK 299/06, LEX/el/ 2008* [dostęp: 13.01.2018].

2. Orzekanie w kwestii wznowienia postępowania karnego

2.1. Podstawy wznowienia postępowania karnego

Konstytucyjną podstawą procesowej instytucji wznowienia postępowania jest art. 190 ust. 4 Konstytucji¹¹⁵. Określa on sytuację, w której podstawą rozstrzygnięcia był akt prawny o którego niekonstytucyjności orzekł Trybunał Konstytucyjny. Natomiast właściwymi, kodeksowymi, podstawami do wznowienia procesu są trzy przepisy k.p.k.: art. 540, 540a oraz 542 § 3. Artykuł 540 k.p.k. przewiduje trzy odrębne podstawy wznowienia postępowania sądowego, a mianowicie: *ex delicto* (art. 540 § 1 pkt 1 k.p.k.), *de novis* (art. 540 § 1 pkt 2 k.p.k.) oraz inne przyczyny z art. 540 § 2 i 3 k.p.k.¹¹⁶. Jak wskazuje S. Zabłocki z jednej strony okoliczności, które mogą uzasadniać wznowienie postępowania karnego są przewidziane w odpowiednich przepisach ustawy, z drugiej zaś strony, decyzja o wznowieniu postępowania musi zawsze bazować na konkretnych okolicznościach faktycznych lub prawnych, których zaistnienie stwierdza się w danym wypadku¹¹⁷. Tak jak już wspomniano, wznowienie postępowania należy do prawnie przewidzianych wyjątków od zasady *ne bis in idem*. Obok kasacji jest drugim kodeksowym nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia, mającym na celu uchylenie orzeczenia z uwagi na okoliczności zaistniałe poza postępowaniem, a mogące mieć wpływ na treść rozstrzygnięcia¹¹⁸. Wznowienie postępowania musi mieć charakter wyjątkowy, bowiem godzi w zasadę stabilności rozstrzygnięć w sprawach karnych. Zasada ta z kolei ma swoje zakorzenienie w ochronie zaufania do systemu obowiązującego prawa oraz lojalności państwa wobec obywateli. Znajduje to potwierdzenie w jednej z podstawowych reguł rządzących procesem karnym: zakazie *ne bis in idem* i *res iudicata*¹¹⁹.

¹¹⁵ Wiliński P., *Proces karny...*, Warszawa 2011, s. 146.

¹¹⁶ Marszał K. [red.], *Proces karny. Przebieg postępowania*, Katowice 2008, s. 250.

¹¹⁷ Zabłocki S., *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w procesie karnym*, Warszawa 1999, s. 301-302.

¹¹⁸ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, Warszawa 2011, s. 980.

¹¹⁹ Wróbel W., *Wznowienia postępowania w sprawach karnych - wybrane zagadnienia w perspektywie aktualnego orzecznictwa Sądu Najwyższego* [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, tom IV, pod red. K. Ślebzaka, Warszawa 2010, s. 265

Wznowienie postępowania rozumiane jest przez D. Szumiło-Kulczycką, w znaczeniu konkretnym, jako "decyzja właściwego sądu o uchyleniu prawomocnego orzeczenia i o ponownym wdrożeniu procesu karnego prowadzonego o ten sam czyn przeciwko tej samej osobie" jest dopuszczalne tylko w razie uwzględnienia złożonego w tej materii wniosku¹²⁰. Jednakże w obecnym stanie prawnym, w razie uchybień określonych w art. 439 § 1 k.p.k. (tzw. bezwzględne przyczyny odwoławcze) wznowienie postępowania następuje wyłącznie z urzędu, na podstawie przepisu art. 542 § 3 k.p.k.¹²¹ Jest ono określane w literaturze jako wznowienie postępowania *propter errores*¹²². Przy czym wznowienie jedynie z powodów określonych w art. 439 § 1 pkt 9-11 k.p.k. może nastąpić tylko na korzyść oskarżonego¹²³. Wznowienie nie może nastąpić z przyczyn wymienionych w art. 542 § 3 k.p.k., jeżeli były one przedmiotem rozpoznania w trybie kasacji (art. 542 § 4 k.p.k.)¹²⁴. Przytoczona regulacja, upoważniająca do wznowienia z urzędu, pozwala na stwierdzenie, że poza uchybieniami wymienionymi w art. 439 § 1 pkt 9-11 k.p.k., uchylenie orzeczenia w trybie wznowienia postępowania na podstawie pozostałych uchybień może doprowadzić do skazania oskarżonego, który został uniewinniony prawomocnym wyrokiem sądu¹²⁵.

Celem przesłanki określanej jako *ex delicto* jest usunięcie z porządku prawnego orzeczeń wydanych w postępowaniu w sprawie przestępstwa, które mogło mieć wpływ na treść orzeczenia (*propter falsa*)¹²⁶. Pozwala ona na wznowienie postępowania zarówno na korzyść jak i na niekorzyść oskarżonego, ale czyn będący podstawą do wznowienia, zgodnie z art. 541 § 1 k.p.k., musi być ustalony prawomocnym wyrokiem skazującym, chyba że orzeczenie takie nie może zapaść z powodu przyczyn uzasadniających odmowę wszczęcia postępowania lub jego umorzenie na podstawie art.

¹²⁰ Szumiło-Kulczycka D., *Wznowienie postępowania sądowego – czy na pewno tylko na wniosek?* Palestra 1998, nr 7-8, s. 25.

¹²¹ Uchwała Sądu Najwyższego składu 7 sędziów z dnia 24 marca 2005 roku, I KZP 5/05, OSNKW 2005 nr 6, poz. 48.

¹²² Zabłocki S., *Nowe i nie całkiem nowe wznowienie*, Palestra 2003, nr 9-10, s. 97.

¹²³ Szumiło-Kulczycka D., *Wznowienie postępowania sądowego – czy na pewno tylko na wniosek?* Palestra 1998, nr 7-8, s. 31.

¹²⁴ Rogalski M., *Przesłanka powagi rzeczy osądzonej w procesie karnym*, Kraków 2005, s. 387.

¹²⁵ Marszał K. [red.], *Proces karny. Przebieg postępowania*, Katowice 2008, s. 252.

¹²⁶ Wróbel W., *Wznowienia postępowania w sprawach karnych...*, s. 265.

17 § 1 pkt 3-11 k.p.k. albo z powodu przyczyn uzasadniających zawieszenie postępowania na podstawie art. 22 k.p.k.¹²⁷. Nie stanowi przeszkody do wznowienia postępowania *ex delicto* warunkowe umorzenie postępowania co do danego czynu, ustalenie, iż dany czyn zakazany przez ustawę karną nie podlega karze oraz odstąpienie przez sąd od wymierzenia kary za dany czyn, po stwierdzeniu jego przestępności¹²⁸.

Z kolei podstawa *de novis* odnosi się do wad orzeczenia będących ewentualnym następstwem błędów w ustaleniach faktycznych, a przesłanką merytoryczną do wznowienia postępowania w oparciu o te podstawy jest stwierdzenie przez sąd, że określone nowe fakty lub dowody *wskazują* na to, że doszło do błędnej kwalifikacji czynu (w szerokim znaczeniu tego słowa, obejmującym także obligatoryjne instytucje sądowego wymiaru kary)¹²⁹. Nowe fakty lub dowody stanowią podstawę do wznowienia postępowania sądowego, jeżeli wskazują na jedną z wadliwości wymienionych w przepisie art. 540 § 1 pkt 2 k.p.k.¹³⁰. Sąd Najwyższy w postanowieniu I KZ 24/73¹³¹ wskazał, że nowe fakty nie mogą być ustalane na podstawie uprzednio przeprowadzanych w sprawie dowodów, albowiem stanowiłoby to, w istocie, dopuszczenie w postępowaniu w przedmiocie wznowienia ponownej oceny tych samych dowodów, którą raz już przeprowadzono przed wydaniem prawomocnego wyroku, oraz dokonywanie na tej podstawie odmiennych ustaleń faktycznych¹³². Co więcej, jak stwierdził Sąd Najwyższy w kolejnym postanowieniu II KO 89/07, wydanym już na gruncie obecnie obowiązującego k.p.k., „sama nowość źródła dowodowego czy też nowego środka dowodowego pochodzącego z tego samego źródła dowodowego, bez wskazania na poważne prawdopodobieństwo nietrafności

¹²⁷ Zabłocki S., *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w procesie karnym*, Warszawa 1999, s. 304.

¹²⁸ Zabłocki S., *Wznowienie postępowania* [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom III, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2004, s. 654.

¹²⁹ Wróbel W., *op. cit.*, s. 266 i 268.

¹³⁰ Marszał K. [red.], *Proces karny. Przebieg postępowania*, Katowice 2008, s. 250.

¹³¹ Postanowienie SN z dnia 24 lutego 1973 roku, I KZ 24/73, OSNPG 1973, nr 6, poz. 85.

¹³² Zabłocki S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom III, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2004, s. 659.

poprzedniego rozstrzygnięcia sprawy nie przesądza jeszcze o wystąpieniu powodu do wznowienia postępowania”¹³³.

Mimo, że jak wskazuje S. Zabłocki, nowe fakty są ustalane najczęściej na podstawie nowych środków dowodowych, to żaden z członów alternatywny, z przepisu art. 540 § 1 pkt 2 k.p.k. nie jest zbędny. Albowiem można sobie wyobrazić teoretyczną sytuację, gdy fakt będący przedmiotem szeregu publikacji i wypowiedzi osób będących profesjonalistami w danej dziedzinie stał się *elementem zbiorowej świadomości społeczeństwa* (a jak wynika z przepisu art. 168 k.p.k. fakty powszechnie znane [notoryjne] nie wymagają dowodzenia) i poczytywany będzie – już po uprawomocnieniu się orzeczenia – za fakt *powszechnie znany*, w chwili zaś ferowania orzeczenia traktowane były jako okoliczności nie sprawdzone lub w ogóle nieznanne sądowi. Taki fakt może, w związku z tym, stać się podstawą do wznowienia postępowania, bez potrzeby jego osobnego dowodzenia¹³⁴.

Podstawa do wznowienia postępowania, którego potrzeba wynikała z orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego uznającego za niezgodny z Konstytucją przepis prawny będący podstawą skazania lub warunkowego umorzenia postępowania, jest, jak już wspomniano, unormowana zarówno na gruncie Konstytucji w art. 190 ust. 4, a także na gruncie ustawy procesowej w art. 540 § 2 k.p.k. Konieczność wznowienia postępowania na korzyść oskarżonego na podstawie określonej w przedmiotowym przepisie konstytucyjnym nie zależy od tego z czyjego wniosku zapadło owe orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego¹³⁵. W sprawach karnych uznanie podstawy prawnej za niezgodną z Konstytucją powinno pociągać za sobą wznowienie postępowania we wszystkich sprawach, w których zakwestionowana norma miała zastosowanie¹³⁶. Nie jest jasne czy podstawą, w rozumieniu art. 540 § 2 k.p.k., do orzeczenia o niekonstytucyjności *przepisu prawnego, na podstawie którego zostało wydane orzeczenie* może być wyłącznie norma prawa karnego materialnego, czy też również -

¹³³ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 15 kwietnia 2008 roku, II KO 89/07, LEX nr 395235.

¹³⁴ Zabłocki S., *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w procesie karnym*, Warszawa 1999, s. 311-312.

¹³⁵ Co do podmiotów uprawnionych do inicjowania kontroli konstytucyjności przepisów przez Trybunał Konstytucyjny zob. art. 191, 193 oraz art. 79 Konstytucji.

¹³⁶ Zabłocki S., *Postępowanie odwoławcze...*, s. 318-319.

co już nie jest oczywiste – norma prawa procesowego¹³⁷. Jak wynika z analizy dotychczasowego orzecznictwa Sądu Najwyższego, przeprowadzonej przez Ł. Chojniaka, dotyczącego wznowienia postępowania ze względu na przyczynę z art. 540 § 2 k.p.k., to głównym motywem stwierdzenia pozytywnych decyzji sądu, co do wznowienia, było stwierdzenie niekonstytucyjności przepisów prawa karnego materialnego, będących podstawą skazania. Wynika to z tego, że przepisy proceduralne rzadko stanowią samoistną podstawę skazania¹³⁸. Jednakże należy wskazać, że kreują ważne gwarancje procesowe, zwłaszcza w stosunku do oskarżonych, które są wyznacznikiem dozwolonego działania sądu w postępowaniu wznowieniowym. Mają na celu ochronę praw oskarżonego, prawidłowe procedowanie oraz wydanie słusznego orzeczenia, tzn. zgodnego z prawem, czyniącego zadość zasadom współżycia społecznego, szeroko pojmowanej sprawiedliwości społecznej i zasadom humanitaryzmu. Zaliczyć do nich można m.in. zasady: *in dubio pro reo*, prawdy materialnej, obiektywizmu, prawa do obrony, domniemania niewinności, zakaz *reformationis in peius* oraz reguły *ne peius*¹³⁹.

Natomiast podstawa wznowienia wskazana w art. 540 § 3 k.p.k. wiąże się m.in. z ratyfikowaniem przez Polskę Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i przyjęciem możliwości występowania obywateli do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu, którego wyroki są wiążące dla państwa – strony Konwencji¹⁴⁰. Przy czym postępowanie w tym trybie wznawia się jedynie na korzyść oskarżonego. Orzeczenie ETPC jest wiążące dla Polski, bowiem nasz kraj, jak już wspomniano, ratyfikował EKPC, więc istnieje możliwość bezpośredniego wnoszenia o wznowienie postępowania, kiedy konkretne orzeczenie ETPC dotyczy podmiotów sporu¹⁴¹. Problematiczne będzie, gdy potrzeba wznowienia zostanie zasygnalizowana przez inny podmiot niewystępujący przed ETPC, który powoła się we swoim wniosku o

¹³⁷ Zob. Chojniak Ł., *Wznowienie postępowania karnego w wyniku orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego*, Państwo i Prawo 2011, nr 10, s. 68 oraz przywołane tam orzecznictwo.

¹³⁸ Chojniak Ł., *Wznowienie postępowania karnego w wyniku orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego*, Państwo i Prawo 2011, nr 10, s. 69.

¹³⁹ Ciukas M., *Domniemanie niewinności w postępowaniu wznowieniowym*, Prokuratura i Prawo 2010, nr 6, s. 61.

¹⁴⁰ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, Warszawa 2011, s. 985.

¹⁴¹ *Ibidem*, s. 986.

wznowienie postępowania na orzeczenie ETPC dotyczące innych osób. W takim przypadku stosowanie prawa krajowego powinno uwzględniać linię orzecznictwa strasburskiego, ponieważ wniesienie następnej skargi przez ten podmiot do ETPC spowodowałoby kolejne stwierdzenie naruszenie Europejskiej Konwencji przez Polskę¹⁴². Kwestią sporną w doktrynie pozostaje możliwość wznowienia postępowania na podstawie wyroku ETPC wydanego w sprawie niedotyczącej Polski¹⁴³.

Wznowienie postępowania w trybie art. 540a k.p.k. może nastąpić wyłącznie na niekorzyść oskarżonego.¹⁴⁴ W pierwszej grupie regulacja podstawy wznowienia dotyczy współoskarżonego (art. 540a pkt 1 k.p.k.), który na skutek współpracy z organami ścigania uzyskuje łagodniejsze skazanie, a następnie w postępowaniu przed sądem tych ujawnionych przez siebie informacji nie potwierdził¹⁴⁵. *Ratio legis* rozwiązania przewidzianego w art. 540a pkt 1 k.p.k. sprowadza się do przeciwdziałania instrumentalnej grze procesowej, którą mogą prowadzić osoby uznane za tzw. małych świadków koronnych¹⁴⁶. Natomiast *ratio legis* drugiej grupy podstaw do wznowienia (art. 540a pkt 2 k.p.k.) jest umożliwienie wznowienia postępowania umorzonego absorpcyjnie, tj. w trybie art. 11 § 1 k.p.k., gdy prawomocny wyrok, będący podstawą umorzenia uchylono albo doszło do istotnej zmiany jego treści, choć jest on nadal prawomocny¹⁴⁷.

Nowelą k.p.k. z dnia 29 lipca 2011 roku¹⁴⁸ ustawodawca dodał do kodeksowych podstaw wznowienia postępowania przesłanki wymienione w nowym przepisie art. 540b k.p.k. W zamierzeniu ustawodawcy miała w ten sposób nastąpić implementacja w polskim procesie karnym decyzji ramowej Rady 2009/299/WSiSW z dnia 26 lutego

¹⁴² Poliwna-Pacana M., *Wznowienie postępowania sądowego (wybrane zagadnienia)* [w:] *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, pod red. E. Dyni, C.P. Kłaka, Rzeszów 2005, s. 301-302.

¹⁴³ Zob. Bojańczyk A., *Podważenie prawomocnego wyroku sądu karnego przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu (ETPCz). Próba zarysu zagadnienia - cz. II.*, *Palestra* 2001, nr 7-8 oraz Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, s. 986.

¹⁴⁴ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 987

¹⁴⁵ Marszał K. [red.], *Proces karny. Przebieg...*, s. 251

¹⁴⁶ Zabłocki S., *Nowe i nie całkiem nowe wznowienie*, *Palestra* 2003, nr 9-10, s. 93.

¹⁴⁷ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 988.

¹⁴⁸ Ustawa z dnia 29 lipca 2011 roku o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. z dnia 13 września 2011 r.).

2009 roku zmieniającej decyzje ramowe 2002/584/WSiSW, 2005/214/WSiSW, 2006/783/WSiSW, 2008/909/WSiSW oraz 2008/947/WSiSW i tym samym wzmacniającej prawa procesowe osób oraz ułatwiającej stosowanie zasady wzajemnego uznawania do orzeczeń wydanych pod nieobecność danej osoby na rozprawie (Dz. Urz. UE L 81 z 27 marca 2009 roku, s. 24)¹⁴⁹. W związku z powyższym, art. 540b §1 k.p.k. kreuje możliwość wznowienia postępowania zakończonego prawomocnym orzeczeniem (czyli także postanowieniem) na wniosek oskarżonego, złożony w terminie zawitym miesiąca od dnia, w którym dowiedział się on o zapadłym wobec niego orzeczeniu, jeżeli: sprawę rozpoznano pod nieobecność oskarżonego, któremu nie doręczono zawiadomienia o terminie posiedzenia lub rozprawy albo doręczono je w inny sposób niż osobiście, gdy wykaże on, że nie wiedział o terminie oraz o możliwości wydania orzeczenia pod jego nieobecność, a także jeżeli orzeczenia, o którym mowa w art. 100 § 2 i 3, wydanego pod nieobecność skazanego oraz orzeczenia, o którym mowa w art. 479 § 1 (wyrok zaoczny), nie doręczono skazanemu albo doręczono w inny sposób niż osobiście, gdy wykaże on, że nie wiedział o jego treści oraz o przysługującym mu prawie, terminie i sposobie wniesienia środka zaskarżenia. Jednakże przepisu § 1 nie stosuje się w wypadku odmowy przyjęcia lub pokwitowania pisma procesowego (art. 136 § 1 k.p.k.) oraz w wypadkach określonych w art. 139 § 1 k.p.k., a także jeżeli w rozprawie lub posiedzeniu uczestniczył obrońca oskarżonego składającego wniosek w trybie tego nowego przepisu¹⁵⁰.

¹⁴⁹ Grajewski J., Paprzycki L.K., Steinborn S., *Komentarz aktualizowany do art. 540 b Kodeksu postępowania karnego* [w:] *Komentarz aktualizowany do art. 425-673 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U.97.89.555)* pod red. J. Grajewskiego, LEX/el., 2011, nr 116039.

¹⁵⁰ W ramach projektowanych zmian k.p.k. przygotowywanych przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego, działającą przy Ministrze Sprawiedliwości, wyliczenie wypadków, w których nie stosuje się przepisu o wznowieniu postępowania na szczególnej podstawie, określonej w art. 540b § 1 k.p.k., uzupełnione zostało o ten, który określony jest w art. 133 § 2 k.p.k., albowiem w świetle nowego brzmienia tego przepisu także i w tym wypadku, tak jak i w wypadkach określonych w art. 136 § 1 k.p.k. oraz w art. 139 § 1 k.p.k., w pełni uprawnione jest przyjęcie tzw. fikcji doręczenia osobistego - <http://bip.ms.gov.pl/pl/projekty-aktow-prawnych/prawo-karne/download,1649,1.html> z dnia 29 lutego 2012 roku., s. 165.

2.2. Postępowanie w przedmiocie wznowienia postępowania karnego

Z treści przepisu art. 544 § 2 k.p.k. wynika, że to Sąd Najwyższy jest właściwy funkcjonalnie do orzekania w kwestii wznowienia postępowania karnego zakończonego prawomocnym orzeczeniem, ale tylko w przypadku, gdy postępowanie zakończyło się orzeczeniem sądu apelacyjnego bądź właśnie Sądu Najwyższego. Jak wskazuje się w doktrynie sformułowanie z wyżej wymienionego przepisu *w kwestii wznowienia postępowania orzeka* należy rozumieć szeroko, tzn. wskazany w omawianym przepisie sąd jest właściwy nie tylko co do *meritum* postępowania wznowieniowego, ale również co do wszystkich zagadnień procesowych, które są związane z tym postępowaniem¹⁵¹. Kwestią sporną w doktrynie pozostaje, czy sąd orzekający o wznowieniu pełni w tym zakresie funkcję sądu pierwszej czy drugiej instancji, jednakże jak wskazuje B. Dudzik analiza unormowań zawartych w k.p.k. oraz szczególnie charakter postępowania wznowieniowego uprawnia do stwierdzenia, że Sąd Najwyższy może działać w postępowaniu w przedmiocie wznowieniowym jako sąd pierwszej i drugiej instancji¹⁵².

Według T. Grzegorzcyka i J. Tylmana przy instytucji wznowienia środkiem zaskarżenia jest w istocie wniosek o wznowienie, samo wznowienie zaś jest jego efektem, a więc wzruszeniem prawomocnego orzeczenia z tym jednak, że w odróżnieniu od kasacji przy wznowieniu może dojść do niego wyjątkowo także z urzędu¹⁵³. Z wnioskiem o wznowienie postępowania może wystąpić strona, a więc oskarżony, prokurator, oskarżyciel prywatny, oskarżyciel posiłkowy oraz oskarżyciel publiczny, a obok stron także ich przedstawiciele ustawowi¹⁵⁴. Wyjątkowo, na mocy art. 542 § 2 k.p.k. wniosek o wznowienie postępowania na korzyść skazanego może po jego śmierci wnieść osoba najbliższa. Co więcej, gdy ustawa określa możliwość wznowienia tylko z urzędu (art. 542 § 3 k.p.k.) to wniosek o wznowienie w tym wypadku należy

¹⁵¹ Dudzik B., *Właściwość sądu orzekającego w kwestii wznowienia postępowania karnego zakończonego prawomocnym orzeczeniem sądowym (zagadnienia wybrane)* [w:] *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, pod red. I. Nowikowskiego, Lublin 2007, s. 121.

¹⁵² Dudzik B., *Właściwość...* s. 122-123 i literatura tam wskazana oraz s. 125.

¹⁵³ Grzegorzcyk T., Tylman J., *Polskie...*, Warszawa 2011, s. 980.

¹⁵⁴ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. III, Warszawa 2007, s. 326.

traktować jako wniosek z art. 9 § 2 k.p.k.¹⁵⁵. Problematyczne wydaje się odpowiednie stosowanie niektórych innych przepisów Kodeksu postępowania karnego, do których zobowiązuje art. 545 § 1 k.p.k. Jak stwierdza S. Zabłocki stosowanie w postępowaniu wznovníeniowym enumeratywnie wymienionych w przedmiotowym przepisie k.p.k. przepisów rozdziałów 48 i 49 (dotyczących zwykłego postępowania odwoławczego) oraz rozdziału 55 (dotyczących postępowania kasacyjnego) powinno następować *odpowiednio*, czyli z uwzględnieniem charakteru tego etapu procesu, jakim jest postępowanie po uprawomocnieniu się wyroku, i tego szczególnego rodzaju postępowania, jakim jest rozpoznawanie wniosku o wznówienie postępowania¹⁵⁶.

Do uruchomienia kontroli w trybie wznówienia postępowania niezbędne jest stwierdzenie, że orzeczenie, które strona objęła przedmiotowym wnioskiem kończyło postępowanie¹⁵⁷. Co więcej, brak jest formalnych przeszkód by wnioskiem o wznówienie nie objąć wyroku merytorycznie rozstrzygającego sprawę wydanego przez Sąd Najwyższy w trybie art. 537 § 2 k.p.k. po rozpoznaniu kasacji, bowiem są to dwa odrębne nadzwyczajne środki kontroli prawomocnych już orzeczeń mające odrębne przesłanki zastosowania¹⁵⁸.

W przepisie art. 547 k.p.k. ustawodawca określił rodzaje orzeczeń wydawanych przez sąd orzekający w przedmiocie wznówienia postępowania oraz środki odwoławcze przysługujące od tych orzeczeń¹⁵⁹. Są to orzeczenia materialne (rozstrzygnięcia kwestii wznówienia – oddalające wniosek o wznówienie albo orzeczenie o wznówieniu postępowania) oraz formalne (pozostawiające wniosek o wznówienie bez rozpoznania)¹⁶⁰. Art. 545 §3 k.p.k. stanowi ponadto o odmowie przyjęcia wniosku z powodu jego oczywistej bezzasadności. Zgodnie z przepisem art. 547 k.p.k. na

¹⁵⁵ Tak też zgodnie: Grzegorzyc T., Tylman J., *Polskie...*, Warszawa 2011, s. 987, oraz Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. III, Warszawa 2007, s. 329.

¹⁵⁶ Zabłocki S., *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznovníeniowe w procesie karnym*, Warszawa 1999, s. 335.

¹⁵⁷ Szumiło-Kulczycka D., *Prawne warunki dopuszczalności wznówienia postępowania sądowego* [w:] *Środki zaskarżenia w procesie karnym. Księga pamiątkowa ku czci prof. Z. Dody*, pod red. A. Gaberle i S. Waltosia, Kraków 2000, s. 222.

¹⁵⁸ Szumiło-Kulczycka D., *Prawne warunki dopuszczalności wznówienia...*, s. 224.

¹⁵⁹ Zabłocki S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom III, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2004, s. 722.

¹⁶⁰ Świecki D., *Komentarz do art. 547*, w: Skorupka J. (red.), *Kodeks ...*, op. cit., s. 1265.

postanowienie Sądu Najwyższego oddalające wniosek o wznowienie lub pozostawiające je bez rozpoznania zażalenie nie przysługuje. W przypadku pozytywnego rozpatrzenia wniosku o wznowienie, Sąd Najwyższy, orzekając o wznowieniu zgodnie z przepisem art. 547 § 2 k.p.k., uchyla zaskarżone orzeczenie i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania. Przedmiotowe pozytywne rozstrzygnięcie nie może być z oczywistych względów zaskarżone¹⁶¹. Co więcej, jeśli Sąd Najwyższy, na podstawie przepisu art. 547 § 3 k.p.k., uchylając zaskarżone orzeczenie uniewinnił oskarżonego, albo umorzył postępowanie, w przypadku gdy nowe fakty lub dowody wskazywały na to, że orzeczenie jest oczywiście niesłuszne, to również od takiego wyroku Sądu Najwyższego środek odwoławczy nie przysługuje (art. 547 § 4 k.p.k.)¹⁶².

Oprócz Izby Karnej, o wznowieniu postępowania zakończonego przed okręgowym sądem wojskowym, na podstawie art. 673 *in fine* k.p.k. orzeka także Izba Wojskowa SN¹⁶³.

3. Przekazywanie sprawy do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości

Artykuł 45 ust. 1 Konstytucji proklamuje podmiotowe prawo do sądu, który posiada cztery cechy w przedmiotowym przepisie wymienione - musi być: właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły¹⁶⁴. To ogólne sformułowanie wyrażone w przedmiotowym przepisie Konstytucji stanowi tylko pewną zasadę, której bliższe określenie pozostawiono normom zawartym w aktach niższego rzędu¹⁶⁵. Zatem sądem

¹⁶¹ Zabłocki S., *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w procesie karnym*, Warszawa 1999, s. 350.

¹⁶² Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. III, Warszawa 2007, s. 352-356 oraz Zabłocki S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom III, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2004, s. 722-724.

¹⁶³ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 231.

¹⁶⁴ Zob. Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, Warszawa 2011, s. 351.

¹⁶⁵ Por. Sobczak J. [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, pod red. W. Skrzydło, Lublin 2010, s. 396.

właściwym będzie taki sąd, jaki określają za właściwy przepisy szczególne, zawarte w ustawie, w tym wypadku w Kodeksie postępowania karnego¹⁶⁶.

Rolą Sądu Najwyższego w tym wypadku, jest dbanie, aby ów konstytucyjny standard rzetelnego procesu karnego był przestrzegany. Uprawnienie w tym względzie dla Sądu Najwyższego zawiera przepis art. 37 k.p.k., gdzie w przypadku wyjścia z takową inicjatywą przez właściwy miejscowo, rzeczowo i funkcjonalnie sąd, SN przekazuje sprawę do rozpoznania, innemu sądowi równorzędnemu, jeżeli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości. Jest to jeden z kodeksowych przypadków właściwości z delegacji, który ma charakter wyjątkowy i nie podlega wykładni rozszerzającej¹⁶⁷. Sąd Najwyższy jest jedynym organem decydującym o zmianie właściwości w trybie art. 37 k.p.k., który wydaje w tej kwestii postanowienie. Postanowienie w tym przedmiocie nie podlega zaskarżeniu i jest wiążące dla sądu, któremu sprawa została przekazana¹⁶⁸. Jak wskazuje J. Bartoszewski - trafne jest orzeczenie Sądu Najwyższego, który stwierdził, że przepis art. 37 k.p.k. statuuje wyjątek od zasady rozpoznawania sprawy przez sąd miejsca popełnienia przestępstwa, ma na względzie takie sytuacje, które mogą wywierać wpływ na swobodę orzekania lub stwarzać przekonanie o braku warunków do rozpoznania sprawy w sposób obiektywny¹⁶⁹.

Sąd Najwyższy w ugruntowanej linii orzeczniczej stwierdzał, że wskutek zastosowania wspomnianego przepisu dochodzi do „przełamania” konstytucyjnej zasady rozpoznania sprawy przez sąd właściwy wyrażonej przez art. 45 Konstytucji RP¹⁷⁰.

Z drugiej strony warto wskazać na nowsze orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 27 lutego 2018 r.¹⁷¹: „wprawdzie przepis art. 37 k.p.k. ma charakter wyjątkowy i w

¹⁶⁶ Szumiło-Kulczycka D., *Prawo do sądu właściwego w polskim procesie karnym i gwarancje jego realizacji*, [w:] *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci prof. Stanisława Waltosia*, Warszawa 2000, s. 247.

¹⁶⁷ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. I, Warszawa 2011, s. 307.

¹⁶⁸ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK...*, s. 311.

¹⁶⁹ Bartoszewski J., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom I, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2003, s. 391.

¹⁷⁰ Wyrok SN z dnia 24 września 2014 r., sygn. IV Ko 67/14, Prok.i Pr.-wkł. 2015/1-2/12, KZS 2015/1/30, LEX nr 1508988; por. postanowienie SN z 21 grudnia 2017 r., sygn. III Ko 108/18; postanowienie SN z dnia 30 stycznia 2018 r., IV Ko 131/17.

¹⁷¹ Postanowienie SN z dnia 27 lutego 2018 r. III Ko 4/18.

związku z tym nie może być interpretowany rozszerzająco, zwłaszcza w kontekście treści przepisu art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, nie ulega wszakże wątpliwości, że istnieją sytuacje, w których rozpoznanie sprawy przez sąd do tego właściwy miejscowo, z uwagi na udział w postępowaniu określonych podmiotów, może wzbudzić w odbiorze społecznych, i to niezależnie od sposobu rozstrzygnięcia w przedmiocie procesu, mające charakter realny wątpliwości, co do obiektywnego i bezstronnego rozpoznania sprawy. Taka sytuacja jest bez wątpienia niewskazana stanowiąc zagrożenie dla dobra wymiaru sprawiedliwości, które jest jedyną przesłanką pozwalającą Sądowi Najwyższemu uwzględnić stosowną inicjatywę sądu, przed którym dana sprawa zawisła”. W tej konkretnej sprawie Sąd Najwyższy wskazał, że taką sytuacją będzie udział sędziów konkretnego sądu właściwego w toczącym się postępowaniu, niezależnie od charakteru (świadek, uczestnik, pokrzywdzony).

Natomiast po analizie 404 spraw zawisłych przed Sądem Najwyższym do kwietnia 2006 roku¹⁷² ze względu na okoliczności uzasadniających, bądź nie, w ocenie tegoż sądu *obawę o bezstronność sądu właściwego* i spełniających kryterium *względem na dobro wymiaru sprawiedliwości*, T. Artymiuk stwierdza, że brak jest czytelnych i ściśle określonych kryteriów ocennych w wykładni pojęcia *dobro wymiaru sprawiedliwości*, co w konsekwencji może wywołać w odbiorze sądów niższych instancji, a także odbiorze społecznym, wrażenie o niejednolitości orzecniczej Sądu Najwyższego¹⁷³.

4. Udzielanie wykładni prawnej przez Sąd Najwyższy

4.1. Odpowiedzi na pytania prawne dotyczące zagadnień wymagających zasadniczej wykładni

Jak stwierdzono w rozdziale I niniejszej publikacji, zgodnie z art. 183 Konstytucji, Sąd Najwyższy sprawuje nadzór judykacyjny w Polsce. Celem tego nadzoru jest zapewnienie jednolitości oraz prawidłowości wykładni prawa i praktyki

¹⁷² Autor opracowania nie podaje od kiedy.

¹⁷³ Artymiuk T., *Przekazanie sprawy z sądu miejscowo właściwego do sądu równorzędnego (art. 37 k.p.k.) w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, t. I, pod red. K. Ślebzaka, Warszawa 2007, s. 130-144.

sądowej w dziedzinach poddanych właściwości Sądu Najwyższego, co w skrócie można określić mianem *jednolitości orzecznictwa*¹⁷⁴. Rolą Sądu Najwyższego jest zapewnienie w procesie karnym jednolitości orzecznictwa z dwóch względów. Po pierwsze owa jednolitość orzecznictwa wpływa na praktykę stosowania prawa przez sądy niższych instancji, bowiem orzecznictwo w sprawach karnych jest znacznie bardziej homogeniczne niż w innych gałęziach prawa, a po wtóre ponieważ prawo karne było i jest środkiem oddziaływania na społeczeństwo, wywoływaniem nawyków społecznych i reakcji organów władzy na zachowania traktowane jako zachowania aspołeczne¹⁷⁵.

Jednym, ze środków nadzoru judykacyjnego jest bez wątpienia instytucja, o której mowa w przepisie art. 441 k.p.k., czyli tzw. pytania prawne do Sądu Najwyższego¹⁷⁶. Termin *wykładnia* zawarty w przedmiotowym przepisie k.p.k. nie jest jednak jednoznaczny w teorii prawa¹⁷⁷. Na gruncie przepisu art. 441 k.p.k., w którym mowa o *zasadniczej wykładni ustawy* S. Zabłocki wskazuje, że taka wykładnia to wyjaśnienie, wytłumaczenie, wyinterpretowanie przepisów prawa¹⁷⁸. Z kolei, jak stwierdza R.A. Stefański, zasadnicza wykładnia ustawy to nic innego jak interpretacja przepisów mająca istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. A innymi słowy podnosi, że zagadnieniem prawnym budzącym poważne wątpliwości jest takie zagadnienie, dla którego wyjaśnienia niezbędne jest dokonanie zasadniczej wykładni ustawy¹⁷⁹. Rozważania teoretyczne dotyczące przepisu art. 441 § 1 k.p.k. należy uznać za istotne przy analizie roli Sądu Najwyższego w sprawach karnych, bowiem to sposób rozumienia pojęcia *wykładnia zasadnicza* powinien wyznaczać zbiór zagadnień, których dotyczyć może tryb przewidziany w przedmiotowym przepisie. Nie wydaje się zaś, zasadnym postrzeganie badanego pojęcia jako mało znaczącej merytorycznie etykiety,

¹⁷⁴ Por. Stefański R.A., *Instytucja pytań prawnych do Sądu Najwyższego w sprawach karnych*, Kraków 2001, s. 136.

¹⁷⁵ Waltoś S., *Wprowadzenie i próba podsumowania* [w:] *Jednolitość orzecznictwa w sprawach karnych*, pod red. S. Waltosia, Kraków 1998, s. 16 i 25.

¹⁷⁶ Tak też zgodnie Stefański R.A., *Instytucja pytań prawnych do Sądu Najwyższego w sprawach karnych*, Kraków 2001, s. 132 oraz Grzegorzyc T., Tylman J., *Polskie...*, s. 885.

¹⁷⁷ Co do szeregu znaczeń tego terminu zob. Wronkowska S., *Podstawowe pojęcia prawa i prawnoznawstwa*, Poznań 2005, s. 76-91.

¹⁷⁸ Zabłocki S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom III, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2004, s. 209.

¹⁷⁹ Stefański R.A., *Instytucja pytań prawnych do Sądu Najwyższego w sprawach karnych*, Kraków 2001, s. 256.

użytej jedynie dla oznaczenia rozstrzygnięć kwalifikowanej kategorii zagadnień, definiowanej bez związku z treściową zawartością samej *etykiety*¹⁸⁰.

Przedmiotowy przepis art. 441 § 1 k.p.k. zezwala na przedstawienie zagadnienia prawnego, dotyczącego norm prawa karnego materialnego lub procesowego, więc nie może obejmować oceny dowodów lub stanu faktycznego sprawy¹⁸¹. Rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni (art. 441 § 1 k.p.k.) przez Sąd Najwyższy zapada przed rozpoznaniem środka odwoławczego, przez co ma zapobiegać wydaniu błędnego orzeczenia przez sąd odwoławczy¹⁸². Uprawnienie do wystąpienia z zapytaniem ma każdy sąd odwoławczy, czyli sąd rozpoznający środek odwoławczy, a więc nie tylko sąd okręgowy i sąd apelacyjny, ale także sąd rejonowy, gdy rozpoznaje zażalenie na postanowienie prokuratora. Co więcej z możliwości przewidzianej w przepisie art. 441 §1 k.p.k. może skorzystać także sam Sąd Najwyższy rozpoznający kasację lub inny środek odwoławczy¹⁸³. Natomiast na podstawie przepisu art. 59 ustawy o SN, tenże sąd w przypadku, gdy poweźmie poważne wątpliwości co do wykładni prawa, może przedstawić zagadnienie prawne do rozstrzygnięcia składowi siedmiu sędziów Sądu Najwyższego.

Sąd Najwyższy rozpoznając, na posiedzeniu, zagadnienie prawne przedstawione przez sąd odwoławczy rozstrzyga w następujący sposób: może podjąć uchwałę zawierającą rozstrzygnięcie zagadnienia prawnego; może odmówić podjęcia uchwały; może przejąć sprawę do swego rozpoznania i będzie mu wtedy przysługiwało prawo ewokacji, czyli przejęcia sprawy do rozpoznania w drugiej instancji (wtedy też stanie się sądem drugiej instancji); wreszcie może też pozostawić wniosek bez rozpoznania¹⁸⁴. Pozytywne rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego przybierają postać uchwały, która jest w danej sprawie wiążąca (art. 441 § 3 k.p.k.). Uchwała więc wiąże każdy organ ją rozpoznający ale tylko w tej sprawie w której została podjęta, a Sąd Najwyższy nie rozstrzyga sprawy co do *meritum*, bowiem czyni to sąd odwoławczy, który zwrócił się z

¹⁸⁰ Wyrembak J., *Istota oraz konsekwencje wykładni ustawy na podstawie art. 441 k.p.k.*, Prokurator 2008, nr 1, s. 55.

¹⁸¹ Marszał K. [red.], *Proces karny. Przebieg...*, s. 224.

¹⁸² Stefański R.A., *Instytucja...*, s. 152.

¹⁸³ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, Warszawa 2011, s. 885.

¹⁸⁴ Stefański R.A., *Instytucja...*, s. 335-336.

pytaniem prawnym, biorąc pod uwagę udzieloną mu odpowiedź. Zatem sąd odwoławczy nie może rozstrzygnąć zagadnienia odmiennie niż to uczynił Sąd Najwyższy¹⁸⁵.

4.2. Podejmowanie uchwał w celu wyjaśnienia przepisów prawnych budzących wątpliwości w praktyce lub których stosowanie wywołało rozbieżności w orzecznictwie

Sądowi Najwyższemu przysługuje także prawo do rozstrzygania ważkich problemów wykładni prawa w tzw. procedurze abstrakcyjnej z art. 60 ustawy o SN, czyli w przypadku ujawnienia się w orzecznictwie rozbieżności w wykładni prawa¹⁸⁶. Należy przy tym zwrócić szczególną uwagę na różnicę przesłanek do wystąpienia z tzw. abstrakcyjnym pytaniem prawnym w poprzedniej ustawie z dnia 20 września 1984 roku o Sądzie Najwyższym¹⁸⁷, a obecnie obowiązującą ustawą z dnia 23 listopada 2002 roku o Sądzie Najwyższym, którą to różnicę słusznie Sąd podniósł w uzasadnieniu postanowienia I KZP 1/11¹⁸⁸. Rzecznik Praw Obywatelskich zwracając w przedmiotowej sprawie do Sądu Najwyższego z tzw. abstrakcyjnym pytaniem prawnym nie zauważył, że zakres kompetencji z art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich¹⁸⁹ dotyczący prawa do wystąpienie z wnioskiem o podjęcie uchwały mającej na celu wyjaśnienie przepisów prawnych budzących wątpliwości w praktyce lub stosowanie których wywołało rozbieżności w orzecznictwie, tożsamy z przepisem art. 13 pkt 3 ustawy z dnia 20 września 1984 roku o Sądzie Najwyższym, jest jednak zdecydowanie szerszy niż przyznany Rzecznikowi w art. 60 § 1 ustawy o SN dotyczący jedynie ujawnienia się w orzecznictwie rozbieżności w wykładni prawa.

¹⁸⁵ Stefański R.A., *Instytucja...*, s. 390

¹⁸⁶ O roli sądów w (prawo)twórczej wykładni przepisów na gruncie specyfiki prawa karnego *sensu largo* prowadzi rozważania Häyduk-Hawrylak I., *Karzący miecz temidy. Rozważania o roli sędziego w procesie karnym* [w:] *Współczesne tendencje w rozwoju procesu karnego z perspektywy dogmatyki oraz teorii i filozofii prawa*, pod red. J. Skorupki oraz I. Häyduk-Hawrylak, Warszawa 2011, s. 158-160.

¹⁸⁷ Ustawa z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym, Dz.U. 2002 nr 101 poz. 924.

¹⁸⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 marca 2011 roku, I KZP 1/11, OSNKW 2011 nr 5, poz. 38.

¹⁸⁹ Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich, tekst jedn. Dz.U. 2017, poz. 958.

W sprawach karnych uchwały, w trybie art. 60 ustawy o SN, mogą być podejmowane na wniosek Pierwszego Prezesa, Prokuratora Generalnego, Rzecznika Praw Obywatelskich, Prokuratorii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej, Rzecznika Praw Dziecka, Przewodniczącego Rady Dialogu Społecznego, Przewodniczącego Komisji Nadzoru Finansowego i Rzecznika Finansowego. Zgodnie z art. 61 ustawy o SN skład tegoż sądu do podjęcia uchwały to siedmiu sędziów, cała Izba Karna, połączony skład dwóch lub więcej izb albo pełen skład Sądu Najwyższego. Jeżeli którykolwiek z tych składów Sądu Najwyższego uzna, że przedstawione zagadnienie prawne wymaga wyjaśnienia, a rozbieżność – rozstrzygnięcia, podejmuje uchwałę, w przeciwnym razie odmawia jej podjęcia, a jeżeli podjęcie uchwały stało się zbędne umarza postępowanie¹⁹⁰. Zgodnie z przepisem art. 61 § 6 przedmiotowej ustawy uchwała pełnego składu Sądu Najwyższego, izb połączonych albo całej izby z chwilą podjęcia ma moc zasady prawnej, natomiast skład siedmiu sędziów może podjąć decyzję o nadaniu swojej uchwale takiej mocy. Uchwały podejmowane w trybie art. 60 i 61 ustawy o SN, choć nie dotyczą konkretnej sprawy karnej, to mają istotny wpływ na kształtowanie orzecznictwa sądów niższych w sprawach karnych¹⁹¹.

Moc wiążąca uchwał jest zależna od tego, czy Sąd Najwyższy nadał im moc zasady prawnej, które wiąże wszystkie składy tegoż sądu. Jednakże nawet w przypadku nienadania uchwale mocy zasady prawnej może ona oddziaływać na orzecznictwo *ex autoritate* i stanowić istotny czynnik w kształtowaniu się wykładni prawa¹⁹².

4.3. Podsumowanie

Reasumując dwa powyższe uprawnienia Sądu Najwyższego dotyczące dokonywania wiążącej wykładni prawnej w celu jednolitości orzecznictwa, należy na koniec tej części niniejszej pracy wskazać pogląd J. Wróblewskiego, iż oprócz wykładni wiążącej ogromną rolę ujednocającą spełnia orzecznictwo Sądu Najwyższego, którego wykładnia, choć nieobowiązująca formalnie, działa jednak przez swój autorytet, bowiem oparcie na precedensie ułatwia proces decyzyjny, a decyzja zgodna z linią

¹⁹⁰ Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008, s. 165.

¹⁹¹ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, Warszawa 2011, s. 230.

¹⁹² Stefański R.A., *Rola SN w kształtowaniu jednolitości orzecznictwa w sprawach karnych* [w:] *Jednolitość orzecznictwa w sprawach karnych*, pod red. S. Waltosia, Kraków 1998, s. 284-286.

wytyczoną przez SN ma większe szansa na ostanie się w procesie kontroli. W grę wchodzi także autorytet Sądu Najwyższego, a więc przekonanie, że stosowanie prawa przez tę instancję jest właściwe ze względu na rolę i prestiż tej instytucji¹⁹³. R. Stefański wskazuje ponadto, że nie bez znaczenia jest też argumentacja zawarta w wykładni – tam gdzie jest „jasna, obszerna i przekonująca oraz uwzględniająca dorobek doktryny, nie ma problemów z jej przyjęciem w orzecznictwie sądów niższych instancji”¹⁹⁴. Niewątpliwie, te dwa uniwersalne, dla wszystkich dziedzin prawa, twierdzenia, mają zasadnicze znaczenie także na gruncie procesu karnego i roli jaką w nim odgrywa Sąd Najwyższy.

Rozdział III. Konstytucyjne prawo do sądu w wybranych orzeczeniach Sądu Najwyższego

1. Prawo do sądu w świetle Konstytucji RP

Prawo do uczciwego procesu oraz stosownych procedur prawnych jest uznawane za podstawowe prawo człowieka, które ma chronić jednostkę przed przymusem państwa, ale też stanowić elementarną gwarancję samej zdolności posiadania praw¹⁹⁵. Skoro, jak już wskazano na pierwszych stronach opracowania, proces karny wkracza w sferę praw i wolności człowieka, to nic dziwnego, że na całym świecie konstytucje zawierają normy regulujące sposób i intensywność ograniczenia wolności obywatelskich na potrzeby procesu karnego. Jak stwierdza S. Waltoś, nie będzie przesadą określenie prawa karnego procesowego jako szczegółowego prawa konstytucyjnego, bowiem ten kąt widzenia pozwala silniej zaakcentować rolę gwarancyjną przepisów k.p.k., a zarazem ujawnia silną zależność przepisów regulujących proces karny od norm zawartych w Konstytucji¹⁹⁶. Tak też niewątpliwie

¹⁹³ Wróblewski J. [w:] *Sąd Najwyższy na straży interesów państwa i praw obywateli*, pod red. F. Ruska [et al.], Warszawa 1975, s. 38.

¹⁹⁴ Stefański R.A., *Rola SN w kształtowaniu jednolitości orzecznictwa w sprawach karnych* [w:] *Jednolitość orzecznictwa w sprawach karnych*, pod red. S. Waltosia, Kraków 1998, s. 288.

¹⁹⁵ Osiatyński W., *Prawa człowieka i ich granice*, Kraków 2011, s. 276.

¹⁹⁶ Waltoś S., *Konstytucja a proces karny* [w:] *Konstytucyjne podstawy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (materiały z konferencji naukowej)*, Kraków 16-18.06.1988 / Uniwersytet Jagielloński. Katedra Postępowania Karnego i Instytut Badania Prawa Sądowego, Warszawa 1989, s. 68.

jest z prawem do sądu, które proklamuje przepis art. 45 ust. 1 Konstytucji¹⁹⁷, stanowiący podobne rozwiązanie do tych zawartych w aktach prawa międzynarodowego¹⁹⁸. Natomiast konkretyzacji tego prawa należy poszukiwać m.in. w przepisach ustaw karnoprosesowych oraz orzecznictwie Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego¹⁹⁹.

Przedmiotem konstytucyjnej ochrony jest szczególna wartość proceduralna - prawo jednostki, tworzące obowiązek organu władzy publicznej do określonej procedury sądowej kontroli rozpatrzenia sprawy²⁰⁰. Jednakże prawo do sądu musi być też rozumiane materialnie, jako rzeczywista możliwość ochrony sądowej w każdej sprawie, a nie tylko formalna dostępność drogi sądowej w ogóle²⁰¹. Prawo do sądu jest ściśle powiązane ze standardem rzetelnego procesu, bowiem prowadzi pośrednio do powstania na poziomie konstytucyjnym, systemu gwarancji procesowych, których jądrem pozostaje prawo do sądu, który to system stanowić ma odzwierciedlenie konstytucyjnego standardu rzetelnego procesu²⁰². Często też w orzecznictwie zarówno Trybunału Konstytucyjnego, jak i Sądu Najwyższego wskazuje się, że zasada konstytucyjna z art. 45 ust. 1 Konstytucji jest tożsama z takimi wartościami jak: sprawiedliwość (proceduralna)²⁰³, praworządność²⁰⁴ czy rzetelność procesu²⁰⁵.

¹⁹⁷ Art. 45 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. nr 78 z 16 lipca 1997 r. brzmi: *Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.*

¹⁹⁸ Art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności z dnia 4 listopada 1950 r., Dz. U. z 1993 r. nr 61 poz. 284 oraz art. 14 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 roku, Dz. U. z 1977 r., nr 38 poz. 167.

¹⁹⁹ Na tych dwu organach władzy sądowniczej opierają się wg S. Waltośa dwa alternatywne modele bezpośredniego stosowania konstytucji jako ustawy zasadniczej na obszarze procesu karnego, por. Waltoś S., *Konstytucja a proces karny* [w:] *Konstytucyjne podstawy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (materiały z konferencji naukowej)*, Kraków 16-18.06.1988 / Uniwersytet Jagielloński. Katedra Postępowania Karnego i Instytut Badania Prawa Sądowego, Warszawa 1989, s. 69-70.

²⁰⁰ Czeszejko-Sochacki Z., *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, PiP 1997, nr 11-12, s. 89.

²⁰¹ Marszał K., *Proces karny...*, s. 57.

²⁰² Wiliński P., *Proces karny...*, s. 110.

²⁰³ Wyrok TK z dnia 11 maja 2007 roku, K 2/07, OTK-A 2007, nr 5, poz. 48.

²⁰⁴ Postanowienie SN z dnia 12 lutego 2009 roku, III KO 2/09, OSNKW 2009 nr 3, poz. 24.

²⁰⁵ Wyrok SN z dnia 10 sierpnia 2006 r., III KK 457/05, OSNwSK 2006 nr 1, poz. 1553. Szerzej, co do synonimicznego traktowania przez sądy terminów związanych z rzetelnością procesową zob. Błachnio-Parzych A., Kosonoga J., *Standard rzetelnego procesu karnego w orzecznictwie Sądu*

Na prawo do sądu składa się zasadniczo następujące elementy: prawo dostępu do sądu, prawo do odpowiedniego ukształtowania procedury sądowej, prawo do wyroku sądowego, a także prawo do odpowiedniego ukształtowania ustroju i pozycji organów rozpoznających sprawy²⁰⁶. Natomiast na gruncie procesu karnego P. Wiliński wskazuje, za Trybunałem Konstytucyjnym, że do prawa do sądu zaliczyć należy: przedstawianie argumentów, wniosków, dowodów, formułowanie żądań, możliwość polemizowania ze stroną przeciwną, a istotnym elementem realizacji tego prawa, na etapie postępowania karnego – sądowego, jest zasada bezpośredniości w zakresie przeprowadzania dowodów²⁰⁷.

Ważną, dla konstytucyjnego standardu rzetelnego procesu wyrażonego w art. 45 ust. 1 Konstytucji oraz zasady prawa do obrony wyrażonej w przepisie art. 42 ust. 2 Konstytucji, wydaje się być uchwała składu 7 sędziów SN, I KZP 25/2001, w której to Sąd Najwyższy podniósł, że wspomniane przepisy, a także art. 6 ust. 1 i 3 lit. c EKPC oraz przepis art. 451 k.p.k. w brzmieniu nadanym mu ustawą z dnia 20 lipca 2000 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania karnego, ustawy - Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz ustawy - Kodeks karny skarbowy²⁰⁸ nakładają na sąd odwoławczy obowiązek sprowadzenia na rozprawę apelacyjną oskarżonego pozbawionego wolności tylko w wypadku, gdy złożył on wniosek o doprowadzenie go na tę rozprawę. Oskarżonego należy pouczyć o prawie do złożenia wniosku, chyba że z akt sprawy wynika, iż wie on o uprawnieniu do złożenia takiego wniosku. Sąd może jednak uznać, że wystarczająca jest obecność obrońcy na rozprawie apelacyjnej, i wówczas może zaniechać sprowadzenia oskarżonego na rozprawę odwoławczą nawet w wypadku, gdy ten o to wnosił²⁰⁹. Jednakże, nie jest jasne, czy Sąd Najwyższy w tej sprawie oparł się jedynie na podstawie kodeksowej z art. 451 k.p.k. wyrażając pogląd

Najwyższego i sądów apelacyjnych [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010, s. 241-242.

²⁰⁶ Por. wyrok TK z dnia 9 czerwca 1998 roku, K 28/97, OTK ZU Nr 4/1998, poz. 50, wyrok TK z dnia 2 kwietnia 2000 roku, SK 10/00, OTK 2001 nr 3 poz. 52., oraz Artymiak G., *Realizacja prawa do sądu właściwego w sprawach karnych jako gwarancja rzetelnego procesu – zagadnienia wybrane*, w: *Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdzy*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009, s. 248.

²⁰⁷ Wiliński P., *Proces karny...*, s. 111.

²⁰⁸ Dz. U. z 2000 r. nr 62 poz. 717.

²⁰⁹ Uchwała SN 7 sędziów z dnia 18 października 2001 roku, I KZP 25/2001, OSNKW 2001, nr 11-12, poz. 88.

przedstawiony w cytowanej uchwale, a polskie i międzynarodowe przepisy o prawach przywołał tylko dla uzasadnienia swojej tezy, czy też biorąc pod uwagę art. 8 ust. 2 Konstytucji o jej bezpośrednim zastosowaniu swoje rozstrzygnięcie w zasadniczej mierze oparł na przepisach rangi konstytucyjnej, tj. art. 45 ust. 1 oraz art. 42 ust. 2²¹⁰. Argumentacja zawarta w uzasadnieniu przedmiotowej uchwały nie wyjaśnia czy i w jakim zakresie obowiązki sądu odwoławczego, o których mowa w uchwale, wynikają wprost z art. 45 ust. 1 i art. 42 ust. 2 w zw. z art. 8 ust. 2 Konstytucji, a także czy istnieje jakaś kolizja między tymi przepisami a art. 451 k.p.k.²¹¹.

Kluczowe dla zagadnienia zakresu przedmiotowego jest wyrażenie z art. 45 ust. 1 Konstytucji – *sprawa*. Podkreślenia wymaga, że z prawa do sądu nie można skorzystać, gdy *sprawa* jest już rozstrzygnięta, bowiem nie pozwalają na to inne naczelne zasady procesu karnego tj. powaga rzeczy osądzonej i wynikające z niej zakaz *ne bis in idem*²¹². W świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego konstytucyjne pojęcie z art. 45 ust. 1 należy rozumieć w "zakresie głównego przedmiotu postępowania, a także kwestii incydentalnej, która związana jest z możliwą ingerencją w sferę podstawowych praw zagwarantowanych przepisami Konstytucji"²¹³.

Natomiast, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego pojęcie *sprawa* ma znaczenie autonomiczne²¹⁴. Nie można go zatem interpretować wyłącznie przez odniesienie do przepisów poszczególnych gałęzi prawa: cywilnego, administracyjnego i karnego, które mogą rozumieć je wężiej, a w konsekwencji

²¹⁰ SN jak, już wcześniej w niniejszej pracy wskazywano, opierał swoje rozstrzygnięcia m.in. o art. 8 ust. 2 Konstytucji, por. wyrok SN z dnia 7 stycznia 2009 roku, III KK 161/08, Biul.PK 2009 nr 2, poz. 7, wyrok SN z dnia 27 października 2006 roku, III KK 299/06, OSNwSK 2006 nr 1 poz. 2059 oraz wyrok SN z dnia 9 października 2001 roku, IV KKN 328/97, OSNKW 2002 nr 3-4, poz. 24. Z kolei Z. Czeszejko-Sochacki zwraca uwagę, że prawo do sądu może przy bezpośrednim stosowaniu Konstytucji stanowić samodzielną podstawę prawną [w:] Czeszejko-Sochacki Z., *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, PiP 1997, nr 11-12, s. 89.

²¹¹ Por. Sanetra W., *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP w orzecznictwie Sąd Najwyższego* [w:] *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. K. Działochy, Warszawa 2005, s. 68.

²¹² Por. Rogalski M., *Przesłanka powagi rzeczy osądzonej w procesie karnym*, Kraków 2005, s. 131-133.

²¹³ Uchwała SN 7 sędziów, z dnia 28 marca 2012 roku, I KZP 26/11, LEX nr 1125251.

²¹⁴ Wyrok TK z dnia 9 czerwca 1998 roku, K 28/97, OTK ZU 1998, nr 4, poz. 50, wyrok TK z dnia 10 maja 2000 roku, K 21/99, OTK ZU 2000, nr 5, poz. 144 oraz wyrok TK z dnia 27 maja 2008 roku, SK 57/06, OTK-A 2008, nr 4, poz. 63.

powodować ograniczenie dostępu do sądu²¹⁵. Po analizie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego w zakresie przedmiotowym prawa do sądu P. Wiliński wskazuje trzy zasadnicze elementy pojęcia *sprawa*. Po pierwsze to istnienie prawa podmiotowego, które musi być rozstrzygnięte, po wtóre równorzędność podmiotów sporu, a po trzecie natura stosunku wykluczająca arbitralność rozstrzygnięcia²¹⁶. Przykładem obrazującym autonomiczność pojęcia *sprawa* jest wyrok Trybunału Konstytucyjnego SK 38/02²¹⁷, w którym TK podniósł, że postępowanie karne wobec sprawcy przestępstwa nie jest tożsame z pojęciem *sprawy* pokrzywdzonego, a prawo do sądu przysługujące pokrzywdzonemu nie wyczerpuje się tylko w ramach postępowania karnego prowadzonego w danej sprawie, ale może być realizowane także na drodze postępowania cywilnego²¹⁸.

W doktrynie wskazuje się, że klasa podmiotów, którym przysługuje prawo do sądu została określona w sposób możliwie najszerszy, bowiem w ujęciu przywołanych przepisów o prawach, prawo do sądu ma charakter powszechny, zaś odstępstwo od tej zasady może mieć miejsce tylko na podstawie wyraźnego postanowienia konstytucyjnego²¹⁹. Oprócz omówionego wyżej przepisu Konstytucji proklamującego prawo do sądu, w kontekście jego zakresu podmiotowego, należy także zwrócić uwagę na art. 77 ust. 2 Konstytucji, który zawiera skierowany do prawodawcy zakaz stanowienia przepisów, które zamykałyby komukolwiek drogę sądową do dochodzenia naruszonych wolności i praw. Odstępstwo od tej zasady jest dopuszczalne tylko na podstawie wyraźnego postanowienia konstytucyjnego, a w ustawach zwykłych nie można w sposób arbitralny pozbawiać prawa do sądu²²⁰. Co więcej przywołany przepis Konstytucji RP stanowi *lex specialis* wobec art. 31 ust. 3 Konstytucji, co oznacza, że

²¹⁵ Zieliński A., *Efektywność sądowej ochrony wolności i praw jednostki w Polsce* [w:] *Quo vadis Polonia? W drodze do demokratycznego państwa prawa Polska 1989-2009*, pod red. J. Kochanowskiego oraz M. Kuruś, Warszawa 2010, s. 152.

²¹⁶ Wiliński P. *Rzetelny proces karny w świetle Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*, pod red. P. Wilińskiego Warszawa 2009, s. 317.

²¹⁷ Wyrok TK z dnia 12 maja 2003 roku, SK 38/02, OTK-A 2003, nr 5, poz. 38.

²¹⁸ Dokładne omówienie tego orzeczenia zob. Grzeszczyk W., *Wpływ orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na procedurę karną*, Prok i Pr. 2005, nr 1, s. 34-36.

²¹⁹ Czeszejko-Sochacki Z., *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, PiP 1997, nr 11-12, s. 92.

²²⁰ Marszał K., *Proces...*, s. 57.

prawo do sądu nie może być generalnie ograniczane, poza wyjątkiem unormowanym w art. 45 ust. 2 Konstytucji RP²²¹.

2. Prawo do sądu jako organu bezstronnego, właściwego, niezależnego oraz niezawisłego.

Jak już wskazano w poprzedniej części niniejszego rozdziału ustrojowy element prawa do sądu zawiera się w katalogu elementów tego prawa, na które zwraca uwagę doktryna oraz judykatura. Ustrojowy element prawa do sądu nakazuje zapewnienie rozpoznania sprawy przed sądem, który jest sądem:

- a) właściwym,
- b) bezstronnym,
- c) niezależnym,
- d) niezawisłym²²².

Sądem właściwym jest taki sąd, jaki określają przepisy szczególne zawarte w ustawie²²³. Właściwość jest bowiem ujmowana jako uprawnienie a zarazem obowiązek dokonania konkretnej czynności lub określonego zespołu czynności procesowych²²⁴. W postępowaniu karnym zaś, rozpoznanie sprawy przed sądem właściwym oznacza rozpoznawanie oskarżenia przez polski sąd karny, a nadto sąd tego rzędu, który posiada kompetencję do należytego zrozumienia istoty sprawy i umiejętność rzetelnego rozstrzygnięcia w oparciu o wiedzę i doświadczenie na podstawie przepisów art. 24-27 k.p.k.²²⁵. Co więcej, na gruncie procesu karnego, konstytucyjne prawo do bycia sądzonym przez sąd posiadający przymiot właściwości podkreśla gwarancyjny, a nie tylko techniczno-porządkowy charakter przepisów dotyczących tej materii, bowiem

²²¹ Jasiński W., *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009, s. 33.

²²² Wiliński P., *Konstytucyjny standard prawa do sądu a proces karny* [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010, s. 215.

²²³ Postanowienie SN z dnia 29 czerwca 2010 roku, V KO 60/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 1301: *Rozpoznanie sprawy przez sąd właściwy ma rangę konstytucyjną (zob. art. 45 ust. 1 Konstytucji RP). Realizacji tej wartości służą przepisy proceduralne, m.in. art. 35 § 1 k.p.k. zobowiązujący sąd do badania z urzędu swej właściwości, a w razie stwierdzenia niewłaściwości - do przekazania sprawy sądowi właściwemu lub innemu organowi.*

²²⁴ Artymiak G., *Realizacja prawa do sądu właściwego w sprawach karnych jako gwarancja rzetelnego procesu – zagadnienia wybrane* [w:] *Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdry*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009, s. 249-250.

²²⁵ Wiliński P., *Konstytucyjny standard...*, s. 216.

zmusza to do maksymalnej powściągliwości w uciekaniu się do uregulowań przewidujących odstępstwa od norm podstawowych i wskazuje na konieczność ściśnającej ich interpretacji²²⁶.

Tradycyjnie w doktrynie wyróżnia się właściwość miejscową i przedmiotową²²⁷. Z kolei w obrębie właściwości przedmiotowej wyróżnia się właściwość rzeczową i funkcjonalną. Ta ostatnia określa szczegółowe uprawnienia konkretnego sądu do dokonania określonego rodzaju czynności innych niż całościowe rozstrzygnięcie sprawy w pierwszej instancji²²⁸. Właściwość funkcjonalna Sądu Najwyższego została już omówiona w rozdziale II niniejszej pracy. Właściwość rzeczowa to uprawnienie do całościowego rozpoznania sprawy o określony czyn zabroniony przez sąd I instancji²²⁹. W tym kształcie nie dotyczy więc SN, który zgodnie z przepisem art. 27 k.p.k. rozpoznaje kasacje oraz środki odwoławcze i inne sprawy w wypadkach określonych w ustawie. Właściwość rzeczowa, mimo, iż zasadniczo nie dotyczy Sądu Najwyższego to problematyka możliwości jej zmiany w drodze decyzji sądu na podstawie art. 25 k.p.k. stanowi przedmiot zainteresowania zarówno doktryny²³⁰, jak i element orzecznictwa Sądu Najwyższego²³¹, bowiem rozpoznawanie sprawy przez sąd właściwy na podstawie ustawy jest podstawą praworządności i zasadą o randze konstytucyjnej²³². Na uwagę

²²⁶ Szumiło-Kulczycka D., *Prawo do sądu właściwego w polskim procesie karnym i gwarancje jego realizacji*, [w:] *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci prof. Stanisława Waltosia*, pod red. J. Czapskiej [et al.], Warszawa 2000, s. 257.

²²⁷ Stachowiak S., *Rodzaje właściwości sądu w ujęciu nowego kodeksu postępowania karnego*, Prok. i Prawo 1999, nr 10, s. 16.

²²⁸ Artymiak G., *Realizacja prawa do sądu właściwego...*, s. 250.

²²⁹ Por. Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, s. 231-235.

²³⁰ Por. Artymiak G., *Realizacja prawa do sądu właściwego w sprawach karnych jako gwarancja rzetelnego procesu – zagadnienia wybrane* [w:] *Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdry*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009, s. 257-268.

²³¹ Np. Uchwała SN z dnia 16 listopada 2000 roku, I KZP 35/00, OSNKW 2000, nr 11-12, poz. 92, uchwała SN z dnia 19 grudnia 2007 roku, I KZP 38/07, OSNKW 2007, nr 12, poz. 87 oraz wyrok z dnia 10 stycznia 2007 roku, III KK 437/06, OSNKW 2007, nr 3, poz. 29.

²³² Artymiak G., *Realizacja prawa do sądu właściwego w sprawach karnych jako gwarancja rzetelnego procesu – zagadnienia wybrane* [w:] *Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdry*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009, s. 267.

zasługują zwłaszcza trzy orzeczenia Sądu Najwyższego: I KZP 35/98²³³, I KZP 38/07²³⁴ oraz I KZP 42/07²³⁵.

Jak stwierdza W. Jasiński, analizując problematykę czynności dokonywanych przez sąd w postępowaniu przygotowawczym oraz uchwałę SN I KZP 35/98 można dostrzec, że Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że decydujące znaczenie dla określenia właściwości rzeczowej sądu ma analizowane zdarzenie faktyczne, a nie przyjęta kwalifikacja prawna²³⁶. Według tego autora takie rozwiązanie chroni przed ewentualną arbitralnością korzystania przez organy ścigania z przesłanki kwalifikacji prawnej czynu²³⁷, co oznacza, że powinno spełniać standard rzetelnego procesu karnego z przepisu art. 45 ust. 1 Konstytucji.

Kolejną, istotną, z punktu widzenia ustalania prawidłowej właściwości sądu, jest teza Sądu Najwyższy z uchwały I KZP 38/07 dotycząca reguły petryfikacji właściwości rzeczowej sądu karnego w przypadku zmiany przepisów o właściwości miejscowej w trakcie toczenia się postępowania sądowego. Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że sąd właściwy rzeczowo do rozpoznania sprawy, według przepisów obowiązujących przed zmianą stanu prawnego, zachowuje swą właściwość do zakończenia sprawy w danej instancji²³⁸. Ponadto, Sąd Najwyższy w tej samej uchwale stwierdził, że nie ulega także zmianie właściwość funkcjonalna sądu wyższego rzędu do rozpoznania środka odwoławczego. Natomiast w sprawie I KZP 42/07, dotyczącej także materii właściwości rzeczowej oraz prawa intertemporalnego, Sąd Najwyższy podzielił w pełni stanowisko przedstawione w przywołanej uchwale. Co więcej, stwierdził, że rozwiązania prawa intertemporalnego w zakresie materii procesowej mogą odwoływać się do dwóch reguł, a mianowicie albo do reguły bezpośredniego stosowania ustawy nowej (nazywanej też często w obiegowym języku praktyków regułą *chwytania w locie* przez nowe przepisy określonych zdarzeń i stanów procesowych), albo do reguły

²³³ Uchwała SN z dnia 23 lutego 1999 roku, I KZP 35/98, OSNKW 1999, nr 3-4, poz. 13.

²³⁴ Uchwała SN z dnia 19 grudnia 2007 roku, I KZP 38/07, OSNKW 2007, nr 12, poz. 87.

²³⁵ Postanowienie SN z dnia 20 marca 2008 roku, I KZP 42/07, OSNKW 2008, nr 5, poz. 33.

²³⁶ Jasiński W., *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009, s. 195.

²³⁷ *Ibidem*, s. 195.

²³⁸ Jak potrzebna dla praktyki była ta uchwała – zob. Rusinek M., *Komentarz do art. 6, art. 6(a) ustawy z dnia 29 marca 2007 r. o zmianie ustawy o prokuraturze, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw*, LEX/el., 2008, nr 42006.

dalszego obowiązywania dawnego prawa (nazywanej w tym samym języku regułą *petryfikacji* określonych zdarzeń i stanów procesowych, przy czym w wypadku odwołania się do tej ostatniej reguły dodatkowym problemem interpretacyjnym może być to, na jakich etapach dalszego procedowania owa petryfikacja będzie obowiązywała). Nic nie stoi, rzecz jasna, na przeszkodzie, aby na gruncie tej samej ustawy niektóre zdarzenia i stany procesowe poddane zostały działaniu jednej z tych reguł, zaś inne - drugiej z nich. Pożądany stan precyzji legislacyjnej ustawodawca zapewnia wówczas, gdy przepisy przechodnie wchodzącego w życie aktu prawnego, po zastosowaniu metody wykładni językowej, pozwalają na udzielenie jednoznacznej odpowiedzi na pytanie, jakie zdarzenia i stany procesowe oceniać należy w świetle każdej z powyższych reguł. W przedmiotowej sprawie Sąd Najwyższy stwierdził, że istnieje stan luki regulacyjnej i dokonując wykładni prawnej także doszedł do przekonania przedstawionego w uchwale I KZP 38/07. Wydaje się, że przywołane wyżej uwagi Sądu Najwyższego, zasadniczo podobne w obu wskazywanych orzeczeniach, zostały sformułowane ze względu na zasady wywodzone przez doktrynę prawa konstytucyjnego z przepisu art. 2 Konstytucji, tj. zasady zaufania obywateli do państwa i stanowionego w nim prawa, a także standard rzetelnego procesu karnego z art. 45 ust. 1 Konstytucji²³⁹.

Właściwość miejscowa sądu określa, który z sądów tego samego rzędu jest właściwy do rozpoznania sprawy, a czynnikiem decydującym jest miejsce popełnienia przestępstwa, lub inne przewidziane kryteria, gdy się takiego miejsca nie da ustalić, wskazane w przepisach art. 31-32 k.p.k.²⁴⁰. Podobnie, jak w przypadku właściwości rzeczowej, właściwość miejscowa może być modyfikowana²⁴¹, czego przykładem jest przepis art. 43 k.p.k., który ma zastosowanie wskutek wyczerpania się możliwości instytucji *iudex inhabilis* lub *iudex suspectus* (omówione w kolejnym podpunkcie). Może się bowiem tak zdarzyć, że rozpoznanie sprawy w danym sądzie jest niemożliwe,

²³⁹ Por. Artymiak G., *Realizacja prawa do sądu właściwego w sprawach karnych jako gwarancja rzetelnego procesu – zagadnienia wybrane* [w:] *Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdy*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009, s. 263.

²⁴⁰ Świda Z., *Właściwość sądu i prawo strony do rozstrzygnięcia sprawy w "rozsądnym terminie"* PiP 2005 nr 10, s. 41.

²⁴¹ Szerzej na ten temat Stachowiak S., *Rodzaje właściwości sądu w ujęciu nowego kodeksu postępowania karnego*, Prok. i Prawo 1999, nr 10, s. 17-19.

wtenczas sąd wyższego rzędu na podstawie przepisu dokonując wyłączenia ostatniego niewyłączonego jeszcze sędziego danego sądu, przekazuje sprawę innemu sądowi równorzędnemu²⁴². Tym, co odróżnia powyższą sytuację od innych ewentualnych zmian właściwości miejscowej sądu, jest fakt niemożności rozpatrzenia sprawy w sądzie właściwym spowodowanym brakiem sędziów, którzy mogliby tego dokonać²⁴³. Takie sytuację mają niewątpliwie związek z konstytucyjnym standardem rzetelnego procesu, co podniósł Sąd Najwyższy w postanowieniu II KO 13/05²⁴⁴. SN mając na względzie art. 45 ust. 1 Konstytucji i art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k., stwierdził, że „dobro wymiaru sprawiedliwości oznacza także potrzebę doprowadzenia do przeprowadzenia procesu, który okazuje się mało realny bez odejścia od zasady właściwości miejscowej sądu”.

Co ważne jednak, konstytucyjny wymóg rozpoznania sprawy przed sądem właściwym nie obejmuje formalnej kompetencji miejscowej, bowiem uzasadnieniem podziału według właściwości miejscowej jest nie tyle waga sprawy i kompetencje sądu, co wymogi sprawności i racjonalności, ekonomii procesowej, odwołujące się co najwyżej do postulatu rozpoznania sprawy bez zbędnej zwłoki²⁴⁵.

Z ustrojowym elementem prawa do sądu właściwego ściśle powiązana jest jego inna konstytucyjna cecha – bezstronność²⁴⁶. Ów przymiot to nieuprzedzona, zobiektywizowana postawa sędziego jako arbitra w konkretnym procesie sądowym²⁴⁷. Skoro sąd winien działać bezstronnie, to gwarantować to muszą przepisy o ustroju sądów oraz przepisy polskiego postępowania karnego²⁴⁸. W związku z tym,

²⁴² Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008, s. 175.

²⁴³ Jasiński W., *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009, s. 214.

²⁴⁴ Postanowienie SN z dnia 19 kwietnia 2005 roku, II KO 13/05, LEX nr 149631. Zob. podobnie także SN w: postanowienie SN z dnia 21 lipca 2011 roku, III KO 51/11, LEX nr 860626, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 stycznia 2005 roku, III KO 48/04, OSNKW 2005, z. 2, poz. 23, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 21 sierpnia 2008 roku, III KO 55/08, LEX nr 448977, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 12 sierpnia 2008 roku, OSNKW-R 2008, poz. 1625 oraz postanowienie SN z dnia 21 października 2008 roku, III KO 82/08, OSNKW-R 2008, poz. 2054.

²⁴⁵ Wiliński P., *Konstytucyjny standard prawa do sądu a proces karny [w:] Węzłowe problemy procesu karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010, s. 216.

²⁴⁶ Zob. Jasiński W., *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009, s. 175-177.

²⁴⁷ Wiliński P., *Proces karny...*, s. 128.

²⁴⁸ Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2000, s. 65.

konstytucyjna bezstronność sądu ściśle związana jest z kodeksową instytucją wyłączenia sędziego z mocy prawa uregulowaną w przepisie art. 40 k.p.k., bowiem to sędzia powinien cieszyć się szczególnym zaufaniem społecznym przy sprawowaniu swojego urzędu. Instytucja *iudex inhabilis*²⁴⁹ ma zapewnić całkowitą bezstronność sędziego przy rozstrzyganiu sprawy oraz zagwarantować mu swoisty komfort psychiczny, polegający na braku kolizji w jego sumieniu pomiędzy interesem własnym lub osób mu bliskich a *dobrem wymiaru sprawiedliwości*²⁵⁰. Kodeksowe przepisy o wyłączeniu sędziego z mocy prawa mają charakter wyjątkowy, statuują bowiem sytuacje, które są odstępstwem od reguły, że każdy sędzia jest władny do orzekania w sprawie należącej do właściwości jego sądu, co nie może być przedmiotem wykładni rozszerzającej²⁵¹. Natomiast kolejna instytucja – *iudex suspectus*²⁵², uregulowana w przepisie art. 41 k.p.k., jest uznawana w orzecznictwie Sądu Najwyższego za pomocniczą, ewentualną, w stosunku do *iudex inhabilis*²⁵³. Daje ona możliwość wyłączenia sędziego z powody wszelkich sytuacji życiowych nie dających się przewidzieć ani wyczerpać, gdy jego bezstronność mogłaby budzić wątpliwości²⁵⁴. *Iudex suspectus* – zgodnie z uchwałą SN I KZP 9/07²⁵⁵, powinna mieć zastosowanie w sytuacji stwierdzenia takich okoliczności, które u każdego rozsądnie rozumującego obserwatora muszą wzbudzić refleksję co do kolidowania z bezstronnością. Jako przykłady takich okoliczności, które zdaniem Sądu Najwyższego bez wątpienia nie

²⁴⁹ Orzecznictwo SN oraz sądów apelacyjnych dot. *Iudex inhabilis* (w sposób syntetyczny) zob. Paprzycki L.K. *Iudex inhabilis i iudex suspectus w polskim procesie karnym – po latach* [w:] *Problemy sądowego stosowania prawa. Księga ofiarowana profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, pod red. I. Nowikowskiego, Lublin 2007, s. 392-395.

²⁵⁰ Bratoszewski J., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom I, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2003, s. 395.

²⁵¹ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 250 i 256.

²⁵² Orzecznictwo SN oraz sądów apelacyjnych dot. *Iudex suspectus* (w sposób syntetyczny) zob. Paprzycki L.K. *Iudex inhabilis i iudex suspectus w polskim procesie karnym...*, s. 396-399.

²⁵³ Postanowienie SN z dnia 9 września 2010 roku, III KO 79/10, OSNwSK 2010 nr 1, poz. 1708: *Nie można przy tym pominąć również i tego, że w każdym wypadku ujawnienia się okoliczności wskazujących na uzasadnione wątpliwości co do bezstronności sędziego istnieje możliwość skorzystania przez tego sędziego bądź przez strony postępowania z inicjatywy, o której mowa w art. 42 § 1 k.p.k.*

²⁵⁴ Bratoszewski J., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom I, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2003, s. 398.

²⁵⁵ Uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2007 roku, I KZP 9/07, OSNKW 2007, nr 5, poz. 39 oraz Błachno-Parzych A., Kosonoga J., *Rzetelny proces karny w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Rzetelny proces karny*, pod red. P. Wilińskiego, Warszawa 2009, s. 243.

wpływają na bezstronność sądu rozpoznającego sprawę należy wskazać opinie mediów dalekie od przychylności dla sądu, które zdaniem SN nie sposób uznać, aby były one zdolne mieć wpływ na bezstronność czy swobodę orzekania sędziów²⁵⁶. Należy wskazać także za Sądem Najwyższym, że zgodnie z utrwaloną linią orzecznictwa okolicznościami prowadzącymi do wyłączenia sędziego nie może być subiektywna ocena strony, ale wszelkie okoliczności obiektywne, które mogłyby świadczyć o zróżnicowanym traktowaniu uczestników postępowania, a które wywołują wątpliwości co do bezstronności, tak u strony, jak też u postronnego obserwatora²⁵⁷.

Przekazywanie sprawy do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości, jako jedna z funkcji Sądu Najwyższego, było już omówione w rozdziale II niniejszej pracy. Jednakże przepis art. 37 k.p.k. ma także zasadnicze znaczenie w kontekście zasady bezstronności sądu, bowiem, co podkreślał Sąd Najwyższy, przedmiotowy przepis ustawy karno-procesowej ma zastosowanie w wyjątkowych wypadkach, w których, ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości, cały sąd jest *nieodpowiedni* do rozpoznania konkretnej sprawy²⁵⁸. Należy wskazać, za SN, że najróżniejsze insynuacje strony postępowania tj. podważanie autorytetu konkretnego sądu, pomawianie jego sędziów lub uwłaczanie ich godności, nie mogą jednak skutkować zmianą właściwości miejscowej, bowiem nie ma to nic wspólnego z dobrem wymiaru sprawiedliwości²⁵⁹. Sąd Najwyższy stoi na stanowisku, że instytucja z przepisu art. 37 k.p.k. nie może służyć także jako zastępstwo dla

²⁵⁶ Postanowienie SN z dnia 12 lutego 2009 roku, III KO 2/09, OSNKW 2009, nr 3, poz. 24 oraz postanowienie SN z dnia 18 stycznia 2008 roku, III KO 3/08, LEX nr 359589: *Podobnie, zainteresowanie sprawą środków przekazu czy komentowanie postępowania, choćby kontrowersyjne, nie stanowi współcześnie okoliczności wyjątkowej ani zagrażającej dobru wymiaru sprawiedliwości.*

²⁵⁷ Wyrok SN z dnia 17 maja 2007 roku, V KK 105/06, Prok.i Pr.-wkł. 2007 nr 12 poz. 7, postanowienie SN z dnia 19 listopada 1981 roku, IV PZ 63/81, niepubl.

²⁵⁸ Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008, s. 175 i wskazane tam orzecznictwo SN.

²⁵⁹ Postanowienie SN z dnia 15 stycznia 2010 roku, V KO 128/09, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 80, postanowienie SN z dnia 7 listopada 1995 r., II KO 51/95, OSNKW 1996, z. 1-2, poz. 6, postanowienie SN z dnia 11 maja 2001 r., IV KO 21/01, OSNKW 2001, z. 7-8, poz. 58; postanowienie SN z dnia 10 stycznia 2007 r., V KO 106/06, R-OSNKW 2007, poz. 124.

omawianych wyżej kodeksowych instytucji *iudex inhabilis* i *iudex suspectus*²⁶⁰, a także instytucji z art. 43 k.p.k.²⁶¹. Takie stanowisko zdaje się dzielić także doktryna²⁶².

Należy na koniec części dotyczącej bezstronności sądu przywołać celną uwagę W. Jasińskiego, który w oparciu o przywoływaną już uchwałę SN I KZP 9/07, stwierdził, że przepisy kodeksowe gwarantujące bezstronność sądu, nie dają pewności, że rozstrzygnięcie zapadłe w postępowaniu toczącym się z ich poszanowaniem będzie faktycznie bezstronne²⁶³. Według Sądu Najwyższego powyższe wynika z tego, że „przepisy procedury (...) są w stanie zabezpieczyć jedynie sytuację zmaksymalizowanej bezstronności, a nie samą bezstronność. Jeszcze inaczej rzecz ujmując, są one nakierowane na zredukowanie zobiektywizowanych czynników mogących powodować stronniczość”²⁶⁴.

Konstytucja, w przepisie art. 173, zastrzega, że sądy są władzą odrębną i niezależną od innych, więc niniejszym proklamuje ustrojową zasadę niezależności sądów od władzy ustawodawczej i wykonawczej wynikającą z przyjętego trójpodziału władz i ich równowagi jako podstawy ustroju Rzeczypospolitej²⁶⁵. Niezależność sądu to także kolejna cecha, jaką organ ten winien posiadać, aby postępowanie przed nim prowadzone gwarantowało sprawiedliwe rozpatrzenie sprawy²⁶⁶. Niezależność sądu zakłada całkowitą bezstronność, definiowaną jako swobodę od jakichkolwiek powiązań, uprzedniego nastawienia lub uprzedzeń, które wpływają lub mogłyby być postrzegane

²⁶⁰ Por. Postanowienie SN z dnia 2 kwietnia 2004 roku, V KO 10/04, OSNwSK 2004, poz. 682 oraz postanowienie SN z dnia 17 sierpnia 2004 roku, V KO 43/04 OSNwSK 2004, poz. 1453.

²⁶¹ Postanowienie SN z dnia 4 lutego 2003 roku, IV KO 62/02, OSNwSK 2003, poz. 270 postanowienie SN z dnia 19 grudnia 2007 r., IV KO 109/07, R-OSNKW 2007, poz. 2931, oraz postanowienie SN z dnia 15 stycznia 2010 roku, V KO 128/09, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 80.

²⁶² Artymiuk T., *Przekazanie sprawy z sądu miejscowo właściwego do sądu równorzędnego (art. 37 k.p.k.) w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, pod red. K Ślęzaka, Warszawa 2007, t. I, s. 141-142: (...) *zastanawiać musi tak częste uwzględnianie wniosków opartych o przepis art. 37 k.p.k. w sytuacjach, gdy możliwe wydawałoby się, dla uniknięcia ewentualnego zarzutu co do obawy o bezstronność sądu właściwego miejscowo (powołanego do rozpoznania danej sprawy), skorzystanie chociażby z instytucji wyłączenia sędziego określonej w art. 41 § 1 w zw. z art. 42 § 1 k.p.k. Nie wydaje się bowiem, aby w tak dużej ilości wypadków, jak to stwierdzono przeprowadzając niniejszą analizę, konieczne było sięganie do instytucji przekazania sprawy przez Sąd Najwyższy(...).*

²⁶³ Jasiński W., *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009, s. 165.

²⁶⁴ Uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2007 roku, I KZP 9/07, OSNKW 2007, nr 5, poz. 39.

²⁶⁵ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 223.

²⁶⁶ Wiliński P., *Proces karny...*, s. 129.

jako wpływające na możliwość niezależnego osądu. Sędzia więc nie tylko powinien być faktycznie wolny od niedopuszczalnych wpływów z zewnątrz, ale także powinien być jako taki postrzegany²⁶⁷.

Zdaniem W. Sanetry niezależność sądów jest rodzajem gwarancji niezawisłości sędziowskiej, która z kolei ma znaczenie dla podejmowania i funkcjonowania niezależności sądów. W kontekście tematu niniejszej pracy nie można zapominać także o fakcie, że sądy powszechne są niezależne od Sądu Najwyższego²⁶⁸. Natomiast w opinii Trybunału Konstytucyjnego (wyrażonej w sprawie dotyczącej zgodności z art. 45 ust. 1 Konstytucji przepisów dopuszczających orzekanie w sądach przez asesorów) niezależność sądów musi zakładać dostateczne wyodrębnienie organizacyjne oraz funkcjonalne sądownictwa od organów innych władz, tak aby zapewnić sądom pełną samodzielność zarówno w rozpoznawaniu spraw i wydawaniu orzeczeń²⁶⁹. Inaczej mówiąc, zdaniem G. Artymiak, czynności z zakresu nadzoru administracyjnego nie mogą wkraczać w dziedzinę, w której sędziowie są niezawisli²⁷⁰. Albowiem, niezawisłość orzekania przy osobistej zawisłości orzekającego nie da się, praktycznie rzecz biorąc, pomyśleć .

Wspomniana niezawisłość polega na tym, że sędzia działa wyłącznie w oparciu o prawo, zgodnie ze swoim sumieniem i wewnętrznym przekonaniem²⁷¹. Zdaniem Trybunału Konstytucyjnego niezawisłość obejmuje szereg elementów: 1) bezstronność w stosunku do uczestników postępowania, 2) niezależność wobec organów (instytucji) pozasądowych, 3) samodzielność sędziego wobec władz i innych organów sądowych, 4) niezależność od wpływu czynników politycznych, zwłaszcza partii politycznych, 5)

²⁶⁷ Jasiński W., *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009, s. 54.

²⁶⁸ Sanetra W., *Sądy powszechne i Sąd Najwyższy jako władza sądownicza*, PS 2008, nr 6, s. 25

²⁶⁹ Zob. Wyrok TK z dnia 24 października 2007 roku, SK 7/06 oraz orzeczenie TK z dnia 9 listopada 1993 roku, K 11/93, OTK 1993, nr 2, poz. 37.

²⁷⁰ Artymiak G., *Konstytucyjne gwarancje prawa do sądu w kontekście powoływania osób sprawujących władzę sądowniczą (ze szczególnym uwzględnieniem niezależności sędziego)*, wybrane zagadnienia, [w:] *Węzłowe problemy procesu Karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010, s. 225.

Wróblewski S., *Sądownictwo*, [w:] *Nasza Konstytucja*, Kraków 1924, s. 84.

²⁷¹ Wyrok TK z dnia 14 kwietnia 1999 roku, K 8/99, OTK-ZU 1999, nr 3, poz. 41 oraz wyrok TK z dnia 27 stycznia 1999 roku, K 1/98, OTK-ZU 1999 nr 14, poz. 3.

wewnętrzna niezależność sędziego²⁷². Sędziowie są niezawisli w swoim orzecznictwie, ale jednocześnie to ich orzecznictwo podlega kontroli instancyjnej (nadzorowi judykacyjnemu), co bez wątpienia stanowi ograniczenie tej niezawisłości. Wynika to z roli i funkcji Sądu Najwyższego (zasadniczo omówionej w rozdziale II niniejszej pracy). Po pierwsze wykładnia prawa, stanowiąca odpowiedź SN na skierowane do niego pytanie sądu II instancji jest wiążąca przy rozstrzyganiu sprawy. A po wtóre, niewiążące w konkretnej sprawie sądów powszechnych rozstrzygnięcia Sądu Najwyższego kształtują także myślenie sędziów w innych sprawach, co jest o to tyle uzasadnione, o ile prowadzi do ujednoczenia orzecznictwa²⁷³.

Zwraca się uwagę w doktrynie, że niezawisłość sędziowska stanowi naczelną zasadę procesu karnego, bowiem wynika z szeregu przepisów i instytucji prawa karnego procesowego, które stanowią jej gwarancje; posiada podstawowe znaczenie dla procesu karnego, określając najważniejsze jego cechy i jest nadrzędna w stosunku do innych norm k.p.k.; zawiera określoną treść ideologiczną i społeczną; ma charakter dyrektywy, a także dotyczy bezpośrednio dziedziny procesu²⁷⁴. Karno-procesową gwarancją niezawisłości sędziowskiej jest m.in. instytucja wyłączenia sędziego²⁷⁵ (zasadniczo omawiana już wyżej), która ma zapewnić obiektywne i bezstronne rozpoznanie i rozstrzygnięcie sprawy przez sąd, choć ściślej rzecz ujmując, wyłączenie sędziego nie jest tyle gwarancją niezawisłości sądu, ile wyłączenie sędziego następuje dlatego, że jego sytuacja nie gwarantuje niezawisłości²⁷⁶. To twierdzenie podziela zarówno Trybunał Konstytucyjny jak i Sąd Najwyższy, które zgodnie wskazują, że instytucja wyłączenia sędziego służyć ma m.in. realizacji zewnętrznych znamion niezawisłości sędziowskiej, a nakaz zachowania zewnętrznych znamion niezawisłości

²⁷² Por. Wyrok TK z dnia 24 października 2007 roku, SK 7/06 oraz wyrok TK z dnia 24 czerwca 1998 roku, K 3/98, OTK ZU 1998, nr 4. A także Skorupka J. *Sprawiedliwość proceduralna jako cel procesu karnego Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdry*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009, s. 67-68.

²⁷³ Por. Sanetra W., *Sądy powszechne i Sąd Najwyższy jako władza sądownicza*, PS 2008, nr 6, s. 25-26.

²⁷⁴ Rogalski M., *Niezawisłość sędziowska w postępowaniu karnym*, Lublin 2000, s. 42.

²⁷⁵ Szerokie omówienie genezy tejże instytucji zob. Zabłocki S., *Korzenie instytucji wyłączenia sędziego* [w:] *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa profesora Macieja Zielińskiego*, pod red. A.Chudoń i S. Czepity, Szczecin 2010, s. 763-783.

²⁷⁶ Artymiak G., *Problematyka wyłączenia sędziego orzekającego w sprawach karnych – wybrane zagadnienia latych* [w:] *Problemy sądowego stosowania prawa. Księga ofiarowana profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, pod red. I. Nowikowskiego, Lublin 2007, s. 88.

dowodzi, że ważne jest nie tylko to, by sędzia orzekający w sprawie zachowywał się zawsze rzeczywiście zgodnie ze standardami niezawisłości i bezstronności, lecz także by w ocenie zewnętrznej zachowanie sędziego odpowiadało takim standardom²⁷⁷. Co więcej, Sąd Najwyższy niezawisłość sędziowską wiąże nie tylko z instytucją wyłączenia sędziego, ale także zasadą samodzielności jurysdykcyjnej sądu karnego, wyrażoną w art. 8 § 1 k.p.k., zgodnie z którą sąd rozstrzyga samodzielnie zagadnienia faktyczne i prawne oraz nie jest związany rozstrzygnięciem innego sądu lub organu, wiąże go jedynie prawomocne rozstrzygnięcie sądu kształtujące prawo lub stosunek prawny²⁷⁸.

Za pozostałe gwarancje procesowe niezawisłości sędziego zarówno doktryna jak i judykatura uważa: kolegalność orzekania, udział przedstawicieli społeczeństwa w sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości²⁷⁹, zasadę swobodnej oceny dowodów²⁸⁰, przekazanie sprawy w trybie art. 37 k.p.k.²⁸¹, jawność postępowania sądowego²⁸², tajność narady, zdanie odrębne sędziego, uniemożliwienie wywierania nacisków przez opinię publiczną²⁸³, niezmienność składu orzekającego²⁸⁴ oraz nadrzędność wobec stron procesu²⁸⁵.

²⁷⁷ Por. Uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2007 roku, I KZP 9/07, OSNKW 2007, nr 5, poz. 39, postanowienie SN z dnia 21 kwietnia 2011 roku, III UZ 9/11, LEX nr 966824, wyrok TK z dnia 13 grudnia 2005 roku, SK 53/04, OTK-A 2005 nr 11, poz. 134 oraz wyrok TK z dnia 20 lipca 2004 roku, SK 19/02, OTK ZU 7/A/2006, poz. 67.

²⁷⁸ Postanowienie SN z dnia 6 marca 2008 roku, III KK 421/07, OSNKW 2008, nr 6, poz. 51.

²⁷⁹ M. Rogalski w kontekście niezawisłego wykonywania funkcji przez ławnika, jako przykład przywołuje wyrok SN z dnia 10 sierpnia 1977 roku, IV KR 107/77, OSNKW 1977, nr 9, poz. 33, w którym to SN wyjaśnił, że obowiązujące wówczas przepisy ustawy o ławnikach przewiduje dla ławników jedynie dolną granicę wieku i nie można stosować analogi do górnej granicy wieku dla sędziów zawodowych – Rogalski M, *Niezawisłość sędziowska w postępowaniu karnym*, Lublin 2000, s. 107.

²⁸⁰ Por. uchwała SN 7 sędziów z dnia 27 stycznia 2011 roku, I KZP 23/10, OSNKW 2011, nr 1, poz. 1.

²⁸¹ Por. postanowienie SN z dnia 30 czerwca 2010 roku, III KO 57/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 1331, postanowienie SN z dnia 24 kwietnia 2007 roku, II KO 19/07, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 909, postanowienie SN z 10 maja 2000 r., II KO 90/00, OSNKW 2000, Nr 5-6, poz. 48, postanowienie SN z 3 kwietnia 2002 r., II KO 14/02 - niepubl., postanowienie SN z 7 października 2002 r., II KO 44/02 - niepubl.

²⁸² Por. Uchwała Izby Karnej SN, z dnia 9 października 2000 roku, I KZP 37/00, OSNKW 2000, nr 9-10, poz. 78.

²⁸³ Por. postanowienie SN z dnia 12 lutego 2009 roku, III KO 2/09, OSNKW 2009, nr 3, poz. 24 oraz postanowienie SN z dnia 18 stycznia 2008 roku, III KO 3/08, LEX nr 359589, postanowienie SN z dnia 11 września 2008 roku, IV KO 105/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 1819: *sam fakt forsowania przez M. P. tezy, iż prokurator danej Prokuratury Rejonowej dopuścił się nadużycia władzy, wytworzy w opinii publicznej nastrój, w świetle którego niepożądane będzie rozpoznanie zażalenia na*

Na zakończenie powyższych uwag należy przywołać cenną, zwłaszcza w kontekście omawianego konstytucyjnego prawa do sądu, uwagę G. Artymiak, która wskazała, że „niezawisłość nie jest wyłącznie podmiotowym uprawnieniem osoby wykonującej zawód sędziego, należy bowiem do istoty prawidłowego wykonywania zawodu i w tym znaczeniu niezawisłość sędziego jest również gwarancją praw i wolności obywatelskich”²⁸⁶.

3. Rozpoznawanie sprawy bez zbędnej zwłoki

Konstytucyjna dyrektywa nakładając na organy procesowe obowiązek dokonywania czynności bez nieuzasadnionej zwłoki nie może oznaczać braku wnikliwości tychże organów przy rozpoznawaniu sprawy²⁸⁷. Jak wskazuje J. Tylman "szybkość postępowania jest wszakże tylko jednym z elementów sprawności jego przebiegu i musi być rozpatrywana jako postulat w ramach ogólniejszej zasady koncentracji procesowej. Pamiętać też trzeba, że postulat szybkości zawsze musi ustąpić na dalszy plan, jeżeli popada w kolizję z zasadą prawdy materialnej”²⁸⁸. Natomiast zdaniem P. Wilińskiego konstytucyjna dyrektywa rozpoznania sprawy bez zbędnej zwłoki ma szczególne znaczenie, bowiem w większym stopniu służy realizacji społecznego i prewencyjnego oddziaływania prawa karnego, a także oznacza brak zagrożeń dla sprawności i gwarancyjności postępowania karnego wynikających z przewlekłości tegoż²⁸⁹.

Także z punktu widzenia rozpoznawania sprawy bez zwłoki istotnym wydaje się przepis art. 37 k.p.k. (już niejednokrotnie omawiany w niniejszej pracy). Sąd

prokuratorskie postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa przez sąd terytorialnie właściwy, jawiło się - w ocenie Sądu Najwyższego - jako bezpodstawne.

²⁸⁴ Por. postanowienie SN z dnia 2 lutego 2010 roku, III KO 8/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 235.

²⁸⁵ Tak też Rogalski M, *Niezawisłość sędziowska w postępowaniu karnym*, Lublin 2000, s. 51.

²⁸⁶ Artymiak G., *Konstytucyjne gwarancje prawa do sądu w kontekście powoływania osób sprawujących władzę sądowniczą (ze szczególnym uwzględnieniem niezależności sędziego)*, wybrane zagadnienia, w: *Węzłowe problemy procesu Karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010, s. 238.

²⁸⁷ Błachnio-Parzych A., Kosonoga J., *Rzetelny proces karny w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*, pod red. P. Wilińskiego, Warszawa 2009, s. 246.

²⁸⁸ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 775.

²⁸⁹ Wiliński P., *Proces karny...*, s. 129-130.

Najwyższy stosuje go w szczególnie uzasadnionych sytuacjach²⁹⁰, kiedy okoliczności faktyczne konkretnej sprawy rzeczywiście mogą rodzić wątpliwości co do zdolności danego sądu do bezstronnego i niezwłocznego jej rozpoznania oraz rozstrzygnięcia²⁹¹. Z. Świda uważa, że dobro wymiaru sprawiedliwości obejmuje także rozstrzygnięcie sprawy w *rozsądnym terminie*, a decyzja o przekazaniu sprawy do rozpoznania innemu sądowi niż właściwy miejscowo musi uwzględniać wpływ przekazania na szybkość postępowania.²⁹² Twierdzenie to podziela także SN, który zauważa w postanowieniu III KO 17/11, że zagrożenie dla ustawowego *dobro wymiaru sprawiedliwości* może się wyrażać w braku sprawnego i szybkiego przeprowadzenia postępowania sądowego, realizującego ustawowy postulat rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie w sądzie właściwym na podstawie przepisów k.p.k. o właściwości ogólnej²⁹³. Natomiast w sprawie II KO 69/06 SN zgodził się z twierdzeniem sądu wnioskującego o przekazanie sprawy w trybie przepisu art. 37 k.p.k., że dostatecznym uzasadnieniem dla skorzystania z przedmiotowego przepisu są istotne zaległości rozpoznawaniu spraw w sądzie wnioskującym, które bez wątplenia spowodują, że nie będzie możliwe zrealizowanie celów postępowania, o których mowa w art. 45 ust. 1 Konstytucji RP i art. 2 § 1 pkt 4 k.p.k. w kolejnej sprawie²⁹⁴.

Instytucja z Ustawy z dnia 17 czerwca 2004 roku o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwło-

²⁹⁰ Szerzej - zob. Artymiuk T., *Przekazanie sprawy z sądu miejscowo właściwego do sądu równorzędnego (art. 37 k.p.k.) w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, pod red. K. Ślebzaka, Warszawa 2007, t. I, s. 130-144.

²⁹¹ Tak też Szumiło-Kulczycka D., *Prawo do sądu właściwego w polskim procesie karnym i gwarancje jego realizacji* [w:] *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci prof. Stanisława Waltosia*, pod red. J. Czapskiej [et al.], Warszawa 2000, s. 251 i przykładowe orzecznictwo tam wskazane.

²⁹² Świda Z., *Właściwość sądu i prawo strony do rozstrzygania sprawy w "rozsądnym terminie"* PiP 2005 nr 10, s. 43 i orzecznictwo tam przywołane.

²⁹³ Por. postanowienie SN z dnia 1 kwietnia 2011 roku, III KO 17/11, LEX nr 784966.

²⁹⁴ Postanowienie SN z dnia 19 grudnia 2006 roku, II KO 69/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 2494. Tak też SN w postanowieniu z dnia 3 lipca 2003 roku, II KO 32/03, OSNwSK 2003 nr 1, poz. 1467: *pojęcie "dobro wymiaru sprawiedliwości" należy rozumieć szerzej i że ustawodawca ma tu na względzie również przeszkody uniemożliwiające osiągnięcie celów postępowania karnego, o których mowa w art. 2 § 1 k.p.k. W katalogu dyrektyw zawartych w wymienionym przepisie znajduje się postulat rozstrzygania spraw w rozsądnym terminie, ujęty także w art. 45 ust. 1 Konstytucji (jako element rzetelnego procesu karnego) i w art. 6 ust. 1 EKPC.*

ki²⁹⁵ (dalej: *ustawa o skardze na przewlekłość*) to prawnie dopuszczalny środek odwoławczy dla strony, której zgodnie z przepisem art. 1 ust. 1 tejże ustawy, prawo do rozpoznania sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki zostało naruszone na skutek działania lub bezczynności sądu lub prokuratora. Proklamowany w przedmiotowej ustawie środek prawny stanowi reakcję na naruszenie tego prawa w postępowaniu karnym albowiem ma na celu wymuszenie jego sprawnego i szybkiego biegu²⁹⁶.

Zgodnie z przepisem art. 4 ust. 2 *ustawy o skardze na przewlekłość* Sąd Najwyższy jest właściwy za każdym razem, gdy skarga dotyczy przewlekłości postępowania toczonego przez sądem apelacyjnym albo Sądem Najwyższym²⁹⁷. Co więcej, jak wynika z jednolitego orzecznictwa Sądu Najwyższego przepisy *ustawy o skardze na przewlekłość* przewidują jednoinstancyjny tryb rozpoznawania takiej skargi. Innymi słowy, przepisy tej ustawy, autonomicznie regulującej zasady i tryb jej rozpoznawania, nie przyznają stronie prawa do odwołania się (złożenia zażalenia) od decyzji sądu właściwego do jej rozpoznania na podstawie art. 4 tej ustawy²⁹⁸. W związku z tak przedstawianym w orzecznictwie stanowiskiem SN, należy w tym miejscu zadać pytanie o konstytucyjność przepisów *ustawy o skardze na przewlekłość*, a dokładniej zgodności z przepisem art. 176 ust. 1 w związku z art. 45 ust. 1 Konstytucji przepisów ustawy, która także w ocenie doktryny w sposób oczywisty nie przewiduje możliwości złożenia zażalenia od decyzji sądu w przedmiocie skargi na przewlekłość²⁹⁹. Po części odpowiedź na powyższe może stanowić uchwała Sądu Najwyższego III SPZP 3/05, której nadano moc zasady prawnej. Przedmiotowe orzeczenie co prawda dotyczyło skargi na przewlekłość postępowania cywilnego, jednakże instytucja z *ustawy o skardze na przewlekłość*, jest uniwersalnie uregulowana w stosunku do postępowania karnego, cywilnego i sądowniczo-administracyjnego. Sąd Najwyższy po analizie przepisów ustawy z dnia 17 czerwca 2004 roku o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowania-

²⁹⁵ Dz. U. 2004, nr 179, poz. 1843 ze zm.

²⁹⁶ Kłak C.P., *Skarga na przewlekłość postępowania karnego a Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, Rzeszów 2011, s. 19.

²⁹⁷ Postanowienie SN z dnia 19 stycznia 2006 roku, III SPP 165/05, OSNP 2006, nr 23-24, poz. 376.

²⁹⁸ Por. np.: postanowienie SN z dnia 1 kwietnia 2005 roku, SPK 19/05, OSNKW 2005, nr 7-8, poz. 67, postanowienie SN z dnia 27 września 2006 roku, KSP 7/06, LEX nr 568781, postanowienie SN z dnia 3 października 2005 roku, III SO 19/05, OSNP 2005, nr 24, poz. 403.

²⁹⁹ Kłak C.P., *Skarga...*, s. 498.

niu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki³⁰⁰, oraz Konstytucji (art. 45, art. 77 ust. 2 i art. 78 oraz art. 176 ust. 1), zapewne mając na względzie konstytucyjną dyrektywę o bezpośrednim stosowaniu polskich przepisów o prawach doszedł do wniosku, że celem skargi jest stworzenie możliwości przeciwdziałania przewlekłości postępowania. Wprowadzenie tej instytucji ma gwarantować pełną realizację prawa do sądu w tym jego aspekcie, który dotyczy rozpoznania sprawy co do istoty (sprawy głównej) w rozsądnym terminie. Postępowanie ze skargi nie jest postępowaniem, którego celem jest orzeczenie o roszczeniach strony związanych z przewlekłym działaniem organów państwa. Postępowanie to jest jedynie elementem postępowania co do istoty sprawy, mającym gwarantować sprawny przebieg sprawy głównej. Przedmiot skargi na przewlekłość postępowania nie jest zatem sprawą w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji, a co za tym idzie nie korzysta z konstytucyjnej gwarancji rozpoznania jej przez sąd w postępowaniu dwuinstancyjnym³⁰¹.

4. Jawność postępowania karnego

W doktrynie wskazuje się, że jawność postępowania stanowi współcześnie jeden z fundamentów rzetelnego procesu karnego w państwie demokratycznym³⁰². Jawność jest ważną gwarancją prawidłowości i bezstronności orzekania oraz praw, a także interesów uczestników postępowania³⁰³. Wobec społeczeństwa jawność procesu karnego jest przejawem kontroli społecznej nad działalnością organów procesowych³⁰⁴. Zasada jawności postępowania karnego jest realizowana w różnym stopniu, w zależności od fazy postępowania karnego³⁰⁵. Konstytucja w art. 45 ust. 2 przewidują jedynie jawność rozprawy sądowej, a nie całego postępowania albowiem z oczywistych względów pewne etapy postępowania karnego nie mogą być w pełni jawne. Dotyczy to

³⁰⁰ Dz. U. 2004, nr 179, poz. 1843.

³⁰¹ Uchwała SN 7 sędziów – zasada prawna z dnia 23 marca 2006 roku, III SPZP 3/05, OSNP 2006, nr 21-22, poz. 341.

³⁰² Jasiński W., *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009, s. 374.

³⁰³ Por. Uchwała SN 7 sędziów, z dnia 28 marca 2012 roku, I KZP 26/11, LEX nr 1125251, w której SN ocenił, że w postępowaniu karnym jawne są posiedzenia, na których sąd "rozpoznaje lub rozstrzyga sprawę".

³⁰⁴ Stefański R.A., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom II, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2004, s. 629.

³⁰⁵ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. II, Warszawa 2011, s. 433.

zwłaszcza postępowania przygotowawczego,³⁰⁶ ale także narady i głosowania, które są tajne ze względu na ochronę bezstronności sądu³⁰⁷. Jednakże jak stwierdził SN, w przypadku, gdy dowód pochodzi z fazy postępowania przygotowawczego, które jest zasadniczo tajne, a nie może być przeprowadzony bezpośrednio przed składem orzekającym, to sąd zobowiązany jest do szczególnie wnikliwej jego kontroli³⁰⁸.

Zgodnie z przepisem art. 355 k.p.k. rozprawa sądowa odbywa się jawnie. Oznacza to, zdaniem S. Waltoś, że nikt nie ma obowiązku opowiadania przewodniczącemu składu sądzącego, ani jakiegokolwiek innej osobie, dlaczego chce być na rozprawie³⁰⁹. Wyróżnia się tradycyjnie dwa aspekty jawności postępowania karnego – aspekt wewnętrzny oraz aspekt zewnętrzny³¹⁰. Aspekt wewnętrzny na gruncie naczelných zasad procesu karnego odnosi się do zasady kontrydiktoryjności, zgodnie z którą strony mają prawo do walki o korzystne dla siebie rozstrzygnięcie; aspekt zewnętrzny odnosi się do zasady publiczności wedle której umożliwia się nieograniczonej liczbie nieokreślonych osób dostęp do czynności procesowych oraz prawo do uzyskiwania wiadomości o procesie³¹¹. Dopuszczalne ograniczenia jawności rozprawy określone zostały w art. 45 ust. 2 Konstytucji, zgodnie z którym wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny³¹².

Z zasadą jawności bądź publiczności immanentnie związana jest dyrektywa wyrażona w art. 45 ust. 2 zd. II Konstytucji stanowiąca, że wyrok jest ogłaszany

³⁰⁶ SN w postanowieniu z dnia 28 maja 2008 roku, II KK 262/07, LEX nr 435373, stwierdził, że „w tej fazie postępowania jawność i kontrydiktoryjność są istotnie ograniczone”.

³⁰⁷ Jasiński W., *Bezstronność...*, s. 380.

³⁰⁸ Zdaniem SN w związku z tym, że przepis art. 391 § 1 k.p.k. statuuje odstępstwo od zasady bezpośredniości to wyjątkowy charakter tego przepisu, nakłada na sąd obowiązek kontroli, czy protokół przesłuchania osoby, która nie może być przesłuchana przez sąd sporządzony został zgodnie z obowiązującymi przepisami zwłaszcza w sytuacji, gdy taki protokół pochodzi z fazy postępowania, w której nie obowiązuje zasada jawności i kontrydiktoryjności - zob. wyrok SN z dnia 7 czerwca 2005 roku, IV KK 442/04, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1080.

³⁰⁹ Waltoś S., *Naczelne zasady procesu karnego*, Warszawa 1999, s. 137.

³¹⁰ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. II, Warszawa 2011, s. 432 oraz wskazana tam literatura.

³¹¹ Por. Bielecka A., *Prawo do informacji o procesie karnym [w:] Węzłowe problemy procesu Karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010, s. 258-259 i wskazana tam literatura.

³¹² Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. II, Warszawa 2011, s. 434.

publicznie. Określenie *publiczne ogłoszenie wyroku* w doktrynie prawa konstytucyjnego oraz orzecznictwie sądowym utożsamiane jest z publicznym odczytaniem wyroku³¹³.

Sąd Najwyższy nad jawnością postępowania pochylił się w sprawie I KZP 46/03³¹⁴, dla której początkiem było pytanie prawne skierowane w trybie art. 441 § 1 k.p.k. Przedmiotem pytania prejudycjalnego było określenie momentu rozpoczęcia biegu terminu do złożenia wniosku o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku warunkowo umarzającego postępowanie, wydanego na posiedzeniu. Swoje twierdzenie, że taki termin biegnie od daty ogłoszenia (art. 422 § 1 k.p.k.), a nie doręczenia (art. 100 § 3 k.p.k.), chyba że zaistniały okoliczności określone w art. 422 § 2 k.p.k., Sąd Najwyższy oparł między innymi o przepisy rangi konstytucyjnej. SN stwierdził, że o ile „unormowania dotyczące jawności rozprawy (w obu jej aspektach) są jednoznaczne, o tyle jeżeli chodzi o posiedzenia, to brak jest w kodeksie unormowań regulujących ich jawność, ale należy wskazać, że jawność zewnętrzna - publiczność rozprawy i posiedzenia, co do istoty, jest taka sama”³¹⁵. Na potwierdzenie powyższych rozważań i twierdzenia zawartego w uchwale, SN wskazał na przepisy Konstytucji RP kierując się dyrektywą o jej bezpośrednim stosowaniu: „(...) gdyby nawet uznać, iż nie jest wystarczająca dla przyjęcia prawa do obecności na posiedzeniu każdego zainteresowanego, w tym dla stron, sama analiza przepisów obowiązującej karnej ustawy procesowej, to prawo takie należałoby wywieść wprost właśnie z art. 45 ust. 1 Konstytucji, która w art. 8 ust. 2 nakazuje bezpośrednie stosowanie jej przepisów (...)”³¹⁶. W związku z tym SN stwierdził, że „skoro zatem w posiedzeniu, mającym za przedmiot "rozpatrzenie sprawy", kończącym się wydaniem wyroku, uczestniczyć mogą nie tylko strony i ich przedstawiciele, ale także publiczność, to niewątpliwie jest, że mamy w tym wypadku do czynienia z jawnym - publicznym rozpatrzeniem sprawy, w rozumieniu art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, a zapadły na takim posiedzeniu wyrok jest ogłaszany publicznie, w rozumieniu art. 418 § 1 k.p.k. i art. 422 § 1 k.p.k.”³¹⁷, a więc

³¹³ Jasiński W., *Publiczne ogłoszenie wyroku jako warunek rzetelnego procesu karnego* [w:] w: *Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdy*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009, s. 274.

³¹⁴ Uchwała SN z dnia 25 marca 2004 roku, I KZP 46/03, OSNKW 2004, nr 4, poz. 39.

³¹⁵ *Ibidem*.

³¹⁶ *Ibidem*.

³¹⁷ *Ibidem*.

rozpoczęcie terminu, o którym mowa w art. 341 § 5 k.p.k. biegnie od daty ogłoszenia wyroku.

Natomiast w przywoływanej już uchwale I KZP 37/00 Sąd Najwyższy w składzie Izby Karnej przyjął, że formą orzeczenia właściwą przy oddalaniu kasacji jest postanowienie. W związku z tym, zdaniem SN, brak wątpliwości co do zgodności praktyki polegającej na wydawaniu wyroków na posiedzeniu bez udziału stron w trybie art. 535 § 2 k.p.k. z konstytucyjnym wymogiem publicznego ogłaszania wyroków. Jednakże Sąd wskazał, że wymóg publicznego ogłaszania wyroku, zapisany w art. 45 ust. 2 zd. II Konstytucji RP, stanowi element szerszej gwarancji standardu rzetelnego procesu sądowego, której poświęcony jest cały art. 45 Konstytucji RP. Do elementów standardu rzetelnego procesu sądowego należy, zgodnie z treścią art. 45 ust. 1 Konstytucji RP, prawo do jawnego rozpatrzenia sprawy przez sąd. W związku z tym może pojawić się wątpliwość, czy rozpoznanie skargi kasacyjnej na posiedzeniu bez udziału stron odpowiada wymogom art. 45 ust. 1 Konstytucji RP w sytuacji, gdy wymienione w ust. 2 zd. I tego przepisu dopuszczalne odstępstwa od reguły jawnego rozpoznania sprawy żadną miarą nie dotyczą układu procesowego, o którym mowa w art. 535 § 2 k.p.k.³¹⁸. Co więcej, w przedmiotowej uchwale SN w zasadzie ocenił konstytucyjność przepisu art. 535 § 2 k.p.k, bowiem doszedł do przekonania, że (...) „niepubliczne rozpoznanie kasacji nie narusza standardu konstytucyjnego określonego w art. 45 Konstytucji RP. Trzeba bowiem przyjąć, że przepis ten powinien być interpretowany w powiązaniu z art. 78 Konstytucji RP, który gwarantuje rozpoznanie sprawy w dwóch instancjach. Zakładając, że Konstytucja RP stanowi akt spójny, należało dojść do przekonania, iż gwarancje zapisane w jej art. 45 dotyczą jedynie postępowania przed sądem pierwszej i drugiej instancji, nie zaś postępowań sądowych o charakterze nadzwyczajnym, takich jak postępowanie kasacyjne, czy postępowanie w przedmiocie wznowienia postępowania karnego zakończonego prawomocnym orzeczeniem sądu”³¹⁹.

³¹⁸ Uchwała Izby Karnej SN, z dnia 9 października 2000 roku, I KZP 37/00, OSNKW 2000, nr 9-10, poz. 78.

³¹⁹ *Ibidem*.

Rozdział IV. Konstytucyjne aspekty domniemania niewinności i prawa do obrony w wybranych orzeczeniach Sądu Najwyższego

1. Domniemanie niewinności

1.1. Domniemanie niewinności jako zasada określona w Konstytucji, k.p.k. oraz międzynarodowych aktach prawnych

W polskim systemie prawnym domniemanie niewinności (*praesumptio boni viri*) istnieje jako zasada wyrażona w Konstytucji, k.p.k. oraz ratyfikowanych przez Polskę umowach międzynarodowych³²⁰. Istota domniemania niewinności sprowadza się w ocenie Sądu Najwyższego do tego, że oskarżony jest w procesie karnym niewinny, a *przeciwnie* musi mu być udowodnione³²¹. Tak też, ta naczelna zasada procesowa została określona w przepisie art. 5 § 1 k.p.k.³²², zgodnie z którym oskarżonego uważa się za niewinnego, dopóki jego wina nie zostanie udowodniona i potwierdzona prawomocnym wyrokiem (czego potwierdzenie znajduje się w przepisie art. 74 § 1 k.p.k.³²³). Ponadto, w związku z tym, że zgodnie z przepisem art. 341 k.p.k. o warunkowym umorzeniu postępowania karnego sąd orzeka wyrokiem, doktryna formułuje stanowisko, iż także warunkowe umorzenie postępowania obala zasadę domniemania niewinności³²⁴.

Natomiast w Konstytucji zasada domniemania niewinności proklamowana jest w przepisie art. 42 ust. 3, zgodnie z którym każdego uważa się za niewinnego, dopóki

³²⁰ Bondarczuk I., *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w świetle zasady domniemania niewinności*, Prok. i Pr. 2011, nr 4, s. 39.

³²¹ Wyrok SN z dnia 24 lutego 1999 roku, V KKN 362/97, Prok. i Pr.-wkl. 1999, nr 7-8, poz. 11.

³²² Co do niewątpliwego wyróżnienia domniemania niewinności jako naczelnej zasady procesu karnego zob. Tęcza-Paciorek A., *Zasada domniemania niewinności w polskim procesie karnym*, Warszawa 2012, s. 31, Ponikowski R., *Zasada in dubio pro reo w teorii i orzecznictwie (zarys problematyki)*[w:] *Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdry*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009, s. 199.

³²³ Por. wyrok SN z dnia 24 marca 2003 roku V KK 197/02, LEX nr 77450 oraz Ciukas M., *Domniemanie niewinności w postępowaniu wznowieniowym*, Prok. i Pr. 2010, nr 6, s. 62.

³²⁴ Por. Tęcza-Paciorek A., *Zasada...*, s. 251 oraz Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011, s. 150, jak wskazuje Bondarczuk I. - na skutek stwierdzenia winy oskarżonego w wydanym wyroku warunkowo umarzającym postępowanie uchyła się zasadę domniemania niewinności. Jednakże jest to stan tymczasowy, który może ulec zmianie, ponieważ proces karny może „odżyć” w czasie wyznaczonego okresu próby, jak również w ciągu 6 miesięcy od jego zakończenia” [w:] *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w świetle zasady domniemania niewinności*, Prok. i Pr. 2011, nr 4, s. 45.

jego wina nie zostanie stwierdzona prawomocnym wyrokiem sądu. Zdaniem S. Waltosia przepis art. 42 ust. 3 Konstytucji RP nie został zaadresowany tylko do organów procesowych. Umieszczenie przedmiotowego przepisu w rozdziale *Wolności i prawa osobiste*, który odnosi się do wszystkich aspektów życia w Rzeczypospolitej Polskiej, jakie mogą podlegać regulacji, potwierdza fakt, że zasada domniemania niewinności nie jest adresowana tylko do organów procesowych, ale także ma w sobie aspekt pozaprocesowy – tj. rozciąga się na całe społeczeństwo³²⁵. Rozumienie *praesumptio boni viri* w polskich przepisach konstytucyjnych jest trochę inne niż na gruncie procesu karnego, bowiem odnosi się do *każdego*, kto popełnił czyn zabroniony, a zatem nie tylko do oskarżonego w procesowym tego słowa znaczeniu - obejmuje także jednostkę, która jest w kręgu podejrzeń organów ścigania czy nie wyklucza się faktu popełnienia przez nią czynu zabronionego³²⁶. Mimo powyższej różnicy Sąd Najwyższy swoje orzecznictwo uzasadnia treścią zasady z art. 42 ust. 3 Konstytucji, w sprawach rozpoznawanych w postępowaniu kasacyjnym³²⁷, bowiem istnieje domniemanie zgodności przepisów k.p.k. z 1997 roku z zasadą wyartykułowaną w Konstytucji RP³²⁸.

Jak wskazuje J. Tylman, w swej istocie, sformułowania zawarte w Konstytucji oraz w k.p.k. są zgodne z międzynarodowymi aktami wiążącymi Polskę - EKPC i jej art. 6 ust. 2, który stanowi, że każdego oskarżonego o popełnienie czynu zagrożonego karą uważa się za niewinnego do czasu udowodnienia mu winy zgodnie z ustawą, oraz z podobnie brzmiącym art. 14 ust. 2 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i

³²⁵ Waltoś S., *Domniemanie niewinności w świecie mediów*, [w:] *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, pod red. I. Nowikowskiego, Lublin 2007, s. 473.

³²⁶ Por. Wiliński P., *Proces karny...*, s. 168 i literatura tam przywołana.

³²⁷ Wyrok z dnia 26 września 2000 roku, V KKN 325/00, LEX nr 50947: *wywodzenie jakichkolwiek skutków prawnych ze skazania danej osoby możliwe jest tylko wówczas, gdy zapadł wobec niej w tym względzie prawomocny wyrok. Powyższe wynika nie tylko ze wskazywanej przez autora kasacji dyrektywy art. 5 § 1 kpk, ale przede wszystkim z normy konstytucyjnej art. 42 ust. 3; wyrok SN z dnia 25 marca 2009 roku, III KK 36/09, LEX nr 491167: *Za sprawcę skazanego w rozumieniu art. 64 § 1 k.k. uważa się osobę prawomocnie skazaną, co jasno wynika nie tylko z dyspozycji art. 5 § 1 k.p.k., ale przede wszystkim z art. 42 ust. 3 Konstytucji RP.**

³²⁸ Por. Kruszyński P., *Podstawowe zasady procesu karnego w nowej Konstytucji i ich realizacja w Kodeksie postępowania karnego z 6 czerwca 1997 roku* [w:] *Nowe prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci profesora Wiesława Daszkiewicza*, pod red. T. Nowaka, Poznań 1999, s. 88-92.

Politycznych³²⁹. Tak rozumiana zasada domniemania niewinności ma więc chronić wartości i prawa, które przysługują każdemu człowiekowi, z samej racji tego, że jest on istotą ludzką – jak np. prawo do wolności, prawo do sprawiedliwego procesu oraz, co najważniejsze, godność ludzką, która zgodnie z przepisem art. 30 Konstytucji jest wartością przyrodzoną i niezbywalną³³⁰.

Tym, co łączy wszystkie przywołane wyżej akty prawne, jest fakt, że domniemanie niewinności zostało wyrażone w każdym z nich w sposób pozytywny³³¹. Zdaniem W. Patryasa, który, po wywiedzeniu z przepisów k.p.k., normy „nakazującej każdemu sądowi prowadzącemu postępowanie karne, który przeprowadził postępowanie dowodowe wykazujące, że oskarżony popełnił czyn zabroniony, i który nie przeprowadził postępowania dowodowego wykazującego, że oskarżonemu można przypisać winę w chwili czynu, aby wtedy w wyroku napisał, iż sąd w tym momencie uważa, że oskarżony bez winy popełnił czyn zabroniony”³³², stwierdza, że przepis art. 5 § 1 k.p.k. nie stanowi jedynie domniemania prawnego, lecz ma o wiele głębszą zawartość. Wynika to między innymi z tego, że występująca w obecnym k.p.k. pozytywna postać rozważanej konstrukcji jest silniejsza od jej negatywnej postaci, która była zawarta w przepisach k.p.k. z 1969 roku, a nadto w przedmiotowym przepisie k.p.k. zamiast operatora opartego na zwrocie *domniemywa się*, występuje wyrażenie *uważa się*, co wskazuje na zamiar prawodawcy podkreślenia głębszej zawartości owego przepisu³³³.

Na koniec tej części rozważań warto wskazać, że powtórzenie sformułowanej w art. 5 § 2 k.p.k. zasady domniemania znaleźć można było w krytykowanym przez doktrynę³³⁴ przepisie art. 397 § 4 k.p.k., który dotyczył zwrotu sprawy oskarżycielowi publicznemu w trakcie rozprawy głównej. Obecnie przepis art. 396a § 4 k.p.k. nakazuje

³²⁹ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 147.

³³⁰ Por. Tęcza-Paciorek A., *Zasada...*, s. 53.

³³¹ Na odmiennosc tych uregulowań z poprzednio obowiązującym k.p.k. z 1969 roku, oraz pierwotną wersją przepisu art. 5 § 1 k.p.k. zwracają uwagę Bondarczuk I., *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w świetle zasady domniemania niewinności*, Prok. i Pr. 2011, nr 4, s. 39 oraz Wiliński P., *Proces karny...*, s. 180.

³³² Patryas W., *Próba wyjaśnienia domniemań prawnych*, Poznań 2011, s. 115-116.

³³³ *Ibidem*.

³³⁴ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 807-808.

rozstrzygać wątpliwości w przypadku nie przedstawienia stosownych dowodów na korzyść oskarżonego. Zdaniem L. K. Paprzyckiego intencją ustawodawcy było uznanie faktu *nieprzeprowadzenia dowodów za stan niedających się usunąć wątpliwości*, które zgodnie z art. 5 § 2 k.p.k. rozstrzygane są na korzyść oskarżonego, ale przepis ten okazał się zbędny, nieskuteczny i mylący, gdyż skłania do twierdzenia, że ogranicza zasadę prawdy materialnej stawiając wyżej potrzebę rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki³³⁵.

1.2. Konsekwencje zasady domniemania niewinności.

Na wstępie należy zauważyć, iż w doktrynie wyróżnia się dwa aspekty zasady domniemania niewinności – *wewnętrzny i zewnętrzny* (inaczej także procesowy i pozaprocessowy)³³⁶. W ramach aspektu wewnętrznego (procesowego) zasada ta obowiązuje od momentu skierowania postępowania karnego przeciwko określonej osobie jako podejrzanego, a nawet jako tzw. osoba podejrzana oraz oskarżonego, aż do momentu uprawomocnienia się wyroku skazującego lub warunkowo umarzającego postępowanie³³⁷. Adresatem tak rozumianej zasady domniemania niewinności są wszystkie organy procesowe, a także osoby wchodzące w ich skład, jeżeli z racji obowiązków służbowych mają styczność z jednym z podmiotów, o których mowa powyżej lub tylko z ich sprawą³³⁸. Aspekt zewnętrzny (poza procesowy) polega na tym, że rozciąga znaczenie *praesumptio boni viri* na wszystkie organy administracji publicznej, pracodawców, prasę, organizacje, a nawet wszystkich obywateli³³⁹. Wyraża się on w dyrektywie: „każdy ma obowiązek powstrzymania się z podejmowaniem niekorzystnych kroków wobec oskarżonego, zanim wina zostanie mu wykazana”³⁴⁰. W

³³⁵ Paprzycki L.K., *Zasada in dubio pro reo – art. 5 § 2 k.p.k. a podstawy środka odwoławczego*[w:] *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa profesora Macieja Zielińskiego*, pod red. A.Chudoń i S. Czepity, Szczecin 2010, s. 740.

³³⁶ Por. Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008, s. 115, Wiliński P., *Proces karny...*, s. 169, Waltoś S., *Domniemanie niewinności w świecie mediów* [w:] *System wymiaru sprawiedliwości a media*, pod red. C. Kuleszy, Białystok 2009, s. 9.

³³⁷ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 150.

³³⁸ Sowiński P.K., *Zasada domniemania niewinności a wolność słowa* [w:] *System wymiaru sprawiedliwości a media*, pod red. C. Kuleszy, Białystok 2009, s. 143.

³³⁹ Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2003, s. 245.

³⁴⁰ Waltoś S., *Domniemanie niewinności w świecie mediów* [w:] *System wymiaru sprawiedliwości a media*, pod red. C. Kuleszy, Białystok 2009, s. 9.

kontekście aspektu zewnętrznego należy przywołać stanowisko wyrażone przez Sąd Najwyższy w uchwale składu 7 sędziów³⁴¹, wydanej w sprawie o charakterze dyscyplinarnym. Po analizie przepisów ustawy z dnia 27 lipca 2001 roku - Prawo o ustroju sądów powszechnych³⁴² oraz kierując się za pewne dyrektywą wyrażoną w art. 8 ust. 2 Konstytucji, SN stwierdził, że „organy władzy publicznej, prowadząc postępowanie niebędące postępowaniem karnym, nie mogą samodzielnie ustalić faktu popełnienia przez obywatela przestępstwa i wyprowadzać z tego negatywnych konsekwencji prawnych. Tak rozumiany art. 42 ust. 3 Konstytucji RP wyraża zasadę wyłączności określonego rodzaju postępowania w uchyleniu domniemania niewinności. Niedopuszczalne jest, wobec tego, samodzielne ustalenie np. przesłanki popełnienia przestępstwa w innych postępowaniach niż właściwe do tego postępowanie karne. Oznacza to, że w sytuacji, gdy popełnienie przestępstwa stanowi przesłankę pozytywną lub negatywną do wydania przez organ określonego rozstrzygnięcia, to bez prawomocnego wyroku sądu karnego, organ ten nie może samodzielnie ustalić tego faktu. Tak rozumiana konstytucyjna zasada domniemania niewinności działa wówczas, gdy ustawodawca jako bezpośrednią przesłankę wydania określonego rozstrzygnięcia uczynił fakt popełnienia przestępstwa czy innego rodzaju czynu będącego podstawą odpowiedzialności represyjnej”³⁴³.

Oba powyższe aspekty mogą się *krzyżować*, jeśli np. *pozaprocesowy* adresat normy z art. 5 § 1 k.p.k. da wyraz swemu przekonaniu co do winy oskarżonego w toku przedsięwziętych czynności procesowych mających miejsce w czasie jawnej rozprawy sądowej³⁴⁴. Co więcej, zdaniem W. Wróbla - zewnętrzny i wewnętrzny aspekt domniemania niewinności się uzupełniają, a uchylenie owego domniemania może nastąpić w procedurze, która spełnia standard rzetelnego procesu karnego³⁴⁵. Z racji tematyki publikacji szerzej omówiony zostanie jedynie aspekt wewnętrzny.

³⁴¹ Uchwała SN 7 sędziów z dnia 28 września 2006 roku, I KZP 8/06, OSNKW 2006, nr 10, poz. 87.

³⁴² Dz. U. Nr 98, poz. 1070 ze zm.

³⁴³ Pełne omówienie przedmiotowej uchwały zob. Wróbel W., *Zasada domniemania niewinności – wybrane zagadnienia na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2006 r. (I KZP 8/06)* [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, t. I, pod red. K. Ślebzaka, Warszawa 2007, s. 112-129.

³⁴⁴ Sowiński P.K., *Zasada domniemania niewinności a wolność słowa* [w:] *System wymiaru...* s. 144.

³⁴⁵ Wróbel W., *O dwóch aspektach konstytucyjnej zasady domniemania niewinności* [w:] *Nauki penalne wobec problemów współczesnej przestępczości. Księga jubileuszowa z okazji 70. Rocznicy urodzin*

Przechodząc do konsekwencji *praesumptio boni viri* - pierwszym skutkiem procesowym domniemania niewinności jest wymóg aby badanie winy oskarżonego odbywało się w sposób obiektywny, co oznacza traktowanie oskarżonego jako osoby niewinnej, choćby organ procesowy był wewnętrznie przekonany o jego winie³⁴⁶. Stanowi także nakaz obiektywnego badania w ciągu całego postępowania karnego wszelkich okoliczności dotyczących odpowiedzialności karnej oraz wymiaru kary³⁴⁷.

Drugą konsekwencją procesową przedmiotowego domniemania stanowi, wynikający z konieczności przeprowadzenia przeciwdowodu dla jego obalenia, rozkład ciężaru dowodu w procesie karnym³⁴⁸. J. Tylman, który mimo że *onus probandi* widzi jako samodzielną zasadę procesową, to zgadza się z twierdzeniem, iż słuszną konsekwencją zasady domniemania niewinności jest fakt, że na oskarżonym ciężar udowodnienia swojej własnej niewinności na pewno nie spoczywa³⁴⁹. Zatem, ów ciężar spoczywa na oskarżycielu, co oznacza, że dla stwierdzenia winy konieczne jest udowodnienie oskarżonemu, iż popełnił zarzucany mu czyn zabroniony i czynowi temu zawinił³⁵⁰. Chociaż, jak podnosi A. Tęcza-Paciorek, biorąc pod uwagę formalny ciężar dowodu, który na mocy przepisów nakazujących z urzędu przeprowadzenie dowodów (art. 9 § 1 k.p.k. i art. 167 k.p.k.), nie jest sprawą oczywistą odpowiedź na pytanie, w którym interesie ten obowiązek realizuje sąd. Autorka podnosi wątpliwości co do zgodności tak ukształtowanego modelu postępowania karnego z konstytucyjnym standardem rzetelnego procesu (art. 45 ust. 1 Konstytucji), bowiem sąd działając z urzędu i przeprowadzając całe postępowanie za oskarżyciela i obrońcę, jeżeli nie przejawiają inicjatywy dowodowej, przestaje być *de facto* bezstronnym arbitrem³⁵¹. Sąd

profesora Andrzeja Gaberle, pod red. K. Krajewskiego, Warszawa 2007, s. 327. Szerzej o aspekcie zewnętrznym zob. Wróbel W., *O dwóch aspektach konstytucyjnej...*, s. 326-331, oraz Waltoś S., *Domniemanie niewinności w świecie mediów*, [w:] *System wymiaru...*, s. 9-22.

³⁴⁶ Łojko P., *Konstytucyjna zasada domniemania niewinności oskarżonego w procesie karnym* [w:] *Wybrane zasady prawa konstytucyjnego w państwach współczesnych*, pod red. M. Witek, Kraków 2011, s. 54.

³⁴⁷ Tęcza-Paciorek A., *Zasada...*, s. 137.

³⁴⁸ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. I, Warszawa 2011, s. 64.

³⁴⁹ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 155.

³⁵⁰ Wyrok SN z dnia 28 września 1995 roku, III KRN 88/95, OSNKW 1997, nr 11-12, poz. 77, wyrok SN z dnia 24 lutego 1999 roku, V KKN 362/97, OSPriP 1999, nr 7-8, poz. 11, postanowienie SN z dnia 16 czerwca 2005 roku, SDI 13/05, LEX nr 568797.

³⁵¹ Tęcza-Paciorek A., *Zasada...*, s. 166-167.

Najwyższy stoi także na stanowisku³⁵², że strony nie mogą się „powoływać się na rzekome naruszenie rozkładu ciężaru dowodu w procesie karnym (art. 5 § 1, art. 74 § 1 k.p.k.), gdy przyjęcie przez sądy wersji odmiennej od podawanej przez oskarżonego wynika po prostu z niedania wiary oskarżonemu i obdarzenia w tym zakresie wiarygodnością innych dowodów, przeprowadzonych w sprawie, w ramach tzw. swobodnej oceny dowodów”³⁵³.

Trzecią zaś, i uznawaną za najważniejszą, konsekwencję procesową *praesumptio boni viri* wyraża art. 5 § 2 k.p.k. przesadzający, że *niedające się usunąć wątpliwości rozstrzyga się na korzyść oskarżonego*³⁵⁴. Reguła ta ma zastosowanie tylko wówczas, kiedy pomimo należytej staranności organu procesowego oznaczonej okoliczności nie da się wyjaśnić³⁵⁵. Zdaniem Sądu Najwyższego zasada *in dubio pro reo* nie może prowadzić do swoistego – uproszczonego traktowania owych wątpliwości wyrażonych w przepisie art. 5 § 2 k.p.k., bowiem wszelka wątpliwość w zakresie ustaleń faktycznych powinna być wyjaśniona i usunięta przez wszechstronną inicjatywę dowodową organu procesowego i gruntowną analizę całego dostępnego materiału dowodowego³⁵⁶. Zastosowanie tejże reguły wchodzi w rachubę dopiero wówczas, gdy wątpliwości co do sposobu rozstrzygnięcia określonej kwestii natury prawnej bądź faktycznej nie dadzą się usunąć³⁵⁷, a nie w przypadku gdy "z materiału dowodowego sprawy wynikają różne wersje wydarzeń, to nie jest to równoznaczne z istnieniem niedających się usunąć wątpliwości w rozumieniu art. 5 § 2 k.p.k., bo w takim wypadku sąd orzekający zobowiązany jest do dokonania ustaleń na podstawie swobodnej oceny dowodów i dopiero wówczas, gdy wątpliwości nie zostaną usunięte, należy tłumaczyć je na korzyść oskarżonego”³⁵⁸. Co więcej, w kwestii dotyczącej wątpliwości co do prawnej dopuszczalności odczytania wyjaśnień zmarłych podejrzanych, Sąd Najwyższy stwierdził, że wykładnia ustawy nie może w tym wypadku być dokonana wyłącznie w

³⁵² Potwierdzone w późniejszym postanowieniu SN z dnia 16 czerwca 2005 roku, II KK 257/04, OSNKW 2005, nr 9, poz. 86 wydanym podobnej sprawie.

³⁵³ Wyrok SN z dnia 24 marca 2003 roku, V KK 197/02, LEX nr 77450.

³⁵⁴ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK...*, s. 66.

³⁵⁵ Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008, s. 116.

³⁵⁶ Por. wyrok SN z dnia 25 czerwca 1991 roku, WR 107/91 OSNKW 1992, nr 1-2, poz. 14, wyrok SN z dnia 10 lutego 2011 roku, V KK 281/10, OSNKW 2011, nr 2, poz. 20.

³⁵⁷ Zob. Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK...*, s. 68.

³⁵⁸ Postanowienie SN z dnia 16 czerwca 2005 roku, II KK 257/04, OSNKW 2005, nr 9, poz. 86.

oparciu o zasadę *in dubio pro reo*, bowiem zasadę tę, „w odniesieniu do zagadnienia prawnego należy ujmować w relacji do zagadnienia sprecyzowanego abstrakcyjnie, a nie w jego konkretnym uwikłaniu. Wykładni rozważanego przepisu nie można uzależniać od tego, czy jej rezultat działa na korzyść, czy na niekorzyść oskarżonego. Wykładnia każdego przepisu powinna być bowiem jednolita i mieć walor ogólnie obowiązujący, a nie zmienna i dostosowana każdorazowo do indywidualnego interesu danej strony. Zatem skoro *in abstracto* wyeliminowanie jakiegoś dowodu może w pewnych sytuacjach wyjść na korzyść oskarżonego, w innych natomiast na jego niekorzyść, to nie sposób sięgać w tej materii do argumentacji opartej na zasadzie *in dubio pro reo*”³⁵⁹. Zatem ten pogląd Sądu Najwyższego jest zgodny z wcześniejszymi orzeczeniami, w których SN wskazywał, że nie chodzi o "uzasadnione wątpliwości stron, a organów procesowych, przeto ewentualne zastrzeżenia co do oceny wiarygodności konkretnego dowodu lub grupy dowodów rozstrzygane mogą być jedynie na płaszczyźnie utrzymania się przez sąd w granicach sędziowskiej swobody ocen, wynikającej z treści art. 7 k.p.k., lub też przekroczenia przez sąd tych granic i wkroczenia w sferę dowolności ocen”³⁶⁰.

Reasumując powyższe uwagi należy wskazać za R. Ponikowskim, że „przyjęcie, że omawiana zasada ma zastosowanie do wątpliwości natury prawnej w odniesieniu do stosowania norm prawa materialnego, prowadzi w konsekwencji do akceptacji jej stosowania w zakresie przepisów prawa formalnego, w odniesieniu do tych przepisów, które stawić mają podstawę rozstrzygnięć decydujących o sytuacji prawno-procesowej oskarżonego w nurcie ustaleń w kwestii jego odpowiedzialności prawnej”³⁶¹.

³⁵⁹ Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2006 roku, III KK 181/06, OSNKW 2007, nr 2, poz. 16; pogląd ten podzielają Grzegorz T., Tylman J., *Polskie...*, s. 154-155 oraz Ponikowski R., *Zasada in dubio pro reo w teorii i orzecznictwie (zarys problematyki)* [w:] *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa prof. Zofii Świdry*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009, s. 207.

³⁶⁰ Por. postanowienie SN z dnia 13 maja 2002 roku, V KKN 90/01, LEX nr 53913, wyrok SN z dnia 17 czerwca 2003 roku, II KK 377/02, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 1303.

³⁶¹ Ponikowski R., *Zasada...*, s. 208, a także wyrok z dnia 24 czerwca 1994 r., WO 68/94, OSNKW 1994, nr 11-12, poz. 73; wyrok z dnia 11 października 2002 r., V KKN 251/01, Prok. i Pr. 2003, nr 11, poz. 5.

2. Prawo do obrony

2.1. Podstawy konstytucyjne

W Konstytucji RP zasada prawa do obrony wyrażona jest w art. 42 ust. 2 Konstytucji, gdzie ustrojodawca stwierdza, że „każdy przeciw komu prowadzone jest postępowanie karne, ma prawo do obrony we wszystkich stadiach postępowania. Może on w szczególności wybrać obrońcę lub na zasadach określonych w ustawie korzystać z obrońcy z urzędu”³⁶². Zdaniem doktryny prawo do obrony przynależy jednostce na każdym etapie postępowania karnego, ale także na etapie wykonywania prawomocnie orzeczonej kary, więc dotyczy nie tylko oskarżonego, a też podejrzanego (również tzw. osobę podejrzaną) oraz skazanego³⁶³. Powyższe podziela Sąd Najwyższy, według którego, przepis art. 42 ust. 2 Konstytucji gwarantuje każdemu, przeciwko komu jest prowadzone postępowanie karne, prawo do obrony, we wszystkich stadiach tego postępowania. Natomiast doniosłość tego uprawnienia, które w istocie swej jest prawem do ochrony jednostki przed wszelkimi ingerencjami w sferę wolności i praw, jakim zagraża bądź ze swej natury powoduje proces karny powoduje, że jest to prawo do obrony człowieka, a nie jego roli czy statusu w procesie karnym³⁶⁴.

Według P. Kruszyńskiego treścią tej konstytucyjnej zasady jest szereg uprawnień, jak np. prawo do:

- swobodnego składania wyjaśnień,
- wglądu w akta sprawy oraz udziału w czynnościach procesowych,
- zaskarżania niekorzystnych orzeczeń³⁶⁵,
- korzystania z pomocy obrońcy³⁶⁶.

³⁶² Szerzej na ten temat zob. Wiliński P., *Zasada prawa do obrony w polski procesie karnym*, Warszawa 2006, s. 193-198.

³⁶³ Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2000, s. 62-63.

³⁶⁴ Uchwała SN z dnia 20 września 2007 roku, I KZP 26/07, OSNKW 2007, nr 10, poz. 71.

³⁶⁵ Ten aspekt prawa do obrony wywodzony jest z art. 78 Konstytucji RP; por. Wyrok SN z 11 kwietnia 2017 r., sygn. III KK 420/16.

³⁶⁶ Kruszyński P., *Podstawowe zasady procesu karnego w nowej Konstytucji i ich realizacja w Kodeksie postępowania karnego z 6 czerwca 1997 roku* [w:] *Nowe prawo karne procesowe...*, s. 83.

Natomiast skutkiem bezpośredniego stosowania Konstytucji z jej przepisu art. 8 ust. 2, jest fakt, że ustawa karna procesowa nie może określać węższego zakresu prawa do obrony niż czynią to polskie przepisy konstytucyjne. Jedynie w zakresie prawa do korzystania z obrońcy z urzędu Konstytucja pozostawia ustawodawcy swobodę do określenia jej zakresu³⁶⁷.

Tak rozumiane konstytucyjne prawo jednostki, zdaniem Sądu Najwyższego nie może być traktowane nigdy jako obowiązek oskarżonego³⁶⁸. Co więcej, jak to określił SN w sprawie dotyczącej ochrony dóbr osobisty oskarżonego, jednym z aspektów wolności jednostki potwierdzonej w art. 31 ust. 1 i 2 Konstytucji jest właśnie *wolność obrony* [a nie *prawo* – przyp. aut.] oraz *wolność wyboru profesjonalnego obrońcy* w postępowaniu karnym, o której mowa w art. 42 ust. 2 Konstytucji³⁶⁹.

Zatem, jak zwraca uwagę P. Wiliński, istotą konstytucyjnego prawa do obrony jest podejmowanie działań zmierzających do odparcia stawianych oskarżonemu zarzutów za pomocą przyznanych mu uprawnień procesowych³⁷⁰.

2.2. Prawo do obrony jako podstawowa zasada polskiego procesu karnego

Tak jak już wskazano, zasada prawa do obrony podniesiona została do rangi zasady konstytucyjnej. Natomiast, już ściśle, na gruncie procesu karnego, to przepis art. 6 k.p.k. statuuje jedną z podstawowych gwarancji procesowych oskarżonego, jaką jest prawo do obrony w sensie materialnym, rozumiane jako prawo przeciwstawiania się tezie oskarżenia, jak i prawo do obrony w sensie formalnym, rozumiane jako prawo do korzystania z pomocy obrońcy³⁷¹. Ta naczelna zasada polskiego procesu karnego opiera się na przesłankach humanitarnych i wiąże się z istotą procesu, w którym oskarżony jest podmiotem a nie przedmiotem³⁷². Zdaniem T. Grzegorzcyka *obrona*, to obok ścigania i orzekania- jedna z funkcji procesu karnego. Realizowanie tej funkcji następuje przez

³⁶⁷ Kulesza C., *Zasada jawności a prawo do obrony* [w:] *System wymiaru...* s. 27.

³⁶⁸ Dlatego też w ocenie SN procedowanie pod nieobecność oskarżonego w sytuacji określonej w art. 377 § 3 k.p.k. jest w pełni zgodne z przepisami rangi konstytucyjnej - postanowienie SN z dnia 27 maja 2002 roku, V KKN 298/01, LEX nr 53335.

³⁶⁹ Wyrok SN z dnia 9 maja 2003 roku, V CK 344/02, OSNC 2004, nr 7-8, poz. 119.

³⁷⁰ Wiliński P., *Proces karny...*, s. 176.

³⁷¹ Wyrok SN z dnia 4 lutego 2003 roku, IV KK 379/02, LEX nr 75448.

³⁷² Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008, s. 118.

bronienie się oskarżonego przed stawianym zarzutami oraz ewentualną pomoc podmiotu fachowego, jednak w istocie działania obrońcy są już realizowaniem obrony w rozumieniu materialnym, a samo korzystanie przez oskarżonego z jego pomocy można by, niejako skrótowo określać, jako *obronę* formalną, prowadzoną przez odrębny podmiot, ustanowiony na rzecz strony, której przysługuje prawo do obrony³⁷³.

2.2.1. Aspekt materialny prawa do obrony

Urzeczywistnienie prawa do obrony możliwe jest dzięki konkretnym uprawnieniom procesowym w zakresie udziału w poszczególnych czynnościach postępowania³⁷⁴. Podmiotami obrony w omawianym w tym miejscu aspekcie mogą być: oskarżony, jego obrońca, oskarżyciel publiczny oraz - w ograniczonym zakresie – osoba najbliższa dla oskarżonego, jego przedstawiciel ustawowy lub osoba, która faktycznie sprawuje nad nim opiekę³⁷⁵. W polskiej procedurze karnej kluczowe znacznie, na gruncie obrony w aspekcie materialnym, ma przepis art. 74 § 1 k.p.k., w myśl którego oskarżony nie ma obowiązku dowodzenia swojej niewinności, ani obowiązku dostarczania dowodów na swoją niekorzyść (zasada *nemo se ipsum accusare tenetur*). Oskarżony jest natomiast zobowiązany do biernego znoszenia – w granicach prawem przewidzianych – uciążliwych badań lub zabiegów na jego ciele w celu uzyskania dowodów obciążających (art. 74 § 2 k.p.k.) oraz innych prawem przewidzianych czynności, których wynik nie musi być dla niego korzystny³⁷⁶. Dalsza konkretyzacja zasady *nemo se ipsum accusare tenetur*³⁷⁷ znajduje się w art. 175 § 1 k.p.k., stanowiącym, że oskarżony ma prawo do składania wyjaśnień, bądź odmowy tej czynności bez podania powodu³⁷⁸, co znajduje swoje pełne odzwierciedlenie w uchwale

³⁷³ Grzegorzczak T., *Obrońca z urzędu w polskim procesie karnym (wybrane zagadnienia)* [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, pod red. T. Grzegorzczaka, Warszawa 2011, s. 297.

³⁷⁴ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK...*, s. 78.

³⁷⁵ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 158.

³⁷⁶ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 159 jako przykład takiej czynności podają, za SN, przeszukanie – wyrok SN z dnia 6 grudnia 1971 roku, Rw 1260/71, OSNPG 1972, nr 4, poz. 77.

³⁷⁷ Omówienie przedmiotowej zasady na tle przepisów Konstytucji RP zob. Nita B., *Konstytucyjne zakorzenienie zasady nemo tenetur se ipsum accusare* [w:] *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa prof. Zofii Świdry*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009, s. 220-234.

³⁷⁸ Waltoś S., *Naczelné zasady procesu karnego*, Warszawa 1999, s. 122-123.

Sądu Najwyższej I KZP 26/07, która stanowi ważny element konstrukcyjny rzetelnego procesu karnego³⁷⁹, albowiem SN stwierdził w niej, że "zasadę prawa do obrony w polskim procesie karnym statuuje przede wszystkim art. 6 k.p.k. Jedną z gwarancji tak rozumianego prawa do obrony jest ustanowione w art. 175 § 1 k.p.k. prawo oskarżonego do milczenia³⁸⁰ w procesie, wyrażające się w uprawnieniu do odmowy odpowiedzi na poszczególne pytania lub do odmowy składania wyjaśnień, a także unormowana w art. 74 § 1 k.p.k. reguła *nemo se ipsum accusare tenetur*. Stosownie do treści tego ostatniego przepisu oskarżony (podejrzany) nie ma obowiązku dowodzenia swojej niewinności ani obowiązku dostarczania dowodów na swoją niekorzyść. Z obu tych unormowań wynika zatem brak obowiązku samooskarżania się, a więc i dostarczania dowodów przeciwko sobie"³⁸¹. Zdaniem Sądu Najwyższego skoro odmowa złożenia wyjaśnień lub udzielenia odpowiedzi na poszczególne pytania jest prawem oskarżonego, to skorzystanie z tego prawa nie może być uznane za okoliczność obciążającą, przyznanie się, bądź utrudnianie postępowania³⁸². Co więcej, jak stwierdził także SN w postanowieniu IV KK 241/08³⁸³, z utrwalonego orzecznictwa³⁸⁴ tegoż sądu wynika, że nie popełnia przestępstwa składania fałszywych zeznań (art. 233 § 1 k.k.), kto umyślnie składa nieprawdziwe zeznania dotyczące okoliczności mających znaczenie dla realizacji jego prawa do obrony (art. 6 k.p.k.), bowiem „realizacja przysługującego oskarżonemu prawa do obrony, gwarantowanego przez Konstytucję RP, wiążące Polskę konwencje międzynarodowe, jak również liczne przepisy Kodeksu postępowania karnego, w tym art. 6, art. 74 § 1 i art. 175 § 1 k.p.k., z którego korzysta w całym postępowaniu karnym, nie pozwala na uznanie za przestępstwo działania w granicach tego prawa. Granice te muszą obejmować przy tym całokształt wyjaśnień i

³⁷⁹ Por. Błachno-Parzych A., Kosonoga J., *Rzetelny proces karny w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Rzetelny proces karny*, pod red. P. Wilińskiego, Warszawa 2009, s. 267.

³⁸⁰ Szerz. Gruszecka D., Komentarz do art. 175, w: Skorupka J (red.), *Kodeks ...*, op. cit., s. 376-377.

³⁸¹ Uchwała SN z dnia 20 września 2007 roku, I KZP 26/07, OSNKW 2007, nr 10, poz. 71.

³⁸² Błoński M., *Znaczenie odmowy złożenia wyjaśnień przez oskarżonego na tle standardów rzetelnego procesu* [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, pod red. T. Grzegorzcyka, Warszawa 2011, s. 358-359.

³⁸³ Postanowienie SN z dnia 22 września 2008 roku, IV KK 241/08, Prok.i Pr.-wkł. 2009, nr 2, poz. 6.

³⁸⁴ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 września 2007 r., sygn. I KZP 26/07, OSNKW 2007, z. 10, poz. 7 oraz uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 1991 r., I KZP 12/91, WPP 1992, nr 3-4, s. 73-78.

zeznań składanych przez oskarżonego w toku prowadzonego w jego sprawie postępowania karnego, nie wyłączając także wstępnej fazy, w której był on jeszcze przesłuchiwany w charakterze świadka”³⁸⁵.

Prawo do obrony w aspekcie materialnym realizowane jest także dzięki przysługującemu oskarżonemu prawu do informacji³⁸⁶. Wyjątkowo ważnym, z punktu widzenia gwarancji praw oskarżonego do obrony w toku postępowania przygotowawczego³⁸⁷, jest przepis art. 300 k.p.k., przewidujący obligatoryjne pouczenie go na piśmie o jego uprawnieniach i obowiązkach jeszcze przed pierwszym przesłuchaniem³⁸⁸. Taki obowiązek nie był znany wcześniejszym kodeksom, a został powitany z uznaniem, bowiem od dawna postulowała wprowadzenie takiego przepisu większość doktryny³⁸⁹. Z przepisem art. 300 k.p.k. wiąże się także prawo do znajomości stawianych zarzutów, które wynika wprost z art. 42 ust. 2 Konstytucji, a zobowiązujące organy procesowe do sformułowania stawianych zarzutów, przedstawienie ich podejrzanemu oraz właśnie dokonania prawem wymaganych pouczeń³⁹⁰. W kontekście prawa do informacji, należy przywołać orzeczenie Sądu Najwyższego, w którym stwierdzono, że "wnosząc o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania, prokurator powinien zagwarantować podejrzanemu lub jego obrońcy zapoznanie się przynajmniej z tą częścią akt postępowania przygotowawczego, która zawiera materiały mające uzasadniać wniosek, gdyż wymaga tego realność prawa do obrony (art. 6 k.p.k., w zw. z art. 42 ust. 2 Konstytucji RP)"³⁹¹.

Kolejnym elementem, wywodzonym z treści art. 42 ust. 2 Konstytucji, niezbędnym dla materialnego aspektu prawa do obrony, jest prawo do odpowiedniego

³⁸⁵ Postanowienie SN z dnia 22 września 2008 roku, IV KK 241/08, Prok.i Pr.-wkł. 2009, nr 2, poz. 6.

³⁸⁶ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK.*, s. 81.

³⁸⁷ W doktrynie wskazuje się, że zapewnienie podstawowych gwarancji wynikających z przepisów EKPC nabiera szczególnego znaczenia właśnie na etapie postępowania, zob. szerzej Budźko Ł., *Prawo do obrony na etapie postępowania przygotowawczego w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu* [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010, s. 686-691.

³⁸⁸ Gostyński Z., Zabłocki S., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom I, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2003, s. 217.

³⁸⁹ Kruszyński P., *Podstawowe zasady procesu karnego w nowej Konstytucji i ich realizacja w Kodeksie postępowania karnego z 6 czerwca 1997 roku* [w:] *Nowe prawo karne procesowe...*, s. 83.

³⁹⁰ Wiliński P., *Zasada...*, s. 275-276.

³⁹¹ Postanowienie SN z dnia 11 marca 2008 roku, WZ 9/08, OSNKW 2008, nr 7, poz. 55.

czasu i możliwości przygotowania obrony. Sprowadza się to do zapewnienia oskarżonemu takiego czasu, który jest wystarczający do podjęcia działań wynikających z przyznanych mu praw procesowych oraz nakłada na ustawodawcę obowiązek adekwatnego wyznania terminów dokonywania działań oskarżonego³⁹². W związku z tym, w sprawie dotyczącej rzetelnej informacji procesowej oraz odpowiedniego czasu na przygotowanie się do obrony, SN ocenił, że powiadomienie oskarżonego o terminie rozprawy odwoławczej na niewiele ponad godzinę od jej faktycznego rozpoczęcia skutecznie uniemożliwia właściwe skorzystanie z prawa do obrony. Wynika to, z tego, że „reguły rzetelnego procesu, w tym prawa do obrony określone w art. 6 ust. 1 i 3 lit. c Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz w art. 45 ust. 1 i art. 42 ust. 2 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, jak i treść art. 451 k.p.k., nakładają na sąd odwoławczy obowiązek sprowadzania na rozprawę apelacyjną oskarżonego pozbawionego wolności tylko w wypadku, gdy złoży on wniosek o doprowadzenie go na rozprawę. O prawie do złożenia takiego wniosku należy pouczyć oskarżonego (por. uchwała 7 sędziów SN z dnia 18 października 2001 r., OSNKW 2001, nr 11-12, poz. 88). W niniejszej sprawie oskarżony został wprawdzie pouczony o treści art. 451 k.p.k. jednakże powyższe przytoczone fakty wskazują, iż nie miał on czasu na sformułowanie jakichkolwiek wniosków mających na celu jego obronę przed sądem odwoławczym, co także świadczy o rażącym naruszeniu prawa tego oskarżonego do obrony. Gdyby bowiem stworzono oskarżonemu realną możliwość złożenia oświadczenia, o którym mowa w art. 451 k.p.k., wówczas otworzyłaby się przed nim możliwość, bądź osobistego uczestnictwa w rozprawie odwoławczej, lub skorzystania z pomocy wyznaczonego przez Sąd obrońcy, gdyby wniosek oskarżonego o doprowadzenie nie został uwzględniony przez Sąd”³⁹³.

Z zasadą prawa do obrony w aspekcie materialnym wiąże się prawo do obrony osobistej, które obejmuje obecność oskarżonego przy czynnościach procesowych z nim związanych, a także prawo do działania we własnym imieniu³⁹⁴. Zdaniem SN „warunkiem realizacji obrony w znaczeniu materialnym jest przysługujące oskarżonemu prawo

³⁹² Wiliński P., *Zasada...*, s. 284-285.

³⁹³ Wyrok SN z dnia 21 października 2009 roku, V KK 221/09, OSP 2011, nr 4, poz. 47.

³⁹⁴ Wiliński P., *Zasada...*, s. 291-292.

do udziału w rozprawach i posiedzeniach przed sądem. W przepisie art. 117 § 2 k.p.k., mającym charakter gwarancyjny dla stron uprawnionych do wzięcia udziału w czynności procesowej, określono sytuacje, w których czynności nie przeprowadza się. Dzieje się tak, m.in., gdy osoba uprawniona została zawiadomiona o miejscu i czasie czynności, nie stawiała się, ale usprawiedliwiła należycie swoje niestawiennictwo i wniosła o nieprzeprowadzenie czynności bez jej obecności.”³⁹⁵. Natomiast udział oskarżonego w czynnościach procesowych w toku rozprawy odwoławczej Sąd Najwyższy oceniał w wyroku SN, V KKN 373/98, w którym sąd ten wskazał, że „w toku rozprawy odwoławczej sąd dokonuje czynności procesowych, w których strony mają prawo wziąć udział, a realizując swoje uprawnienia mogą składać wyjaśnienia, oświadczenia i wnioski ustnie lub na piśmie ([...] art. 453 § 2 k.p.k. z 1997 r.). Korzystanie z tych uprawnień przez oskarżonego jest zarazem wykonywaniem gwarantowanego mu konstytucyjnie prawa do obrony we wszystkich stadiach postępowania (art. 42 ust. 2 Konstytucji RP i art. 6 k.p.k.)”³⁹⁶. Następnie SN w wyroku III KK 35/05³⁹⁷ stwierdził, że pewne kierując się dyrektywą z przepisu art. 8 ust. 2 Konstytucji, że naruszenie konstytucyjnego prawa do obrony stanowiło podstawę do uchylecia wyroku sądu II instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania, bowiem „odstąpienie od przeprowadzenia czynności procesowej w postaci wysłuchania dodatkowych wyjaśnień oskarżonego na rozprawie apelacyjnej narusza konstytucyjne prawo do obrony, co z racji znaczenia tego uprawnienia w procesie karnym niewątpliwie może mieć wpływ na treść rozstrzygnięcia”³⁹⁸. Zatem z orzecznictwa Sądu Najwyższego wynika, że doprowadzenie oskarżonego na rozprawę odwoławczą i wydanie pozytywnej decyzji w tym przedmiocie powinno być regułą³⁹⁹, a odmowa jest uzasadniona jedynie w przypadku, gdy apelacja podnosi zagadnienia stricte prawne⁴⁰⁰. Gdy jednak przedmiotem apelacji są kwestie natury faktycznej dla których może mieć znaczenie bezpośredni kontakt z oskarżonym sprowadzenie go na rozprawę

³⁹⁵ Wyrok SN z dnia 4 lutego 2003 roku, IV KK 379/02, LEX nr 75448.

³⁹⁶ Wyrok SN z dnia 1 grudnia 2000 roku, V KKN 373/08, Prok.i Pr.-wkł. 2001, nr 5, poz. 9.

³⁹⁷ Wyrok SN z dnia 15 listopada 2005 roku, III KK 35/05, Prok.i Pr.-wkł. 2006, nr 3, poz. 10.

³⁹⁸ Wyrok SN z dnia 15 listopada 2005 roku, III KK 35/05, Prok.i Pr.-wkł. 2006, nr 3, poz. 10.

³⁹⁹ Wyrok SN z dnia 2 marca 2006 r., II KK 466/04, niepubl., wyrok SN z dnia 2 października 2006 roku, V KK 236/06, LEX nr 198107.

⁴⁰⁰ Wyrok SN z dnia 17 września 2008 roku, II KK 125/08, Prok.i Pr.-wkł. 2009, nr 1, poz. 21, wyrok SN z dnia 4 października 2000 r., III KKN 164/00, OSNKW 2001, z. 1-2, poz. 10.

odwoławczą staje się niezbędne⁴⁰¹. Jednakże takie stanowisko Sądu Najwyższego, w myśl którego dopiero ujawnienie na rozprawie odwoławczej okoliczności innych niż kwestie prawne, których badanie jest niezbędne do prawidłowego wydania orzeczenia powoduje niezbędność oskarżonego na sali rozpraw, może budzić wątpliwości w zakresie zgodności z konstytucyjnymi i konwencyjnymi zasadami rzetelnego procesu oraz równości wobec prawa, co może stanowić ograniczenie uprawnień oskarżonego do obrony w aspekcie materialnym⁴⁰². Sąd Najwyższy wypowiedając się o omawianej zasadzie konstytucyjnej (art. 42 ust. 2 Konstytucji RP), w jednym z orzeczeń oddał jej istotę w sposób syntetyczny: „prawo oskarżonych do obrony materialnej rozumiane jest jako prawo do przeciwstawienia się tezie aktu oskarżenia poprzez składanie wyjaśnień i realizację uprawnienia do składania wniosków, w tym także dowodowych w toku całego procesu, we wszystkich jego fazach⁴⁰³”.

2.2.2. Aspekt formalny prawa do obrony

Obrona formalna to korzystanie z pomocy obrońcy⁴⁰⁴ przez podejrzanego lub oskarżonego, które może przybrać formę obligatoryjną bądź fakultatywną⁴⁰⁵. Ujęcie to przesądza o tym, że prawa do korzystania z pomocy obrońcy nie zagwarantowano osobie, co do której nie wydano postanowienia o przedstawieniu zarzutów, ani nie przesłuchano jej w charakterze podejrzanego bez wydania takiego postanowienia⁴⁰⁶. Istota omawianego w tym miejscu aspektu sprowadza się do zapewnienia oskarżonemu

⁴⁰¹ Wyrok SN z dnia 27 lutego 2001 r., III KKN 383/99, LEX nr 51992; wyrok SN z dnia 25 maja 2001 r., IV KKN 591/00, LEX nr 51404; uchwała SN z dnia 18 października 2001 r., I KZP 25/01, OSNKW 2001, z. 11-12, poz. 88; wyrok SN z dnia 6 listopada 2002 r., II KKN 871/01, LEX nr 74397; wyrok SN z dnia 6 stycznia 2004 r., V KK 323/03, LEX nr 147314; wyrok SN z dnia 28 października 2004 r., III KK 50/04, LEX nr 146316.

⁴⁰² Por. Żak M., *Prawo do obrony przed sądem drugiej instancji w procesie karnym. Wybrane zagadnienia* [w:] *Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy*, pod red. B. Stańdo-Kaweckiej oraz K. Krajewskiego, Warszawa 2011, s. 280.

⁴⁰³ Wyrok SN z dnia 22 maja 2014 r., sygn. III KK 117/14; <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczenia3/iii%20kk%20117-14.pdf>.

⁴⁰⁴ Wyrok SN z dnia 4 lutego 2003 roku, IV KK 379/02, LEX nr 75448.

⁴⁰⁵ Waltoś S., *Naczelne zasady procesu karnego*, Warszawa 1999, s. 125.

⁴⁰⁶ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK...*, s. 81.

kompetentnej i niezbędnej pomocy w skutecznym realizowaniu przysługujących mu praw tam, gdzie wiedza i umiejętności jedynie oskarżonego, nie wystarczają⁴⁰⁷.

Korzystanie z obrońcy jest prawem oskarżonego, natomiast wedle EKPC obrońca powinien być ustanowiony niezamownemu, jeżeli przemawia za tym dobro wymiaru sprawiedliwości⁴⁰⁸. Ani EKPC, ani Konstytucja RP nie nakładają na organy procesowe obowiązku ustanowienia każdemu oskarżonemu, który nie ma obrońcy z wyboru - obrońcy z urzędu, uznając jedynie prawo oskarżonego także do tzw. obrony formalnej, a nie obowiązek takiej obrony⁴⁰⁹.

Obrona obligatoryjna to sytuacja, w której przepisy k.p.k. nakazują oskarżonemu posiadanie obrońcy z wyboru bądź z urzędu⁴¹⁰. Przypadki obrony obligatoryjnej zostały unormowane w przepisach art. 79, 80 i 671 k.p.k.⁴¹¹. Niewątpliwym rozszerzeniem zakresu prawa do obrony obligatoryjnej i udziału obrońcy w procesie karnym było wprowadzenie przepisu art. 79 § 2 k.p.k., dającego podstawę do przyznania oskarżonemu obrońcy obligatoryjnego, gdy stwierdzone przez sąd okoliczności utrudniają mu obronę⁴¹². Zdaniem Sądu Najwyższego takie okoliczności "należy wiązać przede wszystkim z właściwościami osobistymi oskarżonego, które co prawda nie uniemożliwiają, ale w znaczący sposób utrudniają realizację prawa do obrony materialnej bezpośrednio przez samego oskarżonego. Fakt, że sprawa jest skomplikowana pod względem faktycznym lub nawet pod względem prawnym, sam przez się nie może zadecydować o przyjęciu przez organ procesowy istnienia przesłanki obrony obligatoryjnej, określonej w art. 79 § 2 k.p.k."⁴¹³. Jeżeli oskarżony nie miał obrońcy w przypadkach określonych w art. 79 § 1 i 2 k.p.k. oraz art. 80 k.p.k., okoliczność ta stanowić będzie bezwzględną przyczynę odwoławczą i skutkuje uchyleniem wydanego wyroku. Podobne skutki wy-

⁴⁰⁷ Wiliński P., *Zasada...*, s. 296.

⁴⁰⁸ Grzegorzczak T., *Obronca z urzędu w polskim procesie karnym (wybrane zagadnienia)* [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa profesora Janusza Tylmana*, pod red. T. Grzegorzczaka, Warszawa 2011, s. 298.

⁴⁰⁹ Wyrok SN z dnia 9 stycznia 2008 roku, II KK 187/07, Prok. i Pr. – wkł. 2008, nr 5, poz. 6.

⁴¹⁰ Wiliński P., *Zasada...*, s. 300. Szeroko omówione przypadki obrony obligatoryjnej – Zgryzek K. *Obrona obligatoryjna – czy rzeczywiście konieczna? Uwagi na marginesie art. 79 k.p.k.* [w:] *Węzłowe problemy...*, s. 636-644.

⁴¹¹ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 162.

⁴¹² Zgryzek K. *Obrona obligatoryjna – czy rzeczywiście konieczna? Uwagi na marginesie art. 79 k.p.k.* [w:] *Węzłowe problemy...*, s. 633.

⁴¹³ Postanowienie SN z dnia 17 lutego 2004 roku, II KK 277/02, OSNKW 2004, nr 4, poz. 43.

woła nieobecność obrońcy, podczas czynności, w których udział jego jest obowiązkowy⁴¹⁴. Co więcej, zdaniem SN „brak dowodu wskazującego, iż obrońca oskarżonego został powiadomiony o terminie rozprawy odwoławczej w sytuacji, gdy nie stawiał się na niej, stwarza potrzebę jej odroczenia, bowiem zgodnie z art. 117 § 2 k.p.k. czynności procesowej w takiej sytuacji nie przeprowadza się”⁴¹⁵.

Natomiast obrona fakultatywna zachodzi wówczas, gdy powołanie obrońcy zależy tylko od woli samego oskarżonego, osób za niego działających lub organu procesowego, a więc kiedy ustawa nie nakazuje, aby oskarżony miał obrońcę⁴¹⁶.

Jeśli prawo do posiadania obrońcy z wyboru nie może być przez oskarżonego realizowane bowiem nie jest on w stanie ponieść jej kosztów, to mamy do czynienia z prawem do posiadania obrońcy z urzędu⁴¹⁷. Obrona z urzędu pojawia się w k.p.k. w trzech przypadkach:

- w razie wykazania tzw. niezamożności,
- przy tzw. obronie obowiązkowej, gdy oskarżony nie ma obrońcy z wyboru, bez względu na fakt, czy obrona jest mu niezbędna - *ex lege*, czy też na mocy decyzji sądu,
- z uwagi na niezbędny – *ex lege*, bądź w ocenie sądu, udział obrońcy w określonej czynności procesu⁴¹⁸.

Zdaniem C. Kuleszy obrońca powinien współpracować z organami procesowymi jedynie przy ustalaniu tych okoliczności faktycznych, które są korzystne dla oskarżonego. Zgodnie z publicznym charakterem pełnionej funkcji, do jego zadań należy dbanie o to, by organy wymiaru sprawiedliwości nie pomijały okoliczności świadczących na korzyść oskarżonego, i aby respektowanie jego praw osiągnięty został

⁴¹⁴ Wiliński P., *Zasada...*, s. 325.

⁴¹⁵ Wyrok z dnia 2 marca 2009 roku, IV KK 337/08, LEX nr 495313, wyrok SN z dnia 24 czerwca 2005 roku, III KK 102/05, LEX nr 152483, wyrok SN z dnia 15 lutego 2007 roku, V KK 27/07, LEX nr 467560.

⁴¹⁶ Waltoś S., *Naczelne zasady procesu karnego*, Warszawa 1999, s. 126.

⁴¹⁷ Wiliński P., *Zasada...*, s. 306.

⁴¹⁸ Grzegorzczak T., *Obrona z urzędu w nowym kodeksie postępowania karnego* [w:] *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci profesora Stanisława Waltośa*, pod red. J. Czapskiej [et al.], Warszawa 2000, s. 313.

stan sprawiedliwości i uczciwości proceduralnej⁴¹⁹. Niewątpliwie, aby działalność obrońcy mogła przynosić oskarżonemu korzyść musi być on do obrony należycie przygotowany oraz wyposażony w taki zakres uprawnień, który zapewni mu realny wpływ na kształtowanie procesowej sytuacji oskarżonego⁴²⁰.

Trzeba w tym miejscu wspomnieć o regule zgodnie z którą wszelkie czynności obrońcy, w tym te niekorzystne w ich ostatecznym efekcie, są zaliczane na rachunek oskarżonego⁴²¹. Prezentowane przez doktrynę domniemanie jednak nie jest bezwzględnie obowiązujące, co potwierdza Sąd Najwyższy w wyroku II KK 123/03⁴²², gdyż „ewentualny brak dyscypliny ze strony obrońcy, czy też nienależyte wywiązywanie się z ciążących na nim obowiązków procesowych nie mogą przecież obciążać oskarżonego, pozbawiając go prawa do obrony”⁴²³.

Co więcej, obrońca w wykonywaniu swoich obowiązków jest samodzielny, nie można więc narzucić mu sposobu, ani kierunku obrony, bowiem może on podejmować działania sprzeczne z wolą oskarżonego⁴²⁴. Podziela tę tezę Sąd Najwyższy, który jako potwierdzenie swojej argumentacji przytoczył następujące stanowisko wskazujące na niewątpliwą konstytucyjność przepisu art. 84 § 3 k.p.k. „skoro ustanowiony z urzędu adwokat, po przeanalizowaniu akt czterech spraw, o wznowienie których wnosił skazany, nie znalazł przewidzianych prawem podstaw do sporządzenia wniosku o wznowienie postępowania, to nie jest to wystarczający powód do posądzania go przez skazanego o brak rzetelności czy odpowiedniej wiedzy prawniczej (...) nie jest natomiast przewidziane prawem ustanawianie coraz to nowych obrońców z urzędu tylko z tego względu, że korzystający z ich wiedzy nie jest usatysfakcjonowany wynikami pracy obrońcy ustanowionego na koszt Skarbu Państwa. Prawa takiego nie przewidują także przepisy Konstytucji (art. 42 ust. 2) i Europejskiej konwencji o ochronie praw człowieka (art. 6

⁴¹⁹ Kulesza C., *Prawo do obrony formalnej a zasady prawdy obiektywnej* [w:] *Zasada prawdy materialnej*, pod red. Z. Sobolewskiego i G. Artymiak, Kraków 2006, s. 64.

⁴²⁰ Wiliński P., *Zasada...*, s. 310.

⁴²¹ Waltoś S., *Naczelné zasady procesu karnego*, Warszawa 1999, s. 128.

⁴²² Wyrok SN z dnia 16 grudnia 2003 roku, II KK 123/03, LEX nr 83770.

⁴²³ Wyrok SN z dnia 16 grudnia 2003 roku, II KK 123/03, LEX nr 83770.

⁴²⁴ Wiliński P., *Zasada...*, s. 313.

ust. 3 lit. c), jako że przepisy te mówią o (jednym) obrońcy z urzędu, nie zaś o (dwóch albo więcej) obrońcach z urzędu”⁴²⁵.

Rozdział V. Konstytucyjne gwarancje związane z zatrzymaniem i tymczasowym aresztowaniem w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego

1. Aksjologiczne podstawy ograniczania wolności człowieka

Proces karny niewątpliwie wiąże się z ograniczeniem sfery wolności i bezpieczeństwa osobistego przede wszystkim osób występujących w charakterze podejrzanego i oskarżonego⁴²⁶. Wolność stanowi wartość przyrodzoną i niezbywalną, możliwą do realizowania bez jakiegokolwiek podmiotu przyzwalającego na jej realizację, a w szczególności niezależnie od państwa i prawa, nawet w sytuacji gdy nie *przyznają* one jednostce wolności tylko jedynie podejmują działania reglamentacyjne dla jak najszerzego zagwarantowania korzystania z wolności⁴²⁷. W świetle tak rozumianej wartości - jednostka, która nie naruszyła prawa powinna mieć pewność, że organy państwowe nie pozbawią jej wolności bez wyraźnej przyczyny. Nie jest to jednak zakaz bezwzględny, bowiem państwa dbające o zapewnienie prawa i wolności innych obywateli muszą podejmować niekiedy ryzyko zatrzymania osób niewinnych, a podejrzanych o popełnienie przestępstwa⁴²⁸. Jak powiada D. Dudek wolność jest atrybutem egzystencji człowieka, którego istnienie jest faktem pozaprawnym, a dopiero konkretne zachowania, w tym przejawy realizacji wolności, mogą być uznane za prawnie relewantne. Obecnie, w państwach demokracji liberalnej coraz mniej jest obszarów aktywności ludzkiej, które byłyby prawnie obojętne⁴²⁹. Co więcej, we

⁴²⁵ Postanowienie SN z dnia 22 lipca 2004 roku, II KZ 19/04, LEX nr 137715, podobnie zob. postanowienie SN z dnia 30 sierpnia 2007 roku, II KZ 21/07, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 1898: *w przypadku, kiedy obrońca wyznaczony z urzędu nie stwierdza podstaw do wznowienia postępowania i w odpowiedniej formie o tym zawiadamia, skazanemu nie przysługuje prawo do wyznaczenia kolejnego obrońcy z urzędu.*

⁴²⁶ Świda Z., *Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego a stosowanie zatrzymania i tymczasowego aresztowania w procesie karnym* [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, pod red. B. Banaszaka i A. Preisnera, Warszawa 2002, s. 746.

⁴²⁷ Dudek D., *Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie*, Lublin 1999, s. 128.

⁴²⁸ Michałowska G., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Warszawa 2000, s. 49.

⁴²⁹ Dudek D., *Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie*, Lublin 1999, s. 101.

współczesnym dyskursie o prawach człowieka da się słyszeć głosy, że to właśnie wolność jednostki, a nie godność czy równość stanowi istotę człowieczeństwa⁴³⁰.

Na gruncie powyższego należy wskazać, że pożądanym stanem jest sytuacja, gdy regulacje procedury karnej są kompromisem między potrzebą zapewnienia efektywności ścigania karnego i potrzebą ochrony praw obywateli, w tym tych – podejrzanych o popełnienie przestępstwa, przed samowolą organów ścigania⁴³¹. Tak rozumiany kompromis jest trudny do osiągnięcia, bowiem zazwyczaj dochodzi do kolizji interesów organu procesowego, z oczywistych powodów zainteresowanego możliwie szerokim wykorzystaniem środków zapobiegawczych, a oskarżonego (lub podejrzanego), z równie oczywistych powodów dążącego do uniknięcia konsekwencji związanych z ewentualną aplikacją środków zapobiegawczych o charakterze niewolnościowym wobec jego osoby⁴³². W procesie karnym opartym o zasady humanizmu i demokratyzmu zakreślona zostaje dla ustawodawcy nieprzekraczalna granica surowości wprowadzanych do porządku prawnego środków przymusu, zaś dla organów procesowych wspomniane zasady stanowią wytyczną umiarkowanego wykorzystywania środków zapobiegawczych⁴³³.

Na gruncie prawa traktatów międzynarodowych art. 5 EKPC proklamuje wolność od zatrzymania i aresztowania oraz bezpieczeństwo przed arbitralną ingerencją w wolność osobistą⁴³⁴. Zamknięty katalog powodów dla których przedmiotowa wolność może być ograniczana znajduje się w przepisie art. 5 ust. 1 punkty a) do f) EKPC, zgodnie z którymi pozbawienie wolności jest uprawnione i usprawiedliwione, ale musi być w danych okolicznościach niezbędne⁴³⁵. Jak istotna jest ta *precyzyjna klauzula limitacyjna*, można się przekonać po analizie polskich przepisów konstytucyjnych, gdzie brak konkretnej klauzuli dotyczącej wolności i nietykalności osobistej, a przepis

⁴³⁰ Sadurski W., *Prawa człowieka a wolność*, wykład zorganizowany przez Poznańskie Centrum Praw Człowieka INP PAN, wygłoszony na Wydziale Prawa i Administracji UAM w dniu 8 marca 2012 roku.

⁴³¹ Gardocka T., *Procesowe pozbawienie wolności a Konstytucja RP* [w:] *Węzłowe problemy...*, s. 435-436.

⁴³² Stachowiak S., *Uwagi o środkach zapobiegawczych* [w:] *Funkcje procesu karnego...*, s. 48.

⁴³³ Por. Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 572.

⁴³⁴ Ostrowska D., *Wybrane prawa człowieka. Omówienie* [w:] *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, pod red. J. Hołdy, Z. Hołdy, D. Ostrowskiej i J.A. Rybczyńskiej, Warszawa 2011, s. 103.

⁴³⁵ Ostrowska D., *Wybrane prawa człowieka. Omówienie* [w:] *Prawa człowieka...*, s. 106-107.

art. 31 ust. 3 Konstytucji może się wydawać niewystarczający w przypadku, gdy chodzi, jak już wspomniano, o *istotę człowieczeństwa*⁴³⁶. W związku z tym, na podstawie art. 9 i art. 91 ust. 1 i 2 Konstytucji, ustawodawstwo krajowe, kształtując granice dopuszczalnych ingerencji w wolność osobistą, musi zmieścić się w ramach przesłanek wskazanych w punktach a) - f) przepisu art. 5 ust. 1 art. 5 EKPC. Stosowanie środków przymusu opiera się na podstawach określonych w normach prawa krajowego, o czym jeszcze będzie mowa, a normy prawnomiędzynarodowe wskazują jedynie ogólnie, że zatrzymanie i tymczasowe aresztowanie stosowane jest gdy istnieje uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa lub jest to konieczne w celu uniknięcia popełnienia przestępstwa, lub zapobieżenia ucieczki sprawcy czynu zabronionego⁴³⁷.

Zgodnie z art. 41 ust. 1 Konstytucji - niezależnie od formy pozbawienia i ograniczenia wolności oraz zakresu podmiotowego tegoż – wszystkie zasadnicze elementy ograniczenia bądź pozbawienia wolności muszą być w sposób wyczerpujący określone w ustawie⁴³⁸. Natomiast ustępy 2 i 3 przepisu art. 41 Konstytucji wprowadzają konstytucyjne gwarancje ochrony wolności osobistej przed jej arbitralnym ograniczaniem - dotyczące sądowej kontroli legalności pozbawienia wolności oraz ogólnych zasad zatrzymania⁴³⁹. W literaturze wskazuje się, że przepis art. 41 Konstytucji jest spójny z europejskim standardem przedstawionym w EKPC⁴⁴⁰. Na koniec tych wstępnych rozważań należy wskazać, że podstawą dla ograniczania wolności jednostki w procesie karnym, jest jeden z celów, jakie to postępowanie ma spełniać zgodnie z przepisem art. 2 § 1 pkt 3 k.p.k. - tj. dbanie o uwzględnienie prawnie

⁴³⁶ Por. Hofmański P., Zabłocki S., *Pozbawienie wolności w toku procesu karnego. Wybrane aspekty konstytucyjne i prawnomiędzynarodowe* [w:] *Rzetelny proces karny...*, s. 514-515.

⁴³⁷ Świda Z., *Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego a stosowanie zatrzymania i tymczasowego aresztowania w procesie karnym* [w:] *Prawa i wolności...*, s. 749.

⁴³⁸ Wiliński P., *Proces karny...*, s. 194.

⁴³⁹ Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji...*, s. 60.

⁴⁴⁰ Ostrowska D., *Wybrane prawa człowieka. Omówienie* [w:] *Prawa człowieka...*, s. 109 oraz Kruszyński P., *Podstawowe zasady procesu karnego w nowej Konstytucji i ich realizacja w Kodeksie postępowania karnego z 6 czerwca 1997 roku* [w:] *Nowe prawo karne procesowe...*, s. 79.

chronionych interesów pokrzywdzonego, co w przypadku zaniechania zastosowania środków przymusu wobec podejrzanego, może być utrudnione⁴⁴¹.

2. Zatrzymanie

Możliwość legalnego zatrzymania osoby w polskim porządku prawnym przewiduje wiele aktów prawnych o charakterze ustawowym, jednakże bez względu na podstawę, kwestia dopuszczalnych terminów krótkotrwałego pozbawiania wolności została przewidziana w art. 41 ust. 3 Konstytucji, który stanowi, że zatrzymany musi być w ciągu 48 godzin przekazany do dyspozycji sądu, który jako jedyny właściwy organ decyduje o ewentualnym tymczasowym aresztowaniu w ciągu kolejnej doby⁴⁴². Jak wskazuje P. Kruszyński owe dalsze 24 godziny dla sądu na podjęcie decyzji o losie osoby zatrzymanej konieczne są dla umożliwienia sądowi zapoznania się z materiałami sprawy, jednakże można się zastanowić „czy nie lepiej byłoby, gdyby sąd wydawał stosowną decyzję na podstawie argumentacji przedstawionej przez prokuratora i obrońcę”⁴⁴³, co znacznie skróciłoby całą procedurę.

Na gruncie procesu karnego najistotniejsze są dwa funkcjonalnie powiązane środki przymusu – ujęcie *in flagranti* z przepisu art. 243 k.p.k. oraz zatrzymanie *sensu stricto* z przepisu art. 244 i n. k.p.k.⁴⁴⁴. W opinii doktryny⁴⁴⁵, na gruncie sprawy o charakterze cywilnoprawnym, trafnie Sąd Najwyższy przyjął, że „jeżeli osobę, w stosunku do której wydano postanowienie o tymczasowym aresztowaniu, ujęto, a jedynie nie doprowadzono jej do aresztu śledczego tylko dlatego, że w związku z ranami postrzałowymi, jakie odniosła w trakcie pościgu, konieczne stało się pilne umieszczenie jej w szpitalu, w którym pozostawała pod dozorem funkcjonariuszy

⁴⁴¹ Kiełtyka A., *Środki zapobiegawcze w polskim procesie karnym a ochrona praw człowieka* [w:] *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, pod red. E. Dyni, C.P. Kłaka, Rzeszów 2005, s. 233-234.

⁴⁴² Karaźniewicz J., Kotowska M., *Terminy stosowania środków przymusu procesowego w kontekście ochrony praw i wolności człowieka, na przykładzie zatrzymania osoby* [w:] *Wybrane problemy procesu karnego i kryminalistyki*, pod red. J. Kasprzaka i B. Młodziejowskiego, Olsztyn 2010, s. 111.

⁴⁴³ Kruszyński P., *Podstawowe zasady procesu karnego w nowej Konstytucji i ich realizacja w Kodeksie postępowania karnego z 6 czerwca 1997 roku* [w:] *Nowe prawo karne procesowe...*, s. 82.

⁴⁴⁴ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. I, Warszawa 2011, s. 1326.

⁴⁴⁵ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK.*, s. 1334.

policji, to zachodzą podstawy, by osobie tej przyznać status osoby pozbawionej wolności”⁴⁴⁶.

Subsydiarne w stosunku do zatrzymania właściwego – tzw. ujęcie obywatelskie - polega na schwyтaniu i doprowadzeniu do Policji sprawcy przestępstwa, w przypadku gdy następuje na gorącym uczynku lub w pościgu podjętym bezpośrednio po popełnieniu przestępstwa⁴⁴⁷. Dopuszczalność zatrzymania przez jakąkolwiek osobę fizyczną, niebędącą przedstawicielem władzy stwarza jednocześnie wymóg zagwarantowania, by zachowanie takie tylko w minimalnym - niezbędnym stopniu ograniczało wolność osobistą⁴⁴⁸. Ujęcie określone w przepisie art. 243 k.p.k. ma być chwilowe, tzn. do momentu przybycia Policji, jednakże jednoznaczne wyartykułowanie terminu maksymalnego czasu trwania ujęcia obywatelskiego nie jest możliwe⁴⁴⁹.

Celem zatrzymania *sensu stricto*, jest zastosowanie właściwego środka zapobiegawczego lub przymusowe doprowadzenie osoby podejrzanej lub oskarżonego do organu procesowego⁴⁵⁰. Materialna przesłanka zatrzymania osoby w trybie art. 244 k.p.k. to uzasadnione podejrzenie, że dana osoba popełniła przestępstwo, natomiast przesłankami formalnymi są: obawa ucieczki, albo ukrycia się albo zatarcia śladów albo niemożności ustalenia tożsamości, albo istnieją przesłanki do przeprowadzenia przeciwko tej osobie postępowania w trybie przyspieszonym⁴⁵¹.

W kontekście wskazanych wyżej wymagań rangi konstytucyjnej i konwencyjnej zatrzymanie z art. 244 k.p.k. wiąże się z obowiązkiem udzielenia informacji o przyczynach i podstawach zatrzymania oraz uprawnieniach przysługujących zatrzymanemu, a także z udostępnieniem mu możliwości nawiązania kontaktu z

⁴⁴⁶ Wyrok SN z dnia 19 kwietnia 2006 roku, V CSK 193/05, LEX nr 198537.

⁴⁴⁷ Stefański R.A. [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom II*, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2004, s. 12.

⁴⁴⁸ Karaźniewicz J., Kotowska M., *Terminy stosowania środków przymusu procesowego w kontekście ochrony praw i wolności człowieka, na przykładzie zatrzymania osoby* [w:] *Wybrane problemy procesu karnego i kryminalistyki*, pod red. J. Kasprzaka i B. Młodziejowskiego, Olsztyn 2010, s. 124.

⁴⁴⁹ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK...*, s. 1328 oraz Karaźniewicz J., Kotowska M., *Terminy stosowania środków przymusu procesowego w kontekście ochrony praw i wolności człowieka, na przykładzie zatrzymania osoby* [w:] *Wybrane problemy procesu karnego i kryminalistyki*, pod red. J. Kasprzaka i B. Młodziejowskiego, Olsztyn 2010, s. 125.

⁴⁵⁰ Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. I, Warszawa 2011, s. 1333.

⁴⁵¹ Stefański R.A. [w:] *Kodeks...*, s. 20 i 22.

adwokatem⁴⁵². Zdaniem SN „niezwłoczne umożliwienie kontaktu z adwokatem [obecnie również radcą prawnym- przyp. aut], o którym stanowi art. 245 § 1 k.p.k., nie oznacza jednak, że kontakt ten ma nastąpić "natychmiast", ponieważ termin ten musi być interpretowany z uwzględnieniem realiów konkretnej sprawy, a przede wszystkim możliwości technicznych i uwarunkowań wynikających z obowiązujących regulacji prawnych, w tym wiążących się z ustanowieniem obrońcy z urzędu”⁴⁵³. Co więcej, można wskazać, na podstawie wyroku SN V KK 194/03⁴⁵⁴, że „ustawa procesowa w rozdziale 27 nadaje zatrzymanemu szereg uprawnień mieszczących się w pojęciu prawa do obrony, wręcz typowych dla jego istoty, a realizowanych w sytuacji uzasadnionego przypuszczenia, wysuwanego przez organ dokonujący zatrzymania, że popełnił on przestępstwo. Tak więc nie formalne przedstawienie zarzutu popełnienia przestępstwa, lecz już pierwsza czynność organów procesowych skierowana na ściganie określonej osoby, czyni ją podmiotem prawa do obrony”. Zatem uprawnienie nadane osobie zatrzymanej, jak np. prawo do kontaktu z adwokatem, w istocie gwarantują realizację konstytucyjnej zasady prawa do obrony jednostki, która nie musi mieć wszak procesowych uprawnień strony⁴⁵⁵.

Istotnym jest także wynikające z przepisu art. 41 ust. 2 zd. II Konstytucji prawo zatrzymanego do niezwłocznego powiadomienia o pozbawieniu wolności rodziny lub osoby przez niego wskazanej, co stanowi krąg szerszy niż ten wyrażony w przepisie art. 245 § 2 k.p.k. w zw. z art. 261 § 1 i 3 k.p.k., gdzie brak obowiązku zawiadomienia rodziny, a jest tylko mowa o osobie najbliższej, pracodawcy i szkole zatrzymanego⁴⁵⁶.

Mimo, że oczywistym jest, iż kompetencje do podejmowania decyzji o zatrzymaniu osoby nie mogą być powierzane jedynie właściwym, bezstronnym, niezawisłym i niezależnym sądom⁴⁵⁷, to zasadność, legalność oraz prawidłowość

⁴⁵² Hofmański P., Zabłocki S., *Pozbawienie wolności w toku procesu karnego. Wybrane aspekty konstytucyjne i prawnomiędzynarodowe* [w:] *Rzetelny proces karny...*, s. 540.

⁴⁵³ Postanowienie SN z dnia 13 października 2011 roku, III KK 64/11, OSNKW 2012, nr 1, poz. 9.

⁴⁵⁴ Wyrok z dnia 9 lutego 2004 roku, V KK 194/03, OSNKW 2004, nr 4, poz. 42.

⁴⁵⁵ Por. Majcher S., Stachurski D., *Sądowa kontrola zatrzymania w świetle Konstytucji RP*, PiP 2006, nr 4, s. 50.

⁴⁵⁶ Skorupka J., *W kwestii konstytucyjnych uprawnień zatrzymanego* [w:] *Węzłowe problemy...*, s. 448-449.

⁴⁵⁷ Hofmański P., Zabłocki S., *Pozbawienie wolności w toku procesu karnego. Wybrane aspekty konstytucyjne i prawnomiędzynarodowe* [w:] *Rzetelny proces karny...*, s. 537.

zatrzymania bada sąd⁴⁵⁸, bez względu na to, czy osoba zatrzymana, jest nadal faktycznie pozbawiona wolności⁴⁵⁹. Odwołanie od decyzji o zatrzymaniu, niekoniecznie w formie pisemnej, może wnieść także pełnomocnik lub przedstawiciel ustawowy zatrzymanego⁴⁶⁰. W przypadku, gdy sąd rejonowy właściwy dla miejsca zatrzymania lub prowadzenia postępowania nie widzi przesłanek do zastosowanie tego środka przymusu, oprócz natychmiastowego zwolnienia zatrzymanego, sąd zarządza zawiadomienie organu przełożonego nad tym, który dokonał zatrzymania⁴⁶¹.

Należy podzielić pogląd SN, że podstawy i zakres sądowej kontroli zatrzymania są szersze w k.p.k. niż w Konstytucji⁴⁶², a osoba niewątpliwie niesłusznie zatrzymana może dochodzić od Skarbu Państwa odszkodowania i zadośćuczynienia na podstawie przepisów rozdziału 58 k.p.k.⁴⁶³. Sąd Najwyższy, oceniając przepisy przywołanego rozdziału 58 k.p.k., na podstawie norm rangi konstytucyjnej, doszedł do wniosku, że „zgodnie z art. 41 ust. 5 Konstytucji RP prawo do odszkodowania ma każdy bezprawnie pozbawiony wolności, zatem niewątpliwa niesłuszność zatrzymania, o jakiej mowa w art. 552 § 4 k.p.k., powinna być analizowana w aspekcie bezprawności tego środka przymusu w rozumieniu ustawy zasadniczej, tym bardziej że także w art. 77 ust. 1 Konstytucji zakłada się prawo każdego do domagania się wynagrodzenia szkody, jeżeli wywołało ją "niezgodne z prawem" działanie władzy publicznej.(...) niewątpliwie niesłuszne w rozumieniu art. 552 § 4 k.p.k. będzie zatrzymanie, co do którego ustalono następnie, że nastąpiło przy braku przesłanek je dopuszczających lub trwało po ich ustaniu albo z naruszeniem ustawowego terminu zatrzymania, bądź gdy nastąpiło ono ponownie na podstawie tych samych faktów lub dowodów. W związku z tym sąd rozpatrujący kwestię o której mowa w przepisie art. 552 § 4 k.p.k. powinien mieć na uwadze, czy zastosowanie tego środka przymusu procesowego nastąpiło z obrazą

⁴⁵⁸ Stefański R.A. [w:] *Kodeks...*, s. 26.

⁴⁵⁹ Uchwała SN z dnia 4 lipca 1999 roku, WZP 1/91, OSNKW 1992, nr 1-2, poz. 10 oraz uchwała SN 7 sędziów z dnia 12 lutego 1992 roku, I KZP 43/91, OSNKW 1992, nr 5-6, poz. 32.

⁴⁶⁰ Skorupka J., *W kwestii konstytucyjnych uprawnień zatrzymanego* [w:] *Węzłowe problemy...*, s. 449.

⁴⁶¹ Tak też Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 578 i wskazana tam uchwała SN 7 sędziów z dnia 13 marca 1989 roku, V KZP 31/89, OSNKW 1990, nr 7-12, poz. 24.

⁴⁶² Postanowienie SN z dnia 25 października 1993 roku, WZ 207/93, OSNKW 1994, nr 3-4, poz. 21 i Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 578.

⁴⁶³ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 579.

przepisów rozdziału 27 Kodeksu postępowania karnego, a tym samym, czy spowodował on dolegliwość, jakiej osoba zatrzymana nie powinna była doznać”⁴⁶⁴.

Na podstawie tego, co już zostało powiedziane, jasne jest, że zgodnie z Konstytucją i k.p.k. zatrzymanie może trwać maksymalnie 72 godziny. Czas ten wydaje się wystarczający do przyjęcia tezy o braku nadmiernego ograniczania w ten sposób wolności osobistej, bowiem, zakres czynności które w ciągu 48 godzin muszą organy ścigania, jest bardzo obszerny⁴⁶⁵. Jakkolwiek alternatywą dla przekazania do dyspozycji sądu jest zwolnienie zatrzymanego przed upływem 48 godzin (uznawane za spójne ze standardem konstytucyjnym i konwencyjnym, bowiem istotą procedury kontroli sądowej jest gwarancja, aby nikt nie był więziony bez decyzji sądowej przez okres dłuższy niż jest to w okolicznościach sprawy absolutnie niezbędne)⁴⁶⁶, to nie należy jednak tracić z pola widzenia zasadniczej przesłanki do natychmiastowego zwolnienia zatrzymanego z przepisu art. 248 § 1 *in principio* k.p.k. – tj. ustania przyczyny zatrzymania. Nie ulega bowiem wątpliwości, że wypadki bezprawnego przetrzymywania zatrzymanych przez maksymalne ustawowe terminy zdarzają się dość często w praktyce⁴⁶⁷.

3. Tymczasowe aresztowanie

3.1. Postanowienia wstępne

Kodeks postępowania karnego zawiera jednakową definicję ogólnej (dowodowej) podstawy dla stosowania wszystkich środków zapobiegawczych w tym tymczasowego aresztowania, tj. duże prawdopodobieństwo, że oskarżony popełnił zarzucany mu czyn (art. 249 §1 k.p.k.), co nie jest anomalią na gruncie europejskiej kultury praw-

⁴⁶⁴ Uchwała SN z dnia 23 maja 2006 roku, I KZP 5/06, OSNKW 2006, nr 6, poz. 55.

⁴⁶⁵ Por. szerzej na ten temat Karaźniewicz J., Kotowska M., *Terminy stosowania środków przymusu procesowego w kontekście ochrony praw i wolności człowieka, na przykładzie zatrzymania osoby* [w:] *Wybrane problemy procesu karnego i kryminalistyki*, pod red. J. Kasprzaka i B. Młodziejowskiego, Olsztyn 2010, s. 112-117.

⁴⁶⁶ Hofmański P., Zabłocki S., *Pozbawienie wolności w toku procesu karnego. Wybrane aspekty konstytucyjne i prawnomiędzynarodowe* [w:] *Rzetelny proces karny...*, s. 538.

⁴⁶⁷ Por. Majcher S., Stachurski D., *Sądowa kontrola zatrzymania w świetle Konstytucji RP*, PiP 2006, nr 4, s. 47 oraz Kardas P. *Upływ określonego w art. 41 ust. 3 Konstytucji i w art. 248 § 2 k.p.k. 24-godzinnego terminu a możliwość wydania postanowienia o tymczasowym aresztowaniu*, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2008, z. 1, s. 116-117.

nej⁴⁶⁸. Zgodnie z zasadą minimalizmu i proporcjonalności środków zapobiegawczych, organy procesowe powinny wykorzystywać je w sposób adekwatny do ewentualnego zagrożenia dla standardu rzetelnego procesu karnego⁴⁶⁹, w związku z tym tymczasowe aresztowanie nie należy stosować, jeśli wystarczający jest inny środek zapobiegawczy o charakterze nieizolacyjnym⁴⁷⁰. Potwierdził to Sąd Najwyższy, w uchwale składu 7 sędziów, stwierdzając, że z „art. 257 § 1 k.p.k. można - na gruncie wykładni gramatycznej - wyinterpretować tylko dyrektywę nakazującą stosować w pierwszej kolejności łagodniejsze środki zapobiegawcze, a dopiero w ostateczności najsurowszy, izolacyjny środek zapobiegawczy, jakim jest tymczasowe aresztowanie”⁴⁷¹. Co więcej, w przedmiotowej uchwale, SN po dokonaniu *tzw. test proporcjonalności* doszedł do wniosku, że „nie sposób byłoby uznać za spełniającą konstytucyjny test proporcjonalności taką interpretację przepisów rozdziału 28 kodeksu postępowania karnego, która pozwalałaby na jednoczesne stosowanie w postępowaniu karnym tymczasowego aresztowania oraz poręczenia majątkowego. Albowiem przedstawiony pogląd wspierają argumenty natury konstytucyjnej, mające zasadnicze wręcz znaczenie dla prawidłowej analizy zagadnienia dopuszczalności łącznego stosowania w tej samej sprawie tymczasowego aresztowania i poręczenia majątkowego wobec tego samego oskarżonego i dla interpretacji art. 257 § 1 k.p.k.”⁴⁷².

Tymczasowe aresztowanie ma w procesie karnym kilka funkcji. Na wstępie należy zdecydowanie wykluczyć funkcję represyjną tego środka zapobiegawczego, który niewątpliwie nie jest *karą*⁴⁷³ oraz nie może jej zastępować⁴⁷⁴. Z kolei generalną funkcją

⁴⁶⁸ Kiełtyka A., *Środki zapobiegawcze w polskim procesie karnym a ochrona praw człowieka* [w:] *Europejskie standardy...*, s. 235.

⁴⁶⁹ Kiełtyka A., *Środki zapobiegawcze...*, s. 246.

⁴⁷⁰ Stachowiak S. *Uwagi o środkach zapobiegawczych* [w:] *Funkcje procesu karnego...*, s. 49.

⁴⁷¹ Uchwała SN 7 sędziów, z dnia 22 stycznia 2003 roku, I KZP 36/02, OSNKW 2003, nr 1-2, poz. 2.

⁴⁷² *Ibidem*.

⁴⁷³ Por. Wiliński P., *Konstytucyjna ochrona praw osoby tymczasowo aresztowanej* [w:] *Stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce. Analiza i rekomendacje. Raport*, Lublin-Warszawa-Poznań 2008, s. 9.

⁴⁷⁴ Postanowienie SN z dnia 10 czerwca 2008 roku, WZ 39/08, LEX nr 419569: *Pozbawienie podejrzanego wolności przed wydaniem prawomocnego wyroku skazującego nie może zastępować kary, dlatego ustawodawca wprowadził cały szereg ograniczeń stosowania tymczasowego aresztowania, ustanawiając gwarancje dla podejrzanego, że nawet przy najcięższych zarzutach, jeśli przesłanki do stosowania lub przedłużenia tymczasowego aresztowania nie zostały spełnione lub nie*

tymczasowego aresztowania, o której mowa w przepisie art. 249 § 1 k.p.k. jest zabezpieczenie właściwego toku procesu karnego, co wyraża się w ochronie samego postępowania (funkcja zabezpieczająca) oraz uniemożliwieniu bezprawnemu wpływowi na nie (funkcja prewencyjna)⁴⁷⁵. Natomiast funkcją wtórną, określaną jako ochronna, jest zapobieżenie popełnienia przez oskarżonego nowego, ciężkiego przestępstwa⁴⁷⁶.

Okres na jaki stosuje się tymczasowe aresztowanie jest ściśle związany z pozytywnymi przesłankami do stosowania tego środka zapobiegawczego, i powinien być tak oznaczony, aby mobilizował organy procesowe do szybkiego i sprawnego przeprowadzenia wszystkich czynności procesowych⁴⁷⁷. Jak wskazuje J. Tylman tzw. maksymalne terminy tymczasowego aresztowania zostały określone przez ustawodawcę ze względu na zbyt częste i przeciętnie nazbyt długie okresy stosowania pozbawienia wolności w tej formie⁴⁷⁸. Niewątpliwie istotną w tym kontekście jest uchwała Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 2010 roku⁴⁷⁹, w którym SN rozstrzygając w sprawie zapoczątkowanej wnioskiem Rzecznika Praw Obywatelskich na podstawie art. 16 ust. 2 pkt 4 ustawy z dnia 15 lipca 1987 roku o Rzeczniku Praw Obywatelskich oraz art. 60 § 2 ustawy z dnia 23 listopada 2002 roku o Sądzie Najwyższym doszedł do przekonania, dla którego *punktem wyjścia* był przepis art. 41 Konstytucji, że „uchylenie - w trybie kontroli instancyjnej - postanowienia o przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania, niezależnie od tego, jakiej treści orzeczenie następcze wydano, rodzi obowiązek natychmiastowego zwolnienia oskarżonego, jeżeli upłynął termin, na który uprzednio zastosowano lub przedłużono stosowanie tego środka, a oskarżony nie podlega pozbawieniu wolności w innej sprawie”.

Należy wskazać, ze względu na temat niniejszej pracy, że także Sąd Najwyższy posiada kompetencję do stosowania środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania na podstawie kilku przepisów ustawy karnej-procesowej: art. 533 k.p.k. dającego taką możliwość po wniesieniu kasacji na niekorzyść oskarżonego, który nie

wykazano niezbędności stosowania tego tylko środka zapobiegawczego, środek ten stosowany być nie może; polskie prawo procesowe nie przewiduje obowiązku stosowania tymczasowego aresztowania.

⁴⁷⁵ Skorupka J., *Konstytucyjny standard tymczasowego aresztowania*, PiP 2007, nr 7, s. 60.

⁴⁷⁶ Dudek D., *Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie*, Lublin 1999, s. 281.

⁴⁷⁷ Skorupka J., *Konstytucyjny standard tymczasowego aresztowania*, PiP 2007, nr 7, s. 64.

⁴⁷⁸ Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie...*, s. 599 i n.

⁴⁷⁹ Uchwała SN 7 sędziów, z dnia 24 listopada 2010 roku, I KZP 20/10, OSNKW 2010, nr 11, poz. 94.

był uniewinniony, art. 538 § 2 k.p.k. - tj. w przypadku uchylenia prawomocnego wyroku i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania sądowi niższej instancji, oraz art. 538 § 2 k.p.k. w zw. z art. 545 § 1 k.p.k., czyli przy orzekaniu o wznowieniu postępowania⁴⁸⁰. W kontekście tego zagadnienia na uwagę zasługuje postanowienie SN z dnia 14 grudnia 2000 roku⁴⁸¹. W przedmiotowej sprawie Sąd Najwyższy zdecydował o tymczasowym aresztowaniu w pierwszej instancji. obrońca podejrzanego wobec którego SN zastosował ten najsurowszy środek zapobiegawczy złożył zażalenie na zarządzenie Przewodniczącego Sądu Najwyższego odmawiające przyjęcia zażalenia ze względu na przepis art. 426 § 2 k.p.k. W swoim piśmie obrońca zarzucił naruszenie przepisów rangi konstytucyjnej – tj. art. 176 oraz art. 91 Konstytucji RP. Jednakże Sąd Najwyższy nie podzielał argumentów obrońcy trafnie podniósł, iż „ograniczenie zaskarżalności nie może budzić żadnych wątpliwości w aspekcie zgodności z Konstytucją RP i wiążącymi Polskę postanowieniami ratyfikowanych umów międzynarodowych. Konstytucja RP wyraźnie przewiduje w art. 78 zd. drugie, iż ustawa może określić wyjątki od zasady dwuinstancyjności. Takim właśnie ustawowym wyjątkiem, przewidzianym jako *lex specialis* jest art. 426 § 2 k.p.k.”⁴⁸². W celu podsumowania można wskazać, że zdaniem M. Wąsek-Wiaderek obecnie obowiązujące przepisy k.p.k. dające Sądowi Najwyższemu kompetencje do stosowania tymczasowego aresztowania czynią zadość wymogom EKPC⁴⁸³.

3.2. Podstawy tymczasowego aresztowania

Procesowy charakter tymczasowego aresztowania jako środka zapobiegawczego wyrażają, zdaniem Z. Świdy, dwie podstawy, a mianowicie: podstawa określona w przepisie art. 258 § 1 pkt 1 i 2 k.p.k., natomiast tzw. areszt prewencyjny przewidziany w § 3 przedmiotowego przepisu jest w jej opinii kontrowersyjny⁴⁸⁴. Choć zdaniem niektó-

⁴⁸⁰ Wąsek-Wiaderek M., *Orzekanie w przedmiocie tymczasowego aresztowania przez Sąd Najwyższy a prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka* [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego* t. V, pod red. K. Ślebzaka, Warszawa 2011, s. 245.

⁴⁸¹ Postanowienie SN z dnia 14 grudnia 2000 roku, II KZ 146/00, Prok.i Pr.-wkł. 2001, nr 5, poz. 12.

⁴⁸² *Ibidem*.

⁴⁸³ Wąsek-Wiaderek M., *Orzekanie w przedmiocie tymczasowego aresztowania...*, s. 265.

⁴⁸⁴ Świda Z., *Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego a stosowanie zatrzymania i tymczasowego aresztowania w procesie karnym* [w:] *Prawa i wolności...*, s. 749.

rych przedstawicieli doktryny również i ta podstawa jest zgodna EKPC, jeśli tylko istnieje uzasadniona obawa, że aresztowany dopuściłby się popełnienia kolejnego, odrębnego przestępstwa⁴⁸⁵, to jednak postuluje się rezygnację z możliwości stosowania tymczasowego aresztowania na podstawie przepisu art. 258 § 3 k.p.k.⁴⁸⁶.

Zgodnie z przepisem art. 258 § 1 pkt 1 k.p.k. podstawą szczególną do tymczasowego aresztowania jest uzasadniona obawa ucieczki lub ukrywania się oskarżonego, zwłaszcza wtedy, gdy nie można ustalić jego tożsamości albo nie ma on w kraju stałego miejsca pobytu. Podstawę tę można nazwać ogólnie obawą uchylenia się od wymiaru sprawiedliwości czy też od odpowiedzialności karnej, co wymaga wykazania istnienia konkretnych okoliczności⁴⁸⁷. Zdaniem Sądu Najwyższego przesłanka do zastosowania środka zapobiegawczego w trybie przedmiotowego przepisu nie może być jedynie teoretyczna, gdyż „obawa ucieczki lub ukrywania się podejrzanego musi być uzasadniona, w takim znaczeniu tego słowa, że z materiału dowodowego zgromadzonego w toku postępowania przygotowawczego muszą wynikać okoliczności wskazujące na możliwość bezprawnego utrudniania postępowania przez podejrzanego. I dopiero te okoliczności, występujące w konkretnej sprawie mogą stanowić podstawę przyjęcia, że zachodzi przesłanka stosowania środka zapobiegawczego określona w art. 258 § 1 pkt 1 k.p.k.”⁴⁸⁸.

Natomiast na podstawie przepisu art. 258 § 1 pkt 2 k.p.k. tymczasowe aresztowanie można zastosować wówczas, gdy zachodzi uzasadniona obawa, że oskarżony będzie nakłaniał do składania fałszywych zeznań lub wyjaśnień albo w inny bezprawny sposób utrudniał postępowanie karne. Utрудnianie postępowania musi być bezprawne, ale niekoniecznie przestępne⁴⁸⁹. Podziela to Sąd Najwyższy, który ponadto stwierdził, że „tego rodzaju bezprawnych posunięć nie można domniemywać, a tym

⁴⁸⁵ Kruszyński P., *Tymczasowe aresztowanie* [w:] *Nowe uregulowania prawne w k.p.k. z 1997 roku*, Warszawa 1999, s. 227-228.

⁴⁸⁶ Trzcńska A., Wiliński P., *Tymczasowe aresztowanie w świetle Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych* [w:] *Europejskie standardy...*, s. 261-262.

⁴⁸⁷ Paprzycki L.K. *Komentarz aktualizowany do art.258 Kodeksu postępowania karnego* [w:] *Komentarz aktualizowany do art. 1-424 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U.97.89.555)*, pod red. J. Grajewskiego, LEX/el. 2012 nr 119359.

⁴⁸⁸ Postanowienie SN z dnia 17 kwietnia 2008 roku, WZ 27/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 926.

⁴⁸⁹ Grzegorzcyk T., Tylman J., *Polskie...*, s. 591.

bardziej wnioskować o możliwości ich zaistnienia na podstawie postawy podejrzanego, będącej realizacją przysługujących mu uprawnień procesowych, jak np. prawa do obrony⁴⁹⁰. Co więcej, w innej sprawie SN zauważa, że obawa, iż dana osoba będzie utrudniać postępowanie „musi być realna, a przez to wynikać z określonych działań podejrzanego ukierunkowanych na utrudnianie postępowania przygotowawczego”⁴⁹¹.

Podstawa, o której mowa w art. 258 § 2 k.p.k., czyli potrzeba zastosowania najsurowszego środka zapobiegawczego w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania może być uzasadniona grożącą oskarżonemu surową karą, gdy zarzucono mu popełnienia zbrodni lub występku zagrożonego karą pozbawienia wolności, której górna granica wynosi co najmniej 8 lat, albo gdy sąd pierwszej instancji skazał go na karę pozbawienia wolności nie niższą niż 3 lata. Przesłanka ta, mimo formalnego związania z jej procesowym celem – tj. zabezpieczeniem prawidłowego toku postępowania, ma w gruncie rzeczy zabarwienie pozaprocesowe⁴⁹². Sąd Najwyższy w uchwale składu 7 sędziów⁴⁹³, będącej odpowiedzią na pytanie prawne Rzecznika Praw Obywatelskich⁴⁹⁴, z całą mocą podkreślił, że „dla zastosowania tymczasowego aresztowania w oparciu o przesłankę surowości grożącej podejrzanemu kary konieczne jest przede wszystkim przyjęcie właściwej kwalifikacji prawnej zarzucanego mu czynu”⁴⁹⁵. Co więcej zdaniem SN z ugruntowanej linii orzecniczej tegoż sądu wynika, że jedyną podstawą oceny, czy w grę wchodzi przestępstwo, o którym jest mowa w art. 258 § 2 k.p.k., stanowi czyn opisany w zarzucie, a nie przyjęta przez oskarżyciela jego kwalifikacja prawna⁴⁹⁶. Podstawa z omawianego przepisu art. 258 § 2 k.p.k., była także

⁴⁹⁰ Postanowienie SN z dnia 18 grudnia 2008 roku, WZ 73/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 2698.

⁴⁹¹ Postanowienie SN z dnia 10 czerwca 2008 roku, WZ 44/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 1263.

⁴⁹² Grzegorzyczyk T., Tylman J., *Polskie...*, s. 593 oraz Świda Z., *Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego a stosowanie zatrzymania i tymczasowego aresztowania w procesie karnym* [w:] *Prawa i wolności...*, s. 749.

⁴⁹³ Uchwała SN 7 sędziów, z dnia 27 stycznia 2011 roku, I KZP 23/10, OSNKW 2011, nr 1, poz. 1.

⁴⁹⁴ Omówienie przedmiotowej uchwały w kontekście *domniemania matactwa* z art. 258 § 2 k.p.k. zob. Warchoł M., *Domniemania przy tymczasowym aresztowaniu* [w:] *Funkcje procesu karnego...*, s. 279 i n.

⁴⁹⁵ *Ibidem*.

⁴⁹⁶ Por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 marca 2007 roku, WZ 8/07, R-OSNKW 2007, poz. 654, w którym mowa jest o tym, że warunkiem zastosowania najsurowszego środka zapobiegawczego jest m.in. to, że *trafnie postawiono zarzut popełnienia przestępstwa należącego do kategorii określonej w art. 258 § 2 k.p.k.*; podobnie w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2007 roku, WZ 11/07, OSNKW 2007, z. 6, poz. 52.

przedmiotem kolejnego judykatu Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 2009 roku⁴⁹⁷, w którym to postanowieniu SN podkreślił, że „stosowanie tymczasowego aresztowania na podstawie art. 258 § 2 k.p.k. nie może być antycypacją grożącej oskarżonemu surowej kary, albowiem dopuszczalne jest wyłącznie w celu procesowym, mianowicie zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Surowość grożącej oskarżonemu kary nie jest przeto, sama w sobie, wystarczającą przesłanką do stosowania tymczasowego aresztowania na podstawie tego przepisu, a jedynie pozwala na przyjęcie domniemania, że w tym wypadku tymczasowe aresztowanie jest niezbędne w celu zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania, co powinno być jednak wykazane w uzasadnieniu odpowiedniego postanowienia”⁴⁹⁸.

Na szczególną uwagę zasługuje również postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 sierpnia 2003 roku, w którym tenże sąd ocenił konstytucyjność przepisu art. 258 § 2 k.p.k. mając za wzorzec art. 41 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji. SN doszedł do wniosku, że wspomniany przepis nie jest niekonstytucyjny, bowiem „prawo człowieka do wolności osobistej jest jednym z kardynalnych praw zagwarantowanych w Konstytucji RP. Nie oznacza to jednak, że nie podlega ono żadnym ograniczeniom. Zgodnie z treścią art. 31 ust. 3 Konstytucji RP może ono być ograniczone tylko wtedy, gdy jest konieczne w demokratycznym państwie dla jego bezpieczeństwa lub porządku publicznego, bądź ochrony środowiska, zdrowia i moralności publicznej, albo wolności i praw innych osób. Pozbawienie lub ograniczenie wolności może z kolei nastąpić tylko na zasadach i w trybie określonym w ustawie (art. 41 ust. 1 Konstytucji). W rozpoznawanej sprawie tą ustawą jest Kodeks postępowania karnego, który w sposób szczegółowy określa tryb i zasady stosowania przez sądy tymczasowego aresztowania”⁴⁹⁹.

Wreszcie, ostatnią podstawą do zastosowania tymczasowego aresztowania jest wyrażona w przepisie art. 258 § 3 k.p.k. przesłanka dająca wyjątkową możliwość zastosowania tego środka zapobiegawczego wówczas, gdy uzasadniona obawa, że oskarżony, któremu zarzucono popełnienie zbrodni lub umyślnego występku, popełni

⁴⁹⁷ Postanowienie SN z dnia 12 marca 2009 roku, WZ 15/09, OSNKW 2009, nr 7, poz. 52.

⁴⁹⁸ *Ibidem*.

⁴⁹⁹ Postanowienie SN z dnia 20 sierpnia 2003 roku, WZ 35/03, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 1755.

przestępstwo przeciwko życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu powszechnemu, a zwłaszcza gdy popełnieniem takiego przestępstwa groził. Regulacja ta skierowana jest na realizację pozaprosesowej funkcji środków zapobiegawczych⁵⁰⁰. Z twierdzeń wskazanych przez P. Hofmańskiego i S. Zabłockiego wynika, że przepis art. 258 § 3 k.p.k. w tzw. teście proporcjonalności z art. 31 ust. 3 Konstytucji znajduje się naprzeciw takich wartości jak bezpieczeństwo i porządek publiczny oraz wolności i prawa innych osób. Zdaniem tychże autorów, ustawodawca nałożył na organy wymiaru sprawiedliwości obowiązek permanentnego dokonywania testu proporcjonalności, polegającego na kontroli czy „poświęcone dobro w postaci wolności osobistej pozostaje na każdym etapie postępowania we właściwej proporcji do celów wskazanych w przepisie art. 258 § 3 k.p.k.”⁵⁰¹. Niniejsze koresponduje z tezą wyroku Sądu Najwyższego, gdzie stwierdzono, że „istnienie w momencie podejmowania decyzji o tymczasowym aresztowaniu przesłanek do zastosowania tego najostrzejszego środka zapobiegawczego nie oznacza zwolnienia sądu od obowiązku ciągłej kontroli zasadności stosowania tego środka”⁵⁰².

3.3. Niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie

W każdym systemie prawnym zdarzają się błędy popełniane przez organy procesowe, w związku z tym osoby poszkodowane niesłusznymi decyzjami, muszą mieć prawo domagania się od Państwa wynagrodzenia poniesionych szkód i krzywd⁵⁰³. W art. 41. ust. 5 Konstytucji zagwarantowane zostało prawo do odszkodowania – rozumiane jako forma wynagrodzenia szkody powstałej na skutek bezprawnego pozbawienia wolności⁵⁰⁴. Prawo do odszkodowania za bezprawne pozbawienie wolności obejmuje wszelkie szkody, które wynikły z tegoż pozbawienia wolności, a przesłanka *bezprawności* jest oceniana jako szersza niż kwalifikacja *niezgodności* z

⁵⁰⁰ Grzegorzcyk T., Tylman J., *Polskie...*, s. 594 oraz Świda Z., *Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego a stosowanie zatrzymania i tymczasowego aresztowania w procesie karnym* [w:] *Prawa i wolności...*, s. 749.

⁵⁰¹ Hofmański P., Zabłocki S., *Pozbawienie wolności w toku procesu karnego. Wybrane aspekty konstytucyjne i prawnomiędzynarodowe* [w:] *Rzetelny proces karny...*, s. 531.

⁵⁰² Wyrok SN z dnia 4 października 2004 roku, IV KK 172/04, LEX nr 137466.

⁵⁰³ Stachowiak S., *Odszkodowanie za niesłuszne skazania, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie w kodeksie postępowania karnego*, Prok. i Pr. 1999, nr 1, s. 59.

⁵⁰⁴ Wiliński P., *Proces karny...*, s. 200-201.

prawem, jaką operuje ogólne unormowanie środków ochrony wolności i praw⁵⁰⁵. Owa *bezprawność* znaczy tyle co oczywisty brak podstawy prawnej albo instrumentalne stosowanie obowiązujących przepisów z obejściem ich istoty, lecz dla uzyskania celów z tymi przepisami niespójnych, co stanowić ma nadużycie prawa⁵⁰⁶. Zdaniem Sądu Najwyższego, dla którego punktem wyjścia dalszych rozważań, dotyczących problematyki odszkodowania za niesłuszne tymczasowe aresztowanie, było unormowanie art. 41 ust. 5 Konstytucji RP, „niewątpliwie niesłusznym, w rozumieniu art. 552 § 4 k.p.k., jest takie tymczasowe aresztowanie, które było stosowane z obrazą przepisów rozdziału 28 k.p.k. oraz tymczasowe aresztowanie oskarżonego (podejrzanego), powodujące dolegliwość, której nie powinien doznać, w świetle całokształtu okoliczności ustalonych w sprawie, a także, w szczególności, prawomocnego jej rozstrzygnięcia”⁵⁰⁷.

Zwraca się uwagę na fakt, że pojęcia: kodeksowe *niewątpliwie niesłuszne* oraz konstytucyjne *niezgodne z prawem* mimo oczywistej różnicy językowej pozostają ze sobą w relacji krzyżowej⁵⁰⁸. Natomiast samo postępowanie o odszkodowanie za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie określa się swoistym postępowaniem cywilnym toczonym przed sądem karnym bowiem podstawy z rozdziału 58 k.p.k. wyłączają odpowiedzialność Skarbu Państwa na podstawie uregulowania przewidzianego w prawie cywilnym⁵⁰⁹.

Jak stwierdził Sąd Najwyższy - odmiennie aniżeli doktryna⁵¹⁰ - „dopuszczalne jest złożenie wniosku o odszkodowanie oraz zadośćuczynienie za niewątpliwie niesłuszne tymczasowe aresztowanie (art. 552 § 4 k.p.k.) przed uprawomocnieniem się orzeczenia kończącego postępowanie karne w sprawie, w której orzeczono ten środek zapobiegawczy, o ile nie jest on już stosowany i roszczenie nie opiera się na twierdze-

⁵⁰⁵ Dudek D., *Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie*, Lublin 1999, s. 239.

⁵⁰⁶ Wiliński P., *Proces karny...*, s. 201.

⁵⁰⁷ Uchwała z dnia 15 września 1999 roku, I KZP 27/99, Prok.i Pr.-wkł. 1999, nr 11-12, poz. 8.

⁵⁰⁸ Ścisłowicz K., *Konstytucyjne aspekty odszkodowania za niesłuszne skazania, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie* [w:] *Węzłowe problemy...*, s. 499.

⁵⁰⁹ Stachowiak S., *Odszkodowanie za niesłuszne skazania, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie w kodeksie postępowania karnego*, Prok. i Pr. 1999, nr 1, s. 61.

⁵¹⁰ Zob. Hofmański P. (red.), *KPK. Komentarz*, t. III, Warszawa 2007, s. 385.

niu o braku dużego prawdopodobieństwa, że oskarżony popełnił przestępstwo”⁵¹¹. Jako podstawę do niniejszego rozstrzygnięcia SN przyjął w szczególności przepisy rangi konstytucyjnej – art. 41 ust. 5, bowiem podkreślił, iż „(...) nietrudno wyobrazić sobie, w jak oczywiście kolidującej z zasadami sprawiedliwości i praworządności sytuacji znalazłaby się osoba, wobec której stosowano najostrejszy środek zapobiegawczy z ewidentną obrazą przepisów proceduralnych (...) i której nie byłoby wolno - ze względu na nadal toczące się, nierzadko opieszale, postępowanie co do istoty - dochodzić naprawienia rzucających się w oczy szkód i krzywd. Takie swoiste "zawieszenie" uprawnień domagania się sprawiedliwej kompensaty szkód i krzywd wynikłych z dolegliwości, których dana osoba - a dotyczyło jej przecież w tym okresie domniemanie niewinności - nie powinna była doznać, byłoby jaskrawo sprzeczne z wartościami i zasadami wypływającymi już to z Konstytucji RP.”⁵¹².

⁵¹¹ Wyrok SN z dnia 3 marca 2008 roku, II KK 293/07, OSNKW 2008, nr 6, poz. 48.

⁵¹² *Ibidem*.

Zakończenie

Pomimo tego, że Sąd Najwyższy, jak wskazano na początku niniejszej pracy, nie jest już w obecnie obowiązującym stanie prawnym, *naczelnym organem władzy sądowniczej* w Rzeczypospolitej, to jego rola jest nie do przecenienia. Przeto, istotnym jest, aby przy wykonywaniu swoich funkcji w procesie karnym, Sąd Najwyższy właśnie w Konstytucji, czyli najwyższym prawie Rzeczypospolitej, poszukiwał zasadniczych motywów dla swoich rozstrzygnięć.

Przedstawiony dotychczasowy dorobek orzecniczy związany z procedurą karną wskazuje, że SN stosuje Konstytucję RP bezpośrednio, między innymi z tego względu, iż w tymże akcie prawnym znajdują się podstawowe prawa i wolności jednostki, na które zazwyczaj oddziałuje proces karny.

Z przywołanych judykatów można wyróżnić następujące dwa sposoby stosowania przepisów rangi konstytucyjnej przez Sąd Najwyższy. Na czele daje się zauważyć wskazywanie na przepisy o prawach w celu aksjologicznego podbudowania rozstrzygnięcia (np. II KO 13/05, I KZP 38/07), zwłaszcza gdy w konkretnej sprawie „nie jest wystarczająca (...) sama analiza przepisów obowiązującej karnej ustawy procesowej, a konkretne uprawnienie należałoby wywieść wprost właśnie z (...) Konstytucji, która w art. 8 ust 2 nakazuje bezpośrednie stosowanie jej przepisów”⁵¹³. Jednakże najciekawszym zdaje się być wychodzenie przez SN, na podstawie przepisów konstytucyjnych, poza granicami zaskarżenia, w przypadku gdy dane orzeczenie jest nie do pogodzenia z zasadami konstytucyjnymi. Niewątpliwie implikuje to bezpośrednie stosowanie przepisów rangi konstytucyjnej i orzekanie zgodnie z elementarnymi wymogami demokratycznego państwa prawnego urzeczywistniającego zasady sprawiedliwości społecznej⁵¹⁴.

Po analizie orzecznictwa Sądu Najwyższego dotyczącego praw i wolności jednostki w procesie karnym nie do wyobrażenia zdaje się być sytuacja, w której spór pomiędzy najwyższymi organami władzy sądowniczej niebezpiecznie ewoluuje tak, że

⁵¹³ Uchwała SN z dnia 25 marca 2004 roku, I KZP 46/03, OSNKW 2004, nr 4, poz. 39.

⁵¹⁴ Np. wyrok SN z dnia 27 października 2006 roku, III KK 299/06, OSNwSK 2006 nr 1 poz. 2059, Wyrok z dnia 10 czerwca 2009 roku, III KK 43/09, LEX nr 515564.

Trybunał Konstytucyjny odmawia Sądowi Najwyższemu prawa do bezpośredniego stosowania przepisów Konstytucji (także tych stanowiących tzw. zasady, jak art. 2). Wszak zastosowanie przedmiotowych przepisów jest niekiedy niezbędne z dwóch względów. Po pierwsze do wyjścia poza granice podniesionych zarzutów i orzeczenie zgodnie z zasadami sprawiedliwości, słuszności czy praworządności⁵¹⁵ a po wtóre do wskazania na konstytucyjne prawa i wolności jednostki stanowiące podstawę dla dalszych rozważań przedstawianych w uzasadnieniu orzeczenia SN⁵¹⁶.

⁵¹⁵ Np. wyrok SN z dnia 9 października 2001 roku, IV KKN 328/97, OSNKW 2002 nr 3-4, poz. 24.

⁵¹⁶ Np. wyrok SN z dnia 21 października 2009 roku, V KK 221/09, OSP 2011, nr 4, poz. 47 oraz postanowienie SN z dnia 22 lipca 2004 roku, II KZ 19/04, LEX nr 137715.

Bibliografia

Literatura:

- Artymiak G., *Konstytucyjne gwarancje prawa do sądu w kontekście powoływania osób sprawujących władzę sądowniczą (ze szczególnym uwzględnieniem niezależności sędziego), wybrane zagadnienia [w:] Węzłowe problemy procesu Karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010
- Artymiak G., *Problematyka wyłączenia sędziego orzekającego w sprawach karnych – wybrane zagadnienia latach [w:] Problemy sądowego stosowania prawa. Księga ofiarowana profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, pod red. I. Nowikowskiego, Lublin 2007
- Artymiak G., *Realizacja prawa do sądu właściwego w sprawach karnych jako gwarancja rzetelnego procesu – zagadnienia wybrane [w:] Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdy*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009.
- Artymiuk T., *Przekazanie sprawy z sądu miejscowo właściwego do sądu równorzędnego (art. 37 k.p.k.) w orzecznictwie Sądu Najwyższego w: Studia i analizy Sądu Najwyższego*, Warszawa 2007, t. I.
- Bartoszewski J., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom I, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2003.
- Bator A., *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, PiP 2006, z. 10
- Bielecka A., *Prawo do informacji o procesie karnym [w:] Węzłowe problemy procesu Karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010.
- Błachno-Parzych A., Kosonoga J., *Standard rzetelnego procesu karnego w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych*, w: *Węzłowe problemy procesu Karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010
- Błoński M., *Znaczenie odmowy złożenia wyjaśnień przez oskarżonego na tle standardów rzetelnego procesu [w:] Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, pod red. T. Grzegorzcyka, Warszawa 2011.
- Bodio J. Borkowski G., Demendecki T., *Ustrój organów ochrony prawnej. Część szczegółowa*, Warszawa 2011
- Bojańczyk A., *Podważenie prawomocnego wyroku sądu karnego przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w Strasburgu (ETPCz). Próba zarysu zagadnienia - cz. II.*, Palestra 2001, nr 7-8.
- Bondarczuk I., *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w świetle zasady domniemania niewinności*, Prok. i Pr. 2011, nr 4.
- Budźko Ł., *Prawo do obrony na etapie postępowania przygotowawczego w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu [w:] Węzłowe problemy procesu karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010.

- Chojniak Ł., *Wznowienie postępowania karnego w wyniku orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego*, Państwo i Prawo 2011, nr 10.
- Ciukas M., *Domniemanie niewinności w postępowaniu wznowieniowym*, Prokuratura i Prawo 2010, nr 6.
- Czajka M., *Granice ustaleń faktycznych w postępowaniu kasacyjnym*, PiP 1997, nr 8.
- Czeszejko-Sochacki Z., *Konstytucyjna zasada prawa do sądu*, PiP 1992, z. 10
- Czeszejko-Sochacki Z., *Prawo do sądu w świetle Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, PiP 1997, z. 11-12
- Czeszejko-Sochacki Z., *Sądownictwo konstytucyjne w Polsce na tle prawnoporównawczym*, Warszawa 2003.
- Doda Z., Gaberle A., *Dowody w procesie karnym. Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Komentarz*, Warszawa 1996
- Doda Z., Grajewski J., Murzynowski A., *Kasacja w postępowaniu karnym. Komentarz*, Warszawa 1996.
- Doda Z., *Rola Sądu Najwyższego w świetle nowego kodeksu postępowania karnego*, PiP 1998, nr 9-10.
- Dudek D., *Jakie rozwiązania systemowo-ustrojowe powinna mieć Polska? [w:] Quo vadis Polonia? W drodze do demokratycznego państwa prawa Polska 1989-2009*, pod red. J. Kochanowskiego oraz M. Kuruś, Warszawa 2010.
- Dudek D., *Konstytucyjna wolność człowieka a tymczasowe aresztowanie*, Lublin 1999
- Dudzik B., *Właściwość sądu orzekającego w kwestii wznowienia postępowania karnego zakończonego prawomocnym orzeczeniem sądowym (zagadnienia wybrane) [w:] Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, pod red. I. Nowikowskiego, Lublin 2007.
- Dyni E., Kłak C.P. [red.], *Europejskie Standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, Rzeszów 2005.
- Działocha K. [red.], *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2005
- Działocha K. [red.], *Podstawowe problemy stosowania Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej : raport wstępny*, Warszawa 2004
- Gardocka T., *Procesowe pozbawienie wolności a Konstytucja RP [w:] Węzłowe problemy procesu karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010.
- Gardocki L., *Problem tak zwanych wyroków interpretacyjnych Trybunału Konstytucyjnego [w:] Teoria i praktyka wykładni prawa. Materiały z konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego odbytej w dniu 27 lutego 2004 roku*, pod red. P. Winczorka, Warszawa 2005.

- Garlicki L., Murzynowski A., *Sądownictwo i jego organizacja w nowej Konstytucji*, w: *Konstytucyjne podstawy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych*, Warszawa 1989.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne*, Warszawa 2005
- Garlicki L., Resich Z., Rybicki M., Włodyka S., *Sąd Najwyższy w PRL*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1983.
- Głowacki M., *Przesłanki dopuszczalności kasacji a konstytucyjna zasada równości wobec prawa*, Palestra 2001, nr 11-12.
- Gostyński Z., Zabłocki S., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom I, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2003.
- Grajewski J. [red.], *Wybór orzecznictwa Sądu Najwyższego do nauki prawa karnego procesowego za lata 1970-1995 wraz z uwagami i wskazówkami bibliograficznymi*, Gdańsk 1996
- Grajewski J., *Komentarz aktualizowany do art.536 kodeksu postępowania karnego [w:] Komentarz aktualizowany do art. 425-673 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U.97.89.555) pod red. J. Grajewskiego*, LEX/el., 2011, nr 116032.
- Grajewski J., Paprzycki L.K., Steinborn S., *Komentarz aktualizowany do art. 540b Kodeksu postępowania karnego [w:] Komentarz aktualizowany do art. 425-673 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U.97.89.555) pod red. J. Grajewskiego*, LEX/el., 2011, nr 116039.
- Grzegorzczak T., *Obrona z urzędu w nowym kodeksie postępowania karnego [w:] Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci profesora Stanisława Waltosia*, pod red. J. Czapskiej [et al.], Warszawa 2000.
- Grzegorzczak T., *Obrońca z urzędu w polskim procesie karnym (wybrane zagadnienia) [w:] Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, pod red. T. Grzegorzczaka, Warszawa 2011.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2011
- Grzeszczyk W., *Kasacja w sprawach karnych. Komentarze, piśmiennictwo, orzecznictwo, wzory pism*, Warszawa 2001.
- Grzeszczyk W., *Postępowanie kasacyjne po nowelizacji kodeksu postępowania karnego*, Prokuratura i Prawo 2000, nr 11, s. 53.
- Grzeszczyk W., *Wpływ orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego na procedurę karną*, Prok i Pr. 2005, nr 11
- Gutowski M., Kardas P., *Wykładnia i stosowanie prawa w procesie opartym na Konstytucji*, Warszawa 2017
- Häyduk-Hawrylak I., *Karzący miecz temidy. Rozważania o roli sędziego w procesie karnym [w:] Współczesne tendencje w rozwoju procesu karnego z perspektywy dogmatyki oraz teorii i filozofii prawa*, pod red. J. Skorupki oraz Izabeli Häyduk-Hawrylak, Warszawa 2011
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. I, Warszawa 2011

- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. II, Warszawa 2011.
- Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., *KPK. Komentarz*, t. III, Warszawa 2007.
- Hofmański P., Zabłocki S., *Pozbawienie wolności w toku procesu karnego. Wybrane aspekty konstytucyjne i prawno-międzynarodowe* [w:] *Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdy*, pod red. J. Skorupskiego, Warszawa 2009
- Izydorczyk J., *Zasada dwuinstancyjności polskiego postępowania karnego a europejskie standardy ochrony praw człowieka – uwagi na tle art. 426 k.p.k.* [w:] *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, pod red. E. Dyni, C.P. Kłaka, Rzeszów 2005.
- Jasiński W., *Bezstronność sądu i jej gwarancje w polskim procesie karnym*, Warszawa 2009
- Jasiński W., *Publiczne ogłoszenie wyroku jako warunek rzetelnego procesu karnego* [w:] *Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdy*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009.
- Jaskiernia J., *Spór między Trybunałem Konstytucyjnym a Sądem Najwyższym w kwestii znaczenia tzw. orzeczeń interpretacyjnych Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Księga XXV-lecia Trybunału Konstytucyjnego. Ewolucja funkcji i zadań Trybunału Konstytucyjnego – założenia a ich praktyczna realizacja*, pod red. K. Budziło, Warszawa 2010.
- Karaźniewicz J., Kotowska M., *Terminy stosowania środków przymusu procesowego w kontekście ochrony praw i wolności człowieka, na przykładzie zatrzymania osoby* [w:] *Wybrane problemy procesu karnego i kryminalistyki*, pod red. J. Kasprzaka i B. Młodziejewskiego, Olsztyn 2010.
- Kardas P., *Upływ określonego w art. 41 ust. 3 Konstytucji i w art.248 § 2 k.p.k. 24-godzinnego terminu a możliwość wydania postanowienia o tymczasowym aresztowaniu*, *Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych* 2008, z. 1.
- Kiełtyka A., *Środki zapobiegawcze w polskim procesie karnym a ochrona praw człowieka* [w:] *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, pod red. E. Dyni, C.P. Kłaka, Rzeszów 2005.
- Kłak C.P., *Skarga na przewlekłość postępowania karnego a Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności*, Rzeszów 2011.
- Kmiecik R., *Warunki formalne kasacji a zarzuty kasacyjne w nowym kodeksie postępowania karnego*, *Prokuratura i Prawo* 1998, nr 9.
- Kolasiński K., *Sąd Najwyższy a Trybunał Konstytucyjny – zbieżność i rozdzielność funkcji*, *Przebieg Sądowy* 1992, nr 4.
- Kotowski S., *Siedemdziesięciolecie Sądu Najwyższego*, *Nowe Prawo* 1989, r. 45, z. 4.
- Kruszyński P., *Podstawowe zasady procesu karnego w nowej Konstytucji i ich realizacja w Kodeksie postępowania karnego z 6 czerwca 1997 roku* [w:] *Nowe*

prawo karne procesowe. Zagadnienia wybrane. Księga ku czci profesora Wiesława

- Kulesza C., *Prawo do obrony formalnej a zasady prawdy obiektywnej* [w:] *Zasada prawdy materialnej*, pod red. Z. Sobolewskiego i G. Artymiak, Kraków 2006.
- Kulesza C., *Zasada jawności a prawo do obrony* [w:] *System wymiaru sprawiedliwości a media*, pod red. C. Kuleszy, Białystok 2009.
- Kwiatkowski Z., *Uzasadnienie orzeczenia o oddaleniu kasacji jako oczywiście bezzasadnej w procesie karnym* [w:] *Problemy sądowego stosowania prawa*, pod red. I. Nowikowskiego, Lublin 2007
- Liszcz T., *Głos w dyskusji* [w:] *Księga XXV-lecia Trybunału Konstytucyjnego. Ewolucja funkcji i zadań Trybunału Konstytucyjnego – założenia a ich praktyczna realizacja*, pod red. K. Budziło, Warszawa 2010.
- Lityński A., *Historia Sądu Najwyższego*, <http://www.sn.pl/historia/index.html> z dnia 13 grudnia 2011 roku.
- Łętowska E., *Prawo do sądu – różnice perspektywy* [w:] *Aurea Praxis Aurea Theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, pod red. J. Gudowskiego i K. Weitz, t. II, Warszawa 201.
- Łojko P., *Konstytucyjna zasada domniemania niewinności oskarżonego w procesie karnym* [w:] *Wybrane zasady prawa konstytucyjnego w państwach współczesnych*, pod red. M. Witek, Kraków 2011.
- Majcher S., Stachurski D., *Sądowa kontrola zatrzymania w świetle Konstytucji RP*, PiP 2006, nr 4.
- Malec J., *Od Trybunału Koronnego do Sądu Najwyższego. Z dziejów wymiaru sprawiedliwości ostatniej instancji w Polsce.*, [w:] *Przez tysiąclecia: państwo - prawo - jednostka. Materiały ogólnopolskiej konferencji historyków prawa. Ustron 17-20 września 2000.*, pod red. A. Lityńskiego i M. Mikołajczyk, Tom 1, Katowice 2001;
- Marszał K. [red.], *Proces karny. Przebieg postępowania*, Katowice 2008
- Marszał K., *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2008
- Masznicz R., *Przekazanie sprawy ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości*, Prok. i Prawo 2007, nr 7-8
- Matczak M., *Spór pomiędzy Trybunałem Konstytucyjnym i Sądem Najwyższym o wyroki interpretacyjne jako spór komunikacyjny* [w:] *Teoria i praktyka wykładni prawa. Materiały z konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego odbytej w dniu 27 lutego 2004 roku*, pod red. P. Winczorka, Warszawa 2005.
- Mączyński A., *Bezpośrednie stosowanie konstytucji przez sądy*, PiP 2000, nr 5.
- Mączyński A., *O tak zwanych wyrokach interpretacyjnych TK* [w:] *Teoria i praktyka wykładni prawa. Materiały z konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego odbytej w dniu 27 lutego 2004 roku*, pod red. P. Winczorka, Warszawa 2005.

- Michałowska G., *Prawa człowieka i ich ochrona*, Warszawa 2000.
- Murzynowski A., *Prawomocność orzeczeń sądowych jako przesłanka kasacji* [w:] *Środki zaskarżenia w procesie karnym. Księga ku czci prof. Zbigniewa Dody* pod red. S. Waltosia i A. Gaberle, Kraków 2005.
- Nita B., *Bezpośrednie stosowanie konstytucji a rola sądów w ochronie konstytucyjności prawa*, PiP 2002, z. 9
- Nita B., *Konstytucyjne zakorzenienie zasady nemo tenetur se ipsum accusare* [w:] *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa prof. Zofii Świdy*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009.
- Osiatyński W., *Prawa człowieka i ich granice*, Kraków 2011.
- Ostrowska D., *Wybrane prawa człowieka. Omówienie* [w:] *Prawa człowieka. Zarys wykładu*, pod red. J. Hołdy, Z. Hołdy, D. Ostrowskiej i J.A. Rybczyńskiej, Warszawa 2011.
- Paprzycki L.K., *Iudex inhabilis i iudex suspectus w polskim procesie karnym – po latach* [w:] *Problemy sądowego stosowania prawa. Księga ofiarowana profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, pod red. I. Nowikowskiego, Lublin 2007.
- Paprzycki L.K., *Komentarz aktualizowany do art.258 Kodeksu postępowania karnego* [w:] *Komentarz aktualizowany do art. 1-424 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego (Dz.U.97.89.555)*, pod red. J. Grajewskiego, LEX/el. 2012 nr 119359.
- Paprzycki L.K., *Zasada in dubio pro reo – art. 5 § 2 k.p.k. a podstawy środka odwoławczego*[w:] *W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa profesora Macieja Zielińskiego*, pod red. A.Chudoń i S. Czepity, Szczecin 2010.
- Patryas W., *Próba wyjaśnienia domniemań prawnych*, Poznań 2011.
- Pietrzak M., *Sąd Najwyższy w II Rzeczypospolitej*, Czasopismo Prawno-Historyczne, 1981, T. 33, z. 1.
- Poliwka-Pacana M., *Wznowienie postępowania sądowego (wybrane zagadnienia)* [w:] *Europejskie standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, pod red. E. Dyni, C.P. Kłaka, Rzeszów 2005.
- Ponikowski R., *Zasada in dubio pro reo w teorii i orzecznictwie (zarys problematyki)*[w:] *Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdy*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009.
- Rogalski M., *Niezawisłość sędziowska w postępowaniu karnym*, Lublin 2000.
- Rogalski M., *Przesłanka powagi rzeczy osądzonej w procesie karnym*, Kraków 2005.
- Sanetra W., *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji RP w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Bezpośrednie stosowanie Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej*, pod red. K. Działochy, Warszawa 2005.
- Sanetra W., *Sąd Najwyższy w systemie wymiaru sprawiedliwości*, Przegląd Sądowy 1999, nr 7-8.

- Sanetra W., *Sądy powszechne i Sąd Najwyższy jako władza sądownicza*, PS 2008, nr 6.
- Skorupka J., *Konstytucyjny standard tymczasowego aresztowania*, PiP 2007, nr 7.
- Skorupka J., *W kwestii konstytucyjnych uprawnień zatrzymanego* [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010.
- Skorupka J. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2018, s. 1221
- Sługocki L., *Orzecznictwo Sądu Najwyższego do przepisów prawa karnego procesowego za lata 1988-1991*, Warszawa 1992.
- Sobczak J. [w:] *Polskie prawo konstytucyjne*, pod red. W. Skrzydło, Lublin 2010.
- Sowiński P.K., *Zasada domniemania niewinności a wolność słowa* [w:] *System wymiaru sprawiedliwości a media*, pod red. C. Kuleszy, Białystok 2009.
- Stachowiak S. *Uwagi o środkach zapobiegawczych* [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tyłmana*, pod red. T. Grzegorzczaka, Warszawa 2011.
- Stachowiak S., *Odszkodowanie za niesłuszne skazania, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie w kodeksie postępowania karnego*, Prok. i Pr. 1999, nr 1.
- Stachowiak S., *Rodzaje właściwości sądu w ujęciu nowego kodeksu postępowania karnego*, Prok. i Prawo 1999, nr 10.
- Stefański R.A., [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom II, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2004.
- Stefański R.A., *Instytucja pytań prawnych do Sądu Najwyższego w sprawach karnych*, Kraków 2001.
- Stefański R.A., *Instytucja pytań prawnych do Sądu Najwyższego w sprawach karnych*, Kraków 2001.
- Steiborn S., *Prawomocność części orzeczenia w procesie karnym*, Warszawa 2011.
- Szmulik B., *Sąd Najwyższy* [w:] *Ustrój organów ochrony prawnej*, pod red. B. Szmulik i M. Żmigrodzkiego, Lublin 2005.
- Szmulik B., *Sądownictwo konstytucyjne. Ochrona konstytucyjności prawa w Polsce*, Lublin 2001.
- Szumiło-Kulczycka D., *Prawne warunki dopuszczalności wznowienia postępowania sądowego* [w:] *Środki zaskarżenia w procesie karnym. Księga pamiątkowa ku czci prof. Z. Dody*, pod red. A. Gaberle i S. Waltosia, Kraków 2000.
- Szumiło-Kulczycka D., *Prawo do sądu właściwego w polskim procesie karnym i gwarancje jego realizacji*, [w:] *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga ku czci prof. Stanisława Waltosia*, Warszawa 2000.

- Szumiło-Kulczycka D., *Wznowienie postępowania sądowego – czy na pewno tylko na wniosek?* *Palestra* 1998, nr 7-8.
- Ścisłowicz K., *Konstytucyjne aspekty odszkodowania za niesłuszne skazania, tymczasowe aresztowanie lub zatrzymanie* [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010.
- Świda Z., *Prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego a stosowanie zatrzymania i tymczasowego aresztowania w procesie karnym* [w:] *Prawa i wolności obywatelskie w Konstytucji RP*, pod red. B. Banaszaka i A. Preisnera, Warszawa 2002.
- Świda Z., *Właściwość sądu i prawo strony do rozstrzygnięcia sprawy w "rozsądnym terminie"* *PiP* 2005 nr 10.
- Świecki D., Augustyniak B., Eichstaedt K., Kurowski M. (red.), *Kodeks Postępowania Karnego. Komentarz*, t. II, Warszawa 2017.
- Świecki D. (red.), *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2017.
- Tęcza-Paciorek A., *Zasada domniemania niewinności w polskim procesie karnym*, Warszawa 2012, s. 31, Ponikowski R., *Zasada in dubio pro reo w teorii i orzecznictwie (zarys problematyki)*[w:] *Rzetelny proces karny, księga jubileuszowa prof. Zofii Świdy*, pod red. J. Skorupki, Warszawa 2009.
- Trzcńska A., Wiliński P., *Tymczasowe aresztowanie w świetle Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych* [w:] *Europejskie Standardy ochrony praw człowieka a ustawodawstwo polskie*, Rzeszów 2005.
- Tuleja P., *Stosowanie Konstytucji RP w świetle zasady jej nadrzędności (wybrane problemy)*, Kraków 2003.
- Waltoś S., *Domniemanie niewinności w świecie mediów* [w:] *System wymiaru sprawiedliwości a media*, pod red. C. Kuleszy, Białystok 2009.
- Waltoś S., *Domniemanie niewinności w świecie mediów*, [w:] *Problemy stosowania prawa sądowego. Księga ofiarowana profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi*, pod red. I. Nowikowskiego, Lublin 2007.
- Waltoś S., *Konstytucja a proces karny* [w:] *Konstytucyjne podstawy wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (materiały z konferencji naukowej), Kraków 16-18.06.1988 / Uniwersytet Jagielloński. Katedra Postępowania Karnego i Instytut Badania Prawa Sądowego*, Warszawa 1989.
- Waltoś S., *Naczelne zasady procesu karnego*, Warszawa 1999.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2003.
- Waltoś S., *Wprowadzenie i próba podsumowania* [w:] *Jednolitość orzecznictwa w sprawach karnych*, pod red. S. Waltosia, Kraków 1998
- Warchoń M., *Domniemania przy tymczasowym aresztowaniu* [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, pod red. T. Grzegorzycy, Warszawa 2011.

- Wąsek-Wiaderek M., *Orzekanie w przedmiocie tymczasowego aresztowania przez Sąd Najwyższy a prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka* [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego* t. V, pod red. K. Ślęzaka, Warszawa 2011.
- Wiliński P., *Rzetelny proces karny w świetle Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Rzetelny proces karny w orzecznictwie sądów polskich i międzynarodowych*, pod red. P. Wilińskiego Warszawa 2009.
- Wiliński P., *Dwuinstancyjność postępowania karnego w świetle Konstytucji*, [w:] *Funkcje procesu karnego. Księga jubileuszowa Profesora Janusza Tylmana*, pod red. T. Grzegorzcyka, Warszawa 2011.
- Wiliński P., *Konstytucyjna ochrona praw osoby tymczasowo aresztowanej* [w:] *Stosowanie tymczasowego aresztowania w Polsce. Analiza i rekomendacje. Raport*, Lublin-Warszawa-Poznań 2008.
- Wiliński P., *Konstytucyjny standard prawa do sądu a proces karny*, [w:] *Węzłowe problemy procesu karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010.
- Wiliński P., *Proces karny w świetle Konstytucji*, Warszawa 2011.
- Wiliński P., *Zasada prawa do obrony w polski procesie karnym*, Warszawa 2006.
- Winczorek P., *Komentarz do Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku*, Warszawa 2000.
- Woźny T., *Glosa do wyroku SN z dnia 27 października 2006 r., III KK 299/06*, LEX/el/ 2008 [dostęp: 13.01.2018].
- Wronkowska S., *Podstawowe pojęcia prawa i prawoznawstwa*, Poznań 2005.
- Wróbel A., *Zasady (naczelne) Konstytucji w orzecznictwie Sądu Najwyższego* [w:] *Zasady naczelne Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 roku. Materiały 52. ogólnopolskiego zjazdu Katedr Prawa Konstytucyjnego w Międzyzdrojach (27-29 maja 2010 r.)*, pod red. A. Bałabana i P. Mijala, Szczecin 2011.
- Wróbel W., *Wznowienia postępowania w sprawach karnych - wybrane zagadnienia w perspektywie aktualnego orzecznictwa Sądu Najwyższego* [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, tom IV, pod red. K. Ślęzaka, Warszawa 2010.
- Wróbel W., *Zasada domniemania niewinności – wybrane zagadnienia na marginesie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 28 września 2006 r. (I KZP 8/06)* [w:] *Studia i analizy Sądu Najwyższego*, t. I, pod red. K. Ślęzaka, Warszawa 2007.
- Wróblewski J. [w:] *Sąd Najwyższy na straży interesów państwa i praw obywateli*, pod red. F. Ruska [et al.], Warszawa 1975.
- Wróblewski S., *Sądownictwo*, [w:] *Nasza Konstytucja*, Kraków 1924.
- Wyrembak J., *Istota oraz konsekwencje wykładni ustawy na podstawie art. 441 k.p.k.*, Prokurator 2008, nr 1.

- Zabłocki S., *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, tom III, pod red. R.A. Stefańskiego i S. Zabłockiego, Warszawa 2004.
- Zabłocki S., *Korzenie instytucji wyłączenia sędziego [w:] W poszukiwaniu dobra wspólnego. Księga jubileuszowa profesora Macieja Zielińskiego*, pod red. A.Chudoń i S. Czepity, Szczecin 2010.
- Zabłocki S., *Nowe i nie całkiem nowe wznowienie*, Palestra 2003, nr 9-10.
- Zabłocki S., *Postępowanie odwoławcze, kasacyjne i wznowieniowe w procesie karnym*, Warszawa 1999.
- Zabłocki S., *Przekazanie sprawy do rozpoznania sądowi równorzędnemu ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości*, PS 1994, nr 7-8.
- Zabłocki S., *Wyroki interpretacyjne Trybunału Konstytucyjnego a Sąd Najwyższy [w:] Teoria i praktyka wykładni prawa. Materiały z konferencji naukowej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego odbytej w dniu 27 lutego 2004 roku*, pod red. P. Winczorka, Warszawa 2005.
- Zgryzek K., *Obrona obligatoryjna – czy rzeczywiście konieczna? Uwagi na marginesie art. 79 k.p.k. [w:] Węzłowe problemy procesu karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010.
- Zieliński A., *Efektywność sądowej ochrony wolności i praw jednostki w Polsce [w:] Quo vadis Polonia? W drodze do demokratycznego państwa prawa Polska 1989-2009*, pod red. J. Kochanowskiego oraz M. Kuruś, Warszawa 2010.
- Żak M., *Prawo do obrony przed sądem drugiej instancji w procesie karnym. Wybrane zagadnienia [w:] Problemy penologii i praw człowieka na początku XXI stulecia. Księga poświęcona pamięci Profesora Zbigniewa Hołdy*, pod red. B. Stańdo-Kaweckiej oraz K. Krajewskiego, Warszawa 2011.

Orzecznictwo:

- Orzeczenie TK z dnia 9 listopada 1993 roku, K 11/93, OTK 1993, nr 2, poz. 37.
- Postanowienie SN z 1 lutego 2007 r., sygn. akt. III KK 257/06, Lex nr 323801.
- Postanowienie SN z 10 maja 2000 r., II KO 90/00, OSNKW 2000, Nr 5-6, poz. 48.
- Postanowienie SN z 3 kwietnia 2002 r., II KO 14/02 - niepubl.
- Postanowienie SN z 7 października 2002 r., II KO 44/02 – niepubl.
- Postanowienie SN z dnia 1 kwietnia 2005 roku, SPK 19/05, OSNKW 2005, nr 7-8, poz. 67.
- Postanowienie SN z dnia 1 kwietnia 2011 roku, III KO 17/11, LEX nr 784966.
- Postanowienie SN z dnia 10 czerwca 2008 roku, WZ 39/08, LEX nr 419569.
- Postanowienie SN z dnia 10 czerwca 2008 roku, WZ 44/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 1263.

- Postanowienie SN z dnia 10 stycznia 2007 r., V KO 106/06, R-OSNKW 2007, poz. 124.
- Postanowienie SN z dnia 11 maja 2001 r., IV KO 21/01, OSNKW 2001, z. 7-8, poz. 58.
- Postanowienie SN z dnia 11 marca 2008 roku, WZ 9/08, OSNKW 2008, nr 7, poz. 55.
- Postanowienie SN z dnia 11 września 2008 roku, IV KO 105/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 1819.
- Postanowienie SN z dnia 12 lutego 2009 roku, III KO 2/09, OSNKW 2009 nr 3, poz. 24.
- Postanowienie SN z dnia 12 lutego 2009 roku, III KO 2/09, OSNKW 2009, nr 3, poz. 24.
- Postanowienie SN z dnia 12 lutego 2009 roku, III KO 2/09, OSNKW 2009, nr 3, poz. 24.
- Postanowienie SN z dnia 12 marca 2009 roku, WZ 15/09, OSNKW 2009, nr 7, poz. 52.
- Postanowienie SN z dnia 12 sierpnia 2008 roku, OSNKW-R 2008, poz. 1625.
- Postanowienie SN z dnia 13 maja 2002 roku, V KKN 90/01, LEX nr 53913.
- Postanowienie SN z dnia 13 października 2011 roku, III KK 64/11, OSNKW 2012, nr 1, poz. 9.
- Postanowienie SN z dnia 14 grudnia 2000 roku, II KZ 146/00, Prok.i Pr.-wkł. 2001, nr 5, poz. 12.
- Postanowienie SN z dnia 15 kwietnia 2008 roku, II KO 89/07, LEX nr 395235.
- Postanowienie SN z dnia 15 stycznia 2010 roku, V KO 128/09, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 80.
- Postanowienie SN z dnia 15 stycznia 2010 roku, V KO 128/09, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 80.
- Postanowienie SN z dnia 16 czerwca 2005 roku, II KK 257/04, OSNKW 2005, nr 9, poz. 86.
- Postanowienie SN z dnia 16 czerwca 2005 roku, II KK 257/04, OSNKW 2005, nr 9, poz. 86.
- Postanowienie SN z dnia 16 czerwca 2005 roku, SDI 13/05, LEX nr 568797.
- Postanowienie SN z dnia 17 kwietnia 2008 roku, WZ 27/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 926.
- Postanowienie SN z dnia 17 lutego 2004 roku, II KK 277/02, OSNKW 2004, nr 4, poz. 43.
- Postanowienie SN z dnia 17 sierpnia 2004 roku, V KO 43/04 OSNwSK 2004, poz. 1453.
- Postanowienie SN z dnia 18 grudnia 2008 roku, WZ 73/08, OSNwSK 2008, nr 1, poz. 2698.

- Postanowienie SN z dnia 18 stycznia 2008 roku, III KO 3/08, LEX nr 359589.
- Postanowienie SN z dnia 18 stycznia 2008 roku, III KO 3/08, LEX nr 359589.
- Postanowienie SN z dnia 19 grudnia 2006 roku, II KO 69/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 2494.
- Postanowienie SN z dnia 19 grudnia 2007 r., IV KO 109/07, R-OSNKW 2007, poz. 2931.
- Postanowienie SN z dnia 19 kwietnia 2005 roku, II KO 13/05, LEX nr 149631.
- Postanowienie SN z dnia 19 listopada 1981 roku, IV PZ 63/81, niepubl.
- Postanowienie SN z dnia 19 stycznia 2006 roku, III SPP 165/05, OSNP 2006, nr 23-24, poz. 376.
- Postanowienie SN z dnia 2 kwietnia 2004 roku, V KO 10/04, OSNwSK 2004, poz. 682.
- Postanowienie SN z dnia 2 lutego 2010 roku, III KO 8/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 235.
- Postanowienie SN z dnia 20 marca 2007 roku, WZ 8/07, R-OSNKW 2007, poz. 654
- Postanowienie SN z dnia 20 marca 2008 roku, I KZP 42/07, OSNKW 2008, nr 5, poz. 33.
- Postanowienie SN z dnia 20 sierpnia 2003 roku, WZ 35/03, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 1755.
- Postanowienie SN z dnia 21 kwietnia 2011 roku, III UZ 9/11, LEX nr 966824.
- Postanowienie SN z dnia 21 lipca 2011 roku, III KO 51/11, LEX nr 860626.
- Postanowienie SN z dnia 21 października 2008 roku, III KO 82/08, OSNKW-R 2008, poz. 2054.
- Postanowienie SN z dnia 21 sierpnia 2008 roku, III KO 55/08, LEX nr 448977.
- Postanowienie SN z dnia 22 lipca 2004 roku, II KZ 19/04, LEX nr 137715.
- Postanowienie SN z dnia 22 września 2008 roku, IV KK 241/08, Prok.i Pr.-wkł. 2009, nr 2, poz. 6.
- Postanowienie SN z dnia 23 marca 2011 roku, I KZP 1/11, OSNKW 2011 nr 5, poz. 38.
- Postanowienie SN z dnia 24 kwietnia 2007 roku, II KO 19/07, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 909.
- Postanowienie SN z dnia 24 lutego 1973 roku, I KZ 24/73, OSNPG 1973, nr 6, poz. 85.
- Postanowienie SN z dnia 25 października 1993 roku, WZ 207/93, OSNKW 1994, nr 3-4, poz. 21.
- Postanowienie SN z dnia 26 stycznia 2005 roku, III KO 48/04, OSNKW 2005, z. 2, poz. 23.
- Postanowienie SN z dnia 27 maja 2002 roku, V KKN 298/01, LEX nr 53335.

- Postanowienie SN z dnia 27 września 2006 roku, KSP 7/06, LEX nr 568781
- Postanowienie SN z dnia 28 maja 2008 roku, II KK 262/07, LEX nr 435373.
- Postanowienie SN z dnia 29 czerwca 2010 roku, V KO 60/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 1301.
- Postanowienie SN z dnia 3 kwietnia 2007 roku, WZ 11/07, OSNKW 2007, z. 6, poz. 52.
- Postanowienie SN z dnia 3 lipca 2003 roku, II KO 32/03, OSNwSK 2003 nr 1, poz. 146.
- Postanowienie SN z dnia 3 października 2005 roku, III SO 19/05, OSNP 2005, nr 24, poz. 403.
- Postanowienie SN z dnia 30 czerwca 2010 roku, III KO 57/10, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 1331.
- Postanowienie SN z dnia 30 sierpnia 2007 roku, II KZ 21/07, OSNwSK 2007, nr 1, poz. 1898.
- Postanowienie SN z dnia 4 lutego 2003 roku, IV KO 62/02, OSNwSK 2003, poz. 270.
- Postanowienie SN z dnia 4 stycznia 2007 roku, IV KK 414/06, OSNwSK 2007 nr 1 poz. 44.
- Postanowienie SN z dnia 6 marca 2008 roku, III KK 421/07, OSNKW 2008, nr 6, poz. 51.
- Postanowienie SN z dnia 7 listopada 1995 r., II KO 51/95, OSNKW 1996, z. 1-2, poz. 6.
- Postanowienie SN z dnia 8 listopada 2007 roku, II KK 197/07, OSNwSK 2007 nr 1, poz. 2500.
- Postanowienie SN z dnia 9 września 2010 roku, III KO 79/10, OSNwSK 2010 nr 1, poz. 1708.
- Postanowienie SN z dnia 10 czerwca 2014 r., sygn. III KZ 32/14.
- Postanowienie SN z 21 grudnia 2017 r., sygn. III Ko 108/18.
- Postanowienie SN z dnia 30 stycznia 2018 r., IV Ko 131/17.
- Postanowienie SN z dnia 27 lutego 2018 r. III Ko 4/18.
- Uchwała Izby Karnej SN, z dnia 9 października 2000 roku, I KZP 37/00, OSNKW 2000, nr 9-10, poz. 78.
- Uchwała Izby Karnej SN, z dnia 9 października 2000 roku, I KZP 37/00, OSNKW 2000, nr 9-10, poz. 78.
- Uchwała SN 7 sędziów – zasada prawna z dnia 23 marca 2006 roku, III SPZP 3/05, OSNP 2006, nr 21-22, poz. 341.
- Uchwała SN 7 sędziów z dnia 12 lutego 1992 roku, I KZP 43/91, OSNKW 1992, nr 5-6, poz. 32.

- Uchwała SN 7 sędziów z dnia 13 marca 1989 roku, V KZP 31/89, OSNKW 1990, nr 7-12, poz. 24:
- Uchwała SN 7 sędziów z dnia 18 października 2001 roku, I KZP 25/2001, OSNKW 2001, nr 11-12, poz. 88.
- Uchwała SN 7 sędziów z dnia 27 stycznia 2011 roku, I KZP 23/10, OSNKW 2011, nr 1, poz. 1.
- Uchwała SN 7 sędziów, z dnia 28 marca 2012 roku, I KZP 26/11, LEX nr 1125251.
- Uchwała SN 7 sędziów z dnia 28 września 2006 roku, I KZP 8/06, OSNKW 2006, nr 10, poz. 87.
- Uchwała SN 7 sędziów, z dnia 17 grudnia 2009 roku, III PZP 2/09, OSNC 2010, nr 7-8, poz. 97.
- Uchwała SN 7 sędziów, z dnia 22 stycznia 2003 roku, I KZP 36/02, OSNKW 2003, nr 1-2, poz. 2.
- Uchwała SN 7 sędziów, z dnia 24 listopada 2010 roku, I KZP 20/10, OSNKW 2010, nr 11, poz. 94.
- Uchwała SN 7 sędziów, z dnia 27 stycznia 2011 roku, I KZP 23/10, OSNKW 2011, nr 1, poz. 1.
- Uchwała SN składu 7 sędziów z dnia 24 marca 2005 roku, I KZP 5/05, OSNKW 2005 nr 6, poz. 48.
- Uchwała SN z dnia 15 września 1999 roku, I KZP 27/99, Prok.i Pr.-wkł. 1999, nr 11-12, poz. 8.
- Uchwała SN z dnia 16 listopada 2000 roku, I KZP 35/00, OSNKW 2000, nr 11-12, poz. 92.
- Uchwała SN z dnia 18 października 2001 r., I KZP 25/01, OSNKW 2001, z. 11-12, poz. 88.
- Uchwała SN z dnia 19 grudnia 2007 roku, I KZP 38/07, OSNKW 2007, nr 12, poz. 87.
- Uchwała SN z dnia 19 grudnia 2007 roku, I KZP 38/07, OSNKW 2007, nr 12, poz. 87.
- Uchwała SN z dnia 20 czerwca 1991 r., I KZP 12/91, WPP 1992, nr 3-4, s. 73-78.
- Uchwała SN z dnia 20 lipca 2006 roku, I KZP 21/06, OSNKW 2006, nr 9, poz. 77.
- Uchwała SN z dnia 20 września 2007 r., sygn. I KZP 26/07, OSNKW 2007, z. 10, poz. 7.
- Uchwała SN z dnia 20 września 2007 roku, I KZP 26/07, OSNKW 2007, nr 10, poz. 71.
- Uchwała SN z dnia 20 września 2007 roku, I KZP 26/07, OSNKW 2007, nr 10, poz. 71.

- Uchwała SN z dnia 23 lutego 1999 roku, I KZP 35/98, OSNKW 1999, nr 3-4, poz. 13.
- Uchwała SN z dnia 23 maja 2006 roku, I KZP 5/06, OSNKW 2006, nr 6, poz.55.
- Uchwała SN z dnia 25 marca 2004 roku, I KZP 46/03, OSNKW 2004, nr 4, poz. 39.
- Uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2007 roku, I KZP 9/07, OSNKW 2007, nr 5, poz. 39.
- Uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2007 roku, I KZP 9/07, OSNKW 2007, nr 5, poz. 39.
- Uchwała SN z dnia 26 kwietnia 2007 roku, I KZP 9/07, OSNKW 2007, nr 5, poz. 39.
- Uchwała SN z dnia 4 lipca 1999 roku, WZP 1/91, OSNKW 1992, nr 1-2, poz. 10.
- Wyrok SN z dnia 17 czerwca 2003 roku, II KK 377/02, OSNwSK 2003, nr 1, poz. 1303.
- Wyrok SN dnia 27 października 2006 roku, III KK 299/06, OSNwSK 2006/1/2059.
- Wyrok SN z 1 marca 2006 r., sygn. akt. II KK 47/05, Lex nr 182794.
- Wyrok SN z dnia 1 grudnia 2000 roku, V KKN 373/08, Prok.i Pr.-wkł. 2001, nr 5, poz. 9.
- Wyrok SN z dnia 1 kwietnia 2003 roku, IV KK 31/03, OSNwSK 2003 nr 1, poz. 676.
- Wyrok SN z dnia 10 czerwca 2008 r., sygn. akt. III KK 30/08, Lex nr 418629.
- Wyrok SN z dnia 10 czerwca 2009 roku, III KK 43/09, LEX nr 515564.
- Wyrok SN z dnia 10 lutego 2011 roku, V KK 281/10, OSNKW 2011, nr 2, poz. 20.
- Wyrok SN z dnia 10 sierpnia 1977 roku, IV KR 107/77, OSNKW 1977, nr 9, poz. 33.
- Wyrok SN z dnia 10 sierpnia 2006 r., III KK 457/05, OSNwSK 2006 nr 1, poz. 1553.
- Wyrok SN z dnia 10 stycznia 2007 roku, III KK 437/06, OSNKW 2007, nr 3, poz. 29.
- Wyrok SN z dnia 11 października 2002 r., V KKN 251/01, Prok. i Pr. 2003, nr 11, poz. 5.
- Wyrok SN z dnia 15 listopada 2005 roku, III KK 35/05, Prok.i Pr.-wkł. 2006, nr 3, poz. 10.
- Wyrok SN z dnia 15 lutego 2007 roku, V KK 27/07, LEX nr 467560.
- Wyrok SN z dnia 16 grudnia 2003 roku, II KK 123/03, LEX nr 83770.

- Wyrok SN z dnia 17 maja 2007 roku, V KK 105/06, Prok.i Pr.-wkł. 2007 nr 12 poz. 7.
- Wyrok SN z dnia 17 września 2008 roku, II KK 125/08, Prok.i Pr.-wkł. 2009, nr 1, poz. 21.
- Wyrok SN z dnia 2 marca 2006 r., II KK 466/04, niepubl.
- Wyrok SN z dnia 2 marca 2009 roku, IV KK 337/08, LEX nr 495313.
- Wyrok SN z dnia 2 października 2006 roku, V KK 236/06, LEX nr 198107.
- Wyrok SN z dnia 21 maja 1996 roku, IV KKN 4/96, niepubl.
- Wyrok SN z dnia 21 października 2009 roku, V KK 221/09, OSP 2011, nr 4, poz. 47.
- Wyrok SN z dnia 24 czerwca 1994 r., WO 68/94, OSNKW 1994, nr 11–12, poz. 73.
- Wyrok SN z dnia 24 czerwca 2005 roku, III KK 102/05, LEX nr 152483.
- Wyrok SN z dnia 24 lutego 1999 roku, V KKN 362/97, OSPriP 1999, nr 7-8, poz. 11.
- Wyrok SN z dnia 24 lutego 1999 roku, V KKN 362/97, Prok. i Pr.-wkł. 1999, nr 7-8, poz. 11.
- Wyrok SN z dnia 24 marca 2003 roku V KK 197/02, LEX nr 77450.
- Wyrok SN z dnia 24 marca 2003 roku, V KK 197/02, LEX nr 77450.
- Wyrok SN z dnia 25 czerwca 1991 roku, WR 107/91 OSNKW 1992, nr 1-2, poz. 14.
- Wyrok SN z dnia 25 maja 2001 r., IV KKN 591/00, LEX nr 51404.
- Wyrok SN z dnia 25 marca 2009 roku, III KK 36/09, LEX nr 491167.
- Wyrok SN z dnia 26 września 2000 roku, V KKN 325/00, LEX nr 50947.
- Wyrok SN z dnia 27 lutego 2001 r., III KKN 383/99, LEX nr 51992.
- Wyrok SN z dnia 27 października 2006 roku, III KK 299/06, OSNwSK 2006 nr 1 poz. 2059.
- Wyrok SN z dnia 27 października 2006 roku, III KK 299/06, OSNwSK 2006 nr 1 poz. 2059.
- Wyrok SN z dnia 28 października 2004 r., III KK 50/04, LEX nr 146316.
- Wyrok SN z dnia 28 września 1995 roku, III KRN 88/95, OSNKW 1997, nr 11-12, poz. 77.
- Wyrok SN z dnia 3 marca 2008 roku, II KK 293/07, OSNKW 2008, nr 6, poz. 48.
- Wyrok SN z dnia 30 października 2002 r. – V CKN 1456/00, LEX nr 57237.
- Wyrok SN z dnia 30 października 2002 r. – V CKN 1456/00, LEX nr 57237.
- Wyrok SN z dnia 4 lutego 2003 roku, IV KK 379/02, LEX nr 75448.
- Wyrok SN z dnia 4 lutego 2003 roku, IV KK 379/02, LEX nr 75448.

- Wyrok SN z dnia 4 lutego 2003 roku, IV KK 379/02, LEX nr 75448.
- Wyrok SN z dnia 4 października 2000 r., III KKN 164/00, OSNKW 2001, z. 1-2, poz. 10.
- Wyrok SN z dnia 4 października 2004 roku, IV KK 172/04, LEX nr 137466.
- Wyrok SN z dnia 6 grudnia 1971 roku, Rw 1260/71, OSNPG 1972, nr 4, poz. 77.
- Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2006 roku, III KK 181/06, OSNKW 2007, nr 2, poz. 16.
- Wyrok SN z dnia 6 listopada 2002 r., II KKN 871/01, LEX nr 74397.
- Wyrok SN z dnia 6 stycznia 2004 r., V KK 323/03, LEX nr 147314.
- Wyrok SN z dnia 7 czerwca 2005 roku, IV KK 442/04, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1080.
- Wyrok SN z dnia 7 stycznia 2009 roku, III KK 161/08, Biul.PK 2009 nr 2, poz. 7.
- Wyrok SN z dnia 7 stycznia 2009 roku, III KK 161/08, Biul.PK 2009 nr 2, poz. 7.
- Wyrok SN z dnia 9 lutego 2004 roku, V KK 194/03, OSNKW 2004, nr 4, poz. 42.
- Wyrok SN z dnia 9 maja 2003 roku, V CK 344/02, OSNC 2004, nr 7-8, poz. 119.
- Wyrok SN z dnia 9 października 2001 roku, IV KKN 328/97, OSNKW 2002 nr 3-4, poz. 24.
- Wyrok SN z dnia 9 października 2001 roku, IV KKN 328/97, OSNKW 2002 nr 3-4, poz. 24.
- Wyrok SN z dnia 9 stycznia 2008 roku, II KK 187/07, Prok. i Pr. – wkł. 2008, nr 5, poz. 6.
- Wyrok SN: z dnia 9 października 2001 roku, IV KKN 328/97, OSNKW 2002, nr 3-4, poz. 24.
- Wyrok SN z dnia 10 kwietnia 2014 r., sygn. III KK 385/13.
- Wyrok SN z dnia 24 września 2014 r., sygn. IV Ko 67/14, Prok.i Pr.-wkł. 2015/1-2/12, KZS 2015/1/30.
- Wyrok SN z dnia 22 maja 2014 r., sygn. III KK 117/14; <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczenia3/iii%20kk%20117-14.pdf>.
- Wyrok SN z dnia 30 czerwca 2016 r., sygn. II KK 47/16; <http://www.sn.pl/sites/orzecznictwo/orzeczenia3/ii%20kk%2047-16-1.pdf>.
- Wyrok SN z 11 kwietnia 2017 r., sygn. III KK 420/16.
- Wyrok TK z dnia 10 lipca 2000 roku, SK 12/99, OTK 2000 nr 5 poz. 143.

- Wyrok TK z dnia 10 maja 2000 roku, K 21/99, OTK ZU 2000, nr 5, poz. 144.
- Wyrok TK z dnia 11 maja 2007 roku, K 2/07, OTK-A 2007, nr 5, poz. 48.
- Wyrok TK z dnia 12 maja 2003 roku, SK 38/02, OTK-A 2003, nr 5, poz. 38.
- Wyrok TK z dnia 13 grudnia 2005 roku, SK 53/04, OTK-A 2005 nr 11, poz. 134
- Wyrok TK z dnia 14 kwietnia 1999 roku, K 8/99, OTK-ZU 1999, nr 3, poz. 41.
- Wyrok TK z dnia 14 lutego 2012 roku, P 20/10, [http://www.trybunal.gov.pl/OTK/otk_odp.asp?droga=\(otk_odp\)&sygnatura=P%2020/10](http://www.trybunal.gov.pl/OTK/otk_odp.asp?droga=(otk_odp)&sygnatura=P%2020/10).
- Wyrok TK z dnia 16 stycznia 2006 roku, SK 30/05, OTK-A 2006, nr 1, poz. 2.
- Wyrok TK z dnia 2 kwietnia 2000 roku, SK 10/00, OTK 2001 nr 3 poz. 52.
- Wyrok TK z dnia 20 lipca 2004 roku, SK 19/02, OTK ZU 7/A/2006, poz. 67.
- Wyrok TK z dnia 24 października 2007 roku, SK 7/06 oraz wyrok TK z dnia 24 czerwca 1998 roku, K 3/98, OTK ZU 1998, nr 4.
- Wyrok TK z dnia 24 października 2007 roku, SK 7/06.
- Wyrok TK z dnia 27 maja 2008 roku, SK 57/06, OTK-A 2008, nr 4, poz. 63.
- Wyrok TK z dnia 27 października 2010 roku, K 10/08, OTK-A 2010, nr 8, poz. 81.
- Wyrok TK z dnia 27 stycznia 1999 roku, K 1/98, OTK-ZU 1999 nr 14, poz. 3.
- Wyrok TK z dnia 5 października 2010 roku, SK 26/08, OTK-A 2010, nr 8, poz. 73.
- Wyrok TK z dnia 9 czerwca 1998 roku, K 28/97, OTK ZU 1998, nr 4, poz. 50.
- Wyrok TK z dnia 9 czerwca 1998 roku, K 28/97, OTK ZU Nr 4/1998, poz. 50.

Źródła prawa:

- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 roku, zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz. U. Z 1993 roku, nr 61, poz. 284 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny (Dz. U. Nr 88, poz. 553, ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 roku – Kodeks postępowania cywilnego (Dz. U. Nr 43, poz. 296 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, ze zm.).
- Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 roku – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 13, poz. 96 ze zm.).
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 listopada 2002 roku o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052, ze zm.).

- Ustawa z dnia 29 lipca 2011 roku o zmianie ustawy - Kodeks karny, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz ustawy o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (Dz. U. z dnia 13 września 2011 r.).
- Ustawa z dnia 27 września 2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego raz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2013 r. poz. 1247).
- Ustawa z dnia 20 września 1984 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. 2002 nr 101 poz. 924).
- Ustawa z dnia 17 czerwca 2004 roku o skardze na naruszenie prawa strony do rozpoznania sprawy w postępowaniu przygotowawczym prowadzonym lub nadzorowanym przez prokuratora i postępowaniu sądowym bez nieuzasadnionej zwłoki (Dz. U. 2004, nr 179, poz. 1843 ze zm.).
- Ustawa z dnia 15 grudnia 2016 r. o Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 2016 r. poz. 2261).
- Ustawa z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich, tekst jedn. Dz.U. 2017, poz. 958.
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z dnia 19 grudnia 1966 roku (Dz. U. z 1977r., nr 38 poz. 167).